

ANALYSIS LOGICA
EVANGELII
SECUNDUM
MARCUM:

UNA' CUM SCHOLIIS ET OB-
SERVATIONIBUS LOCO-
rum doctrinæ.

Authore

M. JOHANNE PISCATORE, Professore sa-
crarum literarum in illustri Schola Nas-
sovica Sigenensi.

SIGENÆ NASSOVIORUM
Ex officina Christophori Corvini.

—
c l o l o x c v i i .

ANALYSIS LOGICA

EVAINGELII

SECTIUM

MARCI

IN V. C. M. S. H. O. L. I. E. T. O. R.

SECTIUM

LOGICUM

LOGICUM

M. J. H. A. N. N. I. S. P. I. S. C. A. T. O. R. I. S.

IN V. C. M. S. H. O. L. I. E. T. O. R.

LOGICUM

Ex officio Christophori Corisii

1678

NOBILISSIMO AM-
PLISSIMO Q. VIRO, JOHANNI EN-
GELBERTO A LAUTERN: COMITATUS
Hanovici Præfecto digniſſ. domino
ac fautori ſuo plurimùm
colendo.

Nobilissime amplissimeque domine
Præfecte. Rogatu quorundam pio-
rum doctorumque virorum addu-
ctus, analysin meam librorum no-
vi Testamenti (si Deus vitam & va-
letudinem, & otium, & gratiam denique suam
mihi fuerit largitus) pertexere & publici juris
facere constitui. Itaque analysi Evangelii secun-
dum Matthæum, quam proxime præteritis
Francofurtensibus nundinis edidi, nunc addo
analysin Evangelii secundum Marcum: unã
cum Scholiis & Observationibus locorum do-
ctrinæ. In quibus equidẽ tum Scholiis tum Ob-
servationibus eó breviori mihi esse licuit, quo
plura Marcus cum Matthæo communia habet.
Quare illa verè quæ in Marco peculiaria occur-
rebant, annotasse contentus: in cæteris lecto-
rem ad commentarium in Matthæum remisi.
Est autem hic liber, Evangelium inquam se-
cundum Marcum, nõ minoris in Ecclesia, sem-
perque fuit, authoritatis: quàm Evangelium se-
cundum Matthæum. Etsi enim non est scriptus
ab Apostolo: scriptus tamen est ab Apostolico

P R Æ F A T I O.

viro, & ab Apostolis est approbatus. Fuit enim, ut tradunt, Marcus hic auditor ac discipulus Petri: de quo ab eo factam mentionem putant sub finem primæ suæ epistolæ: ubi eum filium suum nominat: sive quod ex ipso genitus esset, sive quod paterno amore ipsum complecteretur. Hunc igitur Marcum narrat Eusebius ex Cle- mente, rogatu Romanorum Evangelium suum conscripsisse: & Apostolum Petrum illud Ec- clesiis ad legendum autoritate sua confirma- se. Narrat idem: Apostolum Johannem, quum trium Evangelistarum (nempe Matthæi, Marci & Lucæ) scripta ad cunctos jam, & ad ipsum quoq; pervenissent: probasse ea, & veritatis te- stimonium illis dedisse. Etsi autem ad libri hu- jus autoritatem apud nos stabiliendam non parum momenti meritò habet, quod ab Apo- stolis Petro & Johanne fuit approbatus; quod- que semper á vera Ecclesia pro canonico sive authentico fuit habitus: tamen sicut reliquæ scripturæ sacræ, ita hujus quoq; libri, autoritas apud unumquenq; pium potissimùm ab arcano testimonio Spiritus sancti dependet.

*In epist. de-
dic. Novi
Test. Sy-
riaci,*

Quærat hic fortasse aliquis, quânam linguâ hic liber á Marco sit conscriptus? Et sunt qui tradant, librum hunc á Marco Romæ scriptum esse Latinè, ac deinde ab eodẽ Aquileiæ in Græ- cam linguam conversum. Et refert VVidman- stadius, archetypum illius Latinè conscriptum Venetiis in Marcianis thesauris asservari. Quod postremum si ita se habet: jure culpandi vide- antur illi, in quorum potestate thesauri isti sunt

P R Æ F A T I O.

sunt constituti: quippe qui tantum thesaurum in lucem non proferant, sed illum Ecclesiæ tanto jam tempore invideant. Sed omnino probabilius est: Marcum exemplo Apostolorum, etiam si in gratiam Romanorum potissimum scriberet, Græcâ tamen linguâ in scribendo usum fuisse: ut quæ tunc Europæis quoque populis fuerit cognita atq; usitata. Et sic videmus, Apostolum Paulum ad Romanos scripsisse linguâ non Romanâ sive Latinâ, sed Græcâ: ad Hebræos similiter linguâ non Hebræâ, sed Græcâ. Idem Petrus quoque & Jacobus, ad Judæos scribentes fecerunt. Sed hæc de libri hujus conditione fatis dicta sunt.

Cæterum quum virum aliquem pium quaerem, cui hoc meum opusculum convenienter dedicarem: accidit ut D. Johannes Pincierus Medicus, collega & compater meus colendus, te (nobilissime amplissimeque Domine Præfete) mihi nominaret: affirmans se non dubitare, quin rem tibi gratissimam sim facturum. Hujus ego suasui facile locum dedi: tum quod te hoc honore dignum existimarem: tum quod mihi persuaderem, me (ut ipse affirmabat) rem tibi gratam facturum. Cur enim tali honore non existimarem dignum eum, qui á prudentissimis & pietate excellentibus viris dignus est judicatus, ut Comitatu Hanovico administrando præficeretur? præsertim quum res ipsa ostendat, te hætenus præfecturam istam sapienter ac fideliter administrasse. Cur veró dubitarem, quin hac dedicatione rem tibi gra-

P R Æ F A T I O .

tam sim facturus: quum jam pridem perspecta mihi sit excellens tua & pietas & humanitas, necnon iudicium de scriptis meis honorificum, & benevolentia erga me singularis? Neque enim oblitus sum, quàm humaniter, quum aliquot abhinc annis illustres ac generosos Comites Hanovios, tum pueros, Philippum-Ludovicum & Albertum (quorum ego convictu tunc utebar) Herbornæ inviseres, mecum sis collocutus: quàm diligenter de scriptis meis Theologicis, jam tum à Corvino impressis, inquiseris: eadem que tibi, ut inde in veritatis cælestis cognitione proficeres, tunc comparâris. Spero igitur, hoc scriptum non minús gratum atque acceptum tibi fore quàm illa tunc fuerunt: imò etiam magis, eò quòd nomini tuo peculiariter est inscriptum.

Faxit Deus Pater D. N. Jesu Christi, ut opusculum hoc non solùm tibi acceptum sit: sed omnibus qui ipsum lecturi sunt, utile ad proficiendum in cælesti veritate. Eundem oro, ut te Spiritu prudentiæ & fortitudinis regere, & vitam atque valetudinem diuturnam largiri tibi velit: ut præfecturam Comitatus Hanovici, fidei tuæ commissam, quam rectissimè ac diutissimè administrare possis. Te verò rogo, ut me benevolentia & favore prosequi pergas. Signæ é schola illustri Nassovica, mense Januario, anno Domini 1595.

Amplitudinis tuæ

Studiofissimus

JOHAN. PISCATOR.
ANA-

ANALYSIS LOGICA
 EVANGELII SECUN-
 DUM MARCUM.

ARGUMENTUM.

Dem feré hujus libri argumentum est, quod est libri superioris, Evangelii scilicet secundum Matthæum. Continet enim historiam de Jesu Christi dictis & factis, item perpeffionibus & consecuta gloria. Historiam veró de ejusdem ortu quam Matthæus narrat, Marcus omittit, idq; studio (ut videtur) brevitatis: quippe quum & reliqua pleraque brevius quam Matthæus cateriq; narret. Scopus autem seu finis idem plané est qui & Matthæi caterorumq; duorum Evangelistarum: videlicet demonstrare quód hic Jesus Nazarenus sit Christus. Quæ demonstratio concluditur hoc syllogismo:

Is qui ad officium Propheticum in populo Dei administrandum habiturus fuit præcursorem Eliam *a*, seu vocem clamantis in deserto *b*: qui Evangelium fuit post illum prædicaturus in Galilæa *c*, & prædicationem suam multis ac variis atque stupendis miraculis propria virtute editis confirmaturus, sanando scilicet morbos incurabiles & vitia corporis inemendabilia, solo verbo seu imperio *d*: qui Hierosolyman tanquam rex fuit ingressurus, insidens asino *e*; acclamante populo, Hofanna filio David *f*: qui reprobandus fuit ab architeftis domus Dei, videlicet primariis sacerdotibus, Scribis & Pharisæis *g*: qui prodendus fuit Judæis per unum ex domesticis *h* pro pecunia *i*: qui tempore passionis deserendus fuit á discipulis *k*: qui reputandus fuit inter facinorosos *l*; flagellandus *m*; crucifigendus fuit inter facinorosos *n*.

a Malach. 3.
b Esa. 40. 3.
c Esa. 9. 1.

d Esa. 35. 5.
e Zach. 9. 9.
f Psal. 118. 25.
g Psal. 118. 22.
h Psal. 41. 10.
i Zach. 11. 13.
k Zach. 13. 7.
l Esa. 53. 13.
m Ibid. 25.

n *Psal.* 22. 17
 o *Ibid.* v. 8
 p *Ibid.* v. 19
 q *Esa.* 53. 9
 r *Ion.* 2. 11
 s *Esa.* 53. 11
 t *Psal.* 68. 19
 u *Psal.* 110. 1

a *Mar.* 1. 1.

& *segg.*

b *Ibid.* 2. &
segg.

c *cap. eod.* v.

14. & *segg.*

d *cap. eod.* v.

23. & deinceps

passim in

diversis ca-

pitibus usq;

ad v. 28. ca-

pitibus 9.

e *cap. 11.* v. 1

& *segg.*

f *Ibid.* v. 9.

g *cap. 14.* v. 1

Item v. 55. &

deinceps usq;

ad v. 65

h *cap. eod.* v.

43. 44. 45

i *cap. eod.* v.

10. 11

k *ca. eod.* v. 50

l *cap. 15.* 27

m *cap. eod.*

v. 15

n *Ib.* v. 24. 25

o *Ibid.* v. 29

& *segg.*

p *Ibid.* v. 24

q *Ibid.* v. 42

& *segg.*

r *cap. 16.* 1. &

s *Ibid.* (*segg.*)

t *ca. eod.* v. 19

u *Ibid.*

gendus *n*, in cruce pendens ab inimicis suis irridendus *o*: item ante cujus in cruce pendentis oculos partienda fuerunt vestimenta & fors super ea jacienda *p*: cujus corpus a divite impio fuit ad sepulturam honestam impetrandum *q*: qui tertio die *r* fuit e sepulchro resurrecturus *s*, ac postea in caelum ascensurus *t*, & ad dextram Dei confessus *u*: is, inquam, in quo ista omnia fuerunt eventura, est Christus.

Atqui hic Jesus Nazarenus est is in quo ista omnia fuerunt eventura: quippe in quo reipsa evenerunt. Et enim praecursorem habuit Eliam *a*, seu vocem clamantis in deserto *b*, videlicet Johannem Baptistam: praedicavit post illum Evangelium in Galilaea *c*: suamque praedicationem miraculis stupendis propria virtute soloque imperio editis confirmavit *d*: Hierosolymam tanquam rex ingressus est, insidens asino *e*; acclamante populo, Hofanna filio David *f*: reprobatus fuit ab architectis domus Dei, primariis sacerdotibus, scribis & Phariseis *g*: proditus fuit Judaeis per unum ex domesticis *h* (videl. Judam Iscariotem) pro pecunia *i*: tempore passionis desertus fuit a discipulis *k*: praeterea reputatus fuit inter facinorosos *l*, flagellatus fuit *m*, crucifixus *n*, in cruce irrisus *o*; vestimenta ejus partita & fors super ea jacta *p*: sepulchrum ejus a divite impio (videl. Pilato) ad honestam sepulturam fuit impetratum *q*: tertio die *r* e sepulchro surrexit *s*, ac postea in caelum ascendit *t*, & ad dextram Dei confedit *u*.

Ergo hic Jesus Nazarenus est Christus.

Hujus syllogismi propositio confirmatur testimonio Prophetarum, quae passim in hac historia allegantur. Assumptio vero confirmatur testimonio hujus narrationis: quae fidem meretur apud omnes bonos: quem Marco (ut historici Ecclesiastici tradunt) dicta a sit ab Apostolo Petro: qui horum ferè omnium auctor non fuit, & quae ipse non vidit, ab ipso Domino cognovit.

Ceterum potest propositum hoc concludi syllogismo breviori, ad hunc modum:

In quo evenerunt ea quæ in Christo eventura prædixerunt Prophetæ, est Christus.

Atqui Jesus hic Nazarenus, est is in quo illa evenerunt: ut patet ex collatione prophetiarum cum narratione Marci.

Ergo hic Jesus, est Christus.

Partes principales hujus historiae sunt tres. Prima de administratione muneris Prophetici, quod administravit predicando Evangelium, explicando legem Dei, arguendo peccata & falsa dogmata Judæorum: propheta de cladibus populo Judaico eventuris, nec non de suo adventu ad judicium: cui tamen narrationi admixta sunt opera regia, videlicet vocatio discipulorum & legatio eorundem in Judæam ad prædicandum Evangelium, demonstratio miraculorum, ingressus regius in urbem, & denique repurgatio templi. Quæ pars continetur tredecim primis capitibus. Secunda pars est de administratione sacerdotii, quod administravit patiendo pro nostris peccatis ac moriendo: quæ historia continetur capitibus duobus, decimoquarto & decimoquinto. Tertia pars est de inchoatione regni gloriosi, per resurrectionem à mortuis, legationem Apostolorum in universum orbem terrarum ad prædicandum Evangelium & baptizandum Evangelio credentes, & denique per ascensionem in caelum & sessionem ad dextram Dei. Hæc pars continetur capite unico, nempe ultimo.

ANALYSIS CAP. I.

ARGUMENTUM.

Novem sunt hujus capituli partes. 1. de ministerio Johannis Baptistæ. 2. de Baptismo Christi. 3. de tentatione ejus à diabolo. 4. de vocatione quatuor discipulorum. 5. de predicatione Christi in synagoga Capernaïm: & ejectione

demonii. 6. de sanata socru Petri. 7. de sanatis multis simul. 8. de predicatione Christi in contiguis oppidulis. 9. de purgatione leprosi. Harum partium tres prima pertinent ad preparationem Christi, qua ad munus Prophetici administrationem fuit preparatus. Etenim Johannes Baptista preparavit illi auditores: Deus pater in baptismo preparavit ipsam, instruendo eum donis Spiritus sancti ad Evangelium sapienter & cum autoritate predicandum necessariis: Spiritus sanctus eundem preparavit expellendo eum in desertum, ut ibi tentaretur a Satana, eumq; vinceret, ac profligaret, ex verbo Dei.

PRIMA PARS.

De ministerio Johannis Baptista.

P Rincipium Evangelii JESU CHRISTI Filii DEI:

2 Ut scriptum est in Prophetis, Ecce ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram te.

3 Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, complanate semitas ejus.

4 Baptizabat Johannes in deserto, & predicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum.

5 Et exhibit ad eum tota Judææ regio ac Jerosolymitæ: & baptizabantur omnes ab eo in Jordane flumine, confitentes peccata sua.

6 Indutus autem erat Johannes pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos suos: & edebat locustas & mel sylvestre.

7 Et prædicabat, dicens, Venit poné me qui robustior me est, cujus non sum dignus qui incurvatus solvam corrigiam solearum.

8 Ego quidem baptizavi vos aquâ: ipse vero baptizabit vos Spiritu sancto.

Initio ponitur *propositio* hujus partis, complectēs simul
 propositionem totius libri: quarum hæc continetur
 his verbis, *Evangelium Jesu Christi filii Dei*: illa istis, *Prin-*
cipium Evangelii: &c. Etenim *principii* vocabulo intelli-
 git ministerium Johannis, á quo historia hæc Evangelica
 inchoatur. Deinde recitat *prophetiam* Malachia, *ψ. 2.* &
prophetiam Esaiæ, *ψ. 3. de ministerio Johannis*: ad proban-
 dum Jesum esse Christum: quippe quod in illo prophe-
 tiæ istæ sint impletæ. Tum *ψ. 4. ministerium ipsum Jo-*
hannis declarat, per duas partes: videlicet novum ritum
 seu ceremoniam baptismi, & doctrinam: cujus capita in-
 dicat duo, *resipiscentiam & remissionem peccatorum*.
 Significat igitur, Johannem exhortatum esse Judæos ad
 resipiscentiam, & resipiscentibus annuntiasse remissio-
 nem peccatorum per Christum propediem exorturum,
 dummodó in illum crederent: & hanc suam doctrinam in
 illis qui eam receperunt, obsignasse baptismo. Præterea *ψ.*
5. narrat ministerii Johannis eventum, nempe quod Judæi
 magno numero ad illum confluerint, ejusque doctrinæ
 ac monitis obedierint. Adhæc *ψ. 6. indicat Johannis ve-*
ritatem & victum singularem, atque adeó excitandis ani-
 mis Judæorum accommodatum. Postremó *ψ. 7. & 8. re-*
citatur testimonium Johannis de Christo, cujus testimonii duæ
 sunt partes: una de præstantia personæ illius, quam Jo-
 hannes significat collatione sui ipsius tanquam longé mi-
 noris: qua innuit, illum non esse nudum hominem, sed
 omni humana sanctitate ac dignitate longé superiorem,
 videlicet Deum, *ψ. 7.* Altera testimonii pars est de Christi
 officio quodam regio: quod est baptizare Spiritu sancto:
 quibus verbis Johannes tum missionem illam Spiritus
 sancti sub specie linguarum ignearum in Apostolos fa-
 ctam die pentecostes, tum etiam arcanam regeneratio-
 nem electorum intelligit, de qua Christus monet Johan-
 nis 3. in colloquio cum Nicodemo.

SECUNDA PARS.

De baptismo Christi.

¶ Et factum est diebus illis, venit Jesus á Na-

zareth urbe Galilææ, & baptizatus est à Johanne in Jordane.

10 Et statim ascendens ex aquâ, vidit findi cælos, & Spiritum tanquam columbam descendere.

11 Et vox extitit é cælis, Tu es filius ille meus dilectus, in quo acquiesco.

Versu 9. narratur *quando* baptizatus sit Christus, *unde* ad baptismum suscipiendum advenerit, *ubi* baptizatus sit, & *à quo*. Versu 10. narratur, quid Johanni statim quum cum baptizasset, *evenerit*: nempe visum miraculosum longé magnificentissimum, tribus partibus constans, ut in textu patet. Fuit autem isto miraculo significatû, hunc Jesum à Deo patre ordinatum esse & hoc ipso tempore vocari ad fungendum apud populum Dei munere prophético, & ad illud donis Spiritus sancti, ac præsertim mansuetudine, abundé instrui: nec non ad fungendum munere mediatoris sive summi sacerdotis per quem Deus electis suis velit placari.

TERTIA PARS.

De tentatione Christi à diabolo.

12 Statimque Spiritus eum expellit in desertum.

13 Et fuit illic in deserto dies quadraginta, tentante eum Satanâ. eratque cum feris: & angeli ministrabant ei.

Primûm indicatur tentationis Christi *tempus*, nempe quod tentatus sit aut certé ad tentationem præparatus statim à suscepto baptismo. Deinde *author principalis*, videlicet Spiritus sanctus. Tum *locus*, nempe desertum. Quartó *iterû tempus*, nempe post exactos in deserto quadraginta dies. Quintó *minister*, videl. Satanas. Sextó *adjunctum miraculum*, nempe quod illæsus obambulavit inter feras. Postremó *eventus lætus*, nempe ministeriû Angelorum, qui scilicet esurienti attulerunt cibum. *Cæterum*

rum quum hic dicimus, authorem principalem istius tentationis fuisse Spiritum sanctum, id recte & sancte accipiendum est, neque enim sentimus, Spiritum sanctum quenquam tentare ad malum, aut impellere Satanam ad tentandum: sed intelligimus, Spiritum sanctum impulsu suo Christum objecisse tentandum Satanæ, & hanc tentationem Satanæ permisisse ad Christum probandum, quum potuisset illam potentiâ suâ impedire. Imò verò Spiritus sanctus Christum Satanæ tentandum ita objecit, ut cum in tentationibus sustentaverit, inspirando ei verbum Dei scriptum quo Satanam vinceret ac profligaret: sicut ex narratione Matthæi & Lucæ constat.

QUARTA PARS.

De vocatione quatuor discipulorum.

14 Postquam autem traditus fuit Johannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei:

15 Et dicens, Impletum est tempus, & appropinquavit regnum Dei: resipiscite, & credite Evangelio.

16 Ambulans autem juxta mare Galilææ, vidit Simonem & Andream fratrem ejus, jacentes rete in mare, (erant enim piscatores.)

17 Et dixit eis Jesus, Sequimini me, & faciam ut sitis piscatores hominum.

18 Et ipsi statim omissis retibus suis sequuntur eum.

19 Tunc progressus illinc paululum, vidit Jacobum filium Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, qui & ipsi in navigio sarciebant retia:

20 Statimq; vocavit eos: & ipsi omissio patre suo Zebedæo in navigio cum mercenariis, sequuti sunt eum.

Huic narrationi præmittitur *propositio* narrationis de administratione muneris prophetici, quæ deinceps per partes fiet. Ac primò indicatur *tempus* quo Christus administrationem illam cœpit, videlicet postquam Johannes traditus fuit in custodiam, ita ut non amplius prædicare ac baptizare posset. Deinde *locus* ubi eam inchoavit, videl. in Galilæa. Tum *ipsius doctrina summa*, nempe quòd prædicaverit Evangelium regni Dei. Quæ summa deinceps per partes declaratur: nempe quòd hortatus sit ad resipiscentiã & fidem Evangelii: ubi etiam adjicitur hortationis argumentum seu ratio ab occasione temporis præsentis quæ nemini sapienti & salutis suæ cupido sit negligenda: quippe quòd jam adsit beatũ illud tempus per Prophetas prædictum quo Evangelium sit prædicandum, ad colligendum in regnum Dei omnes illi credentes. His præmissis subjungit narrationem *de vocatione quatuor discipulorum*: quos videtur sibi adscivisse comites antequam prædicationem ipsam inciperet. Etenim hanc incepisse demum videtur in synagoga Capernaumi, sicut mox in parte quinta narrabitur. deinde exordio in urbe illa ubi tunc habitare cœperat, factò, progressus est in oppidula contigua: sicut narrabitur in parte octava. Describitur autem primùm vocatio Simonis & Andreae fratrum, v. 16. 17. 18. deinde Jacobi & Johannis, item fratrum, versibus reliquis. Vocatio priorum describitur primùm ab occasione, deinde à forma, tum ab eventu. *Occasus* fuit, quòd incidit in illos piscantes: inde enim sumsit occasionem denuntiandi eis quòd velit eos facere piscatores hominum, id est, Apostolos seu præcones Evangelii qui re-
 ti Evangelii caperent homines electos & colligerent in regnum Dei. *Forma* indicatur his verbis, *Sequimini me* &c. *Eventus* fuit, obedientia illorum: quæ amplificatur partim à circumstantia temporis quòd nempe *se-
 quuti sint statim*: partim à causa corrumpente, quòd *se-
 quuti sint relictis retibus suis*, non passi scilicet se à Domino statim sequendo impediri curatione illorum ne quid damni acciperent. Vocatio posteriorum similiter tribus illis modis describitur, sed brevius quoad priores duos: plenius autem quoad tertium. Etenim illic narratur causa
 corrum-

SECUNDUM MARC. CAP. I.

corruptens majoris momenti, videlicet pater & mercenarii: quos in navi reliquerunt.

QUINTA PARS.

*De predicatione Christi in synagoga Capernaümi
& ejectione demonii.*

21 Et ingrediuntur Capernaüm: statimque sabbatho ingressus Jesus in synagogam, docebat.

22 Et percellebantur super doctrina ejus, docebat enim eos ut auctoritatem habens, & non ut Scribæ.

23 Erat autem in synagoga eorum quidam habens spiritum impurum, qui exclamavit,

24 Dicens, Ah, quid nobis tecum Jesu Nazarene? venisti ut perderes nos? novi te qui sis, nimirum Sanctus ille Dei.

25 Et objurgavit eum Jesus, dicens, Obmutesce, & exi ab eo.

26 Tunc, quum discerpisset eum spiritus ille impurus, & clamasset voce magna, exiit ab eo.

27 Et expaverunt omnes, ita ut mutuó quererent inter se, dicens, Quid est hoc? quæ doctrina nova hæc, quod per potestatem imperat etiam spiritibus impuris, & auscultant ei?

28 Pervénit autem fama ejus statim in totam regionem circumjacentem Galilææ.

Prædicatio Christi in synagoga Capernaümi describitur primùm ab adjunctis *comitibus* quos secum duxit docturus, nempe quatuor illis discipulis quos paulo antè vocaverat & in contubernium suum adsciverat, ut vidimus in parte præcedente. De his dicitur, *Et ingrediuntur Capernaüm*: nempe Jesus & quatuor illi. Deinde indica-

tur *tempus* quo prædicationem illam suscepit, videlicet in proximo sabbatho. Tum indicatur prædicationis effectus, nempe summa admiratio: cujus causa procreans specialis simul exponitur, nempe ipse *docendi modus*: quod docebat tanquam habens potestatem sive auctoritatem, magnâ scilicet cum fiducia & magno cum fervore. *Qui* modus docendi amplificatur collatione dissimilis, videlicet modi docendi Scribarum, quos innuit Evangelista docuisse frigide ac trepide, ut qui de veritate suæ doctrinæ non essent certò persuasi, nec de promovenda gloria DEI & salute populi admodum solliciti. Atque hæc de prædicatione: jam ad *ejectionem demonii* qua prædicationem suam Dominus obsignavit, quod attinet: indicatur primùm illius *ocasio*, nempe præsentia objecti, videlicet hominis demoniaci, *v. 23*. Deinde *causa corrumpens*, nempe sermo demonii quo conatus est ejectionem sui impedire, deprecando illam. Deprecatio illa constat tribus argumentis seu rationibus: quæ omnes rationem habent causarum impulsivarum. Prima est, *Quid nobis tecum, Jesu Nazarene?* quasi dicat dæmonium: Nos mali spiritus qui complures in hoc populo obsidemus, nihil tibi facessimus molestiæ aut negotii: *Quare æquum est ut nec tu nobis sis molestus, sed sinas nos agere quod nobis libet.* Secunda ratio: *Venisti ut perdes nos?* Quasi dicat: Nondum adest illud tempus quo sumus perdendi: Ergo omitte nos interim & sine nos liberè agere, donec tempus illud advenerit. Tertia ratio: *Novi te qui sis, nimirum Sanctus ille Dei.* Quasi dicat, Ego tibi defero debitum honorem, profitendo te esse Christum, à Deo sanctificatum atque ordinatum in redemptorem hominum electorum. *Quare peto ne me affligas aut malè mihi facias: quum ego tibi faciam bene, te honorando.* *Tota hæc deprecatio amplificatur ab adjuncto clamore: in quo ipso quoque argumentum deprecationis latet, quippe quum illo clamore significet suam miseriam: licet interim misericordiam Christi non seriò imploret.* Atq; hæc de secundo hujus narrationis membro, videlicet de ejectionis illius causa corrumpente. Tertiò exponitur *ipsa ejectionis forma*, consistens in actionibus tum ejicientis tum

tum illius qui eiciebatur. Ejicientis, nempe Christi actiones indicantur duæ: mandatum silentii & mandatum exeundi, *ψ.* 25. Actiones dæmonii quod eiciebatur, indicantur itidem duæ: discriptio dæmoniaci & clamor, *ψ.* 26. Quartò narratur ejectionis effectum geminum in spectatoribus, nempe pavor & admiratio summa: quæ ostenditur ex ipsorum confessione, *ψ.* 27. Deinde divulgatio rei apud vicinos, *ψ.* 28.

SEXTA PARS.

De sanata socru Petri febricitante.

29 Et statim é synagoga egressi, venerunt domum Simonis & Andreæ cum Jacobo & Johanne.

30 Socrus autem Simonis decumbebat febricitans: & statim dicunt ei de illa.

31 Tunc accedens erexit eam, prehensa manu ejus: & dimisit eam febris statim: & ministravit eis.

Primùm indicatur sanationis hujus *tempus*, quod scilicet acciderit statim post illam ejectionem dæmonii, de qua in parte præcedente. Deinde *locus*, quod facta sit in domo Simonis & Andreæ. Tum *spectatores sive testes*, nempe quatuor illi discipuli. Quartò *situs sananda*, quod decubuerit. Quintò *conditio*, quod febricitarit. Sextò *causa impulsiva*, videl. intercessio quatuor discipulorum. Septimò *modus agendi* seu ipsa sanationis forma, quod illam Jesus apprehensam manu erexit. Postremò *eventus* in sanata, quod eis ministraverit, puta apparando cænam.

SEPTIMA PARS.

De sanatis multis simul.

32 Vesperâ autem factâ, quum occideret sol, adducebant ad eum omnes malè affectos & dæmoniacos.

33 Et urbs tota congregata erat ad ostium.

34 Et sanavit multos malè affectos variis

morbis: & dæmonia multa ejecit: & non sine-
bat loqui dæmonia, quòd ipsum nossent.

Primum indicatur sanationis illorum *tempus*, nempe vespera. Deinde *causa impulsiva*, nempe intercessio sive petitio eorum qui illos adducebant sive offerebant. Tum sanandorum *distributio & multitudo*, quòd adduxerint omnes (nempe quotquot in urbe habebant Capernaïtæ) male affectos ac dæmoniacos. Præterea *spectatores seu testes*, videlicet tota urbs, hoc est, omnes Capernaïtæ. Postremo *forma seu modus agendi* partim inuitur, quoad omnes qui sanati tum fuerunt: partim verò exprimitur quoad nonnullos, videlicet dæmoniacos. Quoad omnes qui sanati fuerunt, innuitur illos fuisse sanatos per Christi contactum: sive ipse eos attigerit, sive ipsi saltem illum. Hoc innuitur illis verbis quum dicitur, *sanavisse multos & ejecisse dæmonia multa*. id quod videtur intelligendum de iis quibus contigit ipsius contactus. Oportebat enim singulis *μνημόσυνον* suæ sanationis esse impressum, ut certò essent persuasi se ab hoc Jesu sanatos esse. Nam si solo imperio illos sanasset, unâ eademq; operâ sanasset omnes: at dicitur sanasse multos. Specialis autem agendi modus circa dæmoniacos fuit, quòd dæmonia non sinebat loqui: ne proderent ipsum esse Christum. id quod illo tempore nondum debuit populo innotescere: sed debuerunt paulatim, & ratiocinando ex collatione prophetiarum cum iis quæ ipse agebat quæque ei accidebant, in cognitionem ipsius deduci. Neq; testimonium a malis spiritibus habere voluit: quum illorum testimonium propter mendacem ipsorum naturam veritatem possit reddere suspectam.

OCTAVA PARS.

De predicatione Christi in contiguis oppidulis.

35 Et mané, valde multâ nocte, quum surrexisset, exiit, & abiit in desertum locum, & illic precabatur.

36 Et prosequuti sunt eum Simon & qui cum ipso erant.

37 Et

37 Et quum inuenissent eum, dicunt ei, Omnes te quarunt.

38 Tunc dicit eis, eamus in contigua oppidula, ut & illic prædicem. ad hoc enim sum egressus.

39 Et prædicabat in synagogis eorum, in tota Galilæa, & dæmonia eiciebat.

Primùm indicatur *preparatio* Christi qua se ad hanc prædicationem præparavit, nempe precatio: quæ ipsa describitur á tempore, quòd ad precandum exierit summo mané: & á loco, quòd ad precandum abierit in locum desertum. Deinde narratur *causa corrumpens* quæ prædicationem illam poterat impedire: nempe nuntium discipulorum de Capernaifarum desiderio ipsius adeundi, v. 36. & 37. Tum *modus agendi*, quòd scilicet prædicationem illam susceperit consultó, v. 38. Postea indicantur *loci specialia* ubi prædicavit, videl. in synagogis: quæ indicatio amplificatur ab adjuncta multitudine, quòd scil. prædicaverit in synagogis totius Galilææ. Postremó indicatur quoddam illius prædicationis adjunctum, videl. obsignatio ejus per ejectionem dæmoniorum.

NONA PARS.

De purgatione leprosi.

40 Venitq; ad eum leprosus, precans eum & in genua coram eo procumbens, ac dicens ei; Si velis, potes me purgare.

41 Jesus autem misericordiã commotus extensã manu, tetigit eum, & dixit ei, Volo, purgator.

42 Et quum hæc dixisset, statim abiit ab eo lepra, & purgatus fuit.

43 Et graviter interminatus ei *Jesus*, statim ablegavit eum.

44 Dixitq; ei, Vide *ut* nemini quicquam dicas: sed abi, ostende te ipsum sacerdoti, & offer

pro purgatione tui quæ imperavit Moses, in testimonium aduersus ipsos.

45 Ille verò egressus cœpit prædicare multa, & rem divulgare, ita ut jam non posset Jesus manifesté introire in civitatem: sed foris in desertis locis erat, & veniebant ad eum undiq;

Primum indicatur *causa impulsiva* procatartica, quæ Christum movit ad leprosum istum purgandum, videlicet ipsius leprosi petitio: quæ amplificatur ab adjuncto gestu honorifico, nempe prolapsione in genua. Petitio autem est conditionalis: petit enim purgari, si Christus id velit facere. Simulq; continet professionem fidei. proficitur enim leprosus, se credere, quod Christus purgare ipsum possit. Deinde indicatur *causa impulsiva antecedens*, videlicet misericordia Christi. Tum *modus agendi*, seu ipsa purgationis forma, posita partim in gestu, nempe contactu, partim in verbis: quibus testatur se velle, ac proinde præcipit lepræ ut cedat. Postea exponitur *miraculum ipsum*, v. 42. Postremò narrantur *eventa* varia. Ac primum quid inde evenerit in ipso Christo: nempe quod leprosum illum purgatum à se dimiserit: quod ei interdixerit, ne purgationem illam patefaceret, nempe statim ante acceptum testimonium à sacerdote: denique quod ei præceperit ut & sacerdoti se ostenderet, & pro purgatione sui offerret quæ imperavit Moses. ubi innuitur illius præcepti ratio à fine, qui pertinebat ad illum leprosum, nempe ut observaret Legem Dei. Cui rationi additur altera à fine alio, qui pertinebat ad sacerdotes, nempe ut acciperent testimonium contra se, quo scilicet convincerentur de sua perversitate ac malitia in Christo repudiando: quum tamen ipsi miracula ejus verè divina, & Christi propria, testimonio suo approbassent. Deinde adduntur *eventa* alia, eaq; in diversis varia: quorum alia ex aliis extiterunt: nempe in illo leproso, quod contra interdictum rem statim divulgavit: in populo, quod undiq; ad Christum venerunt, offerendo scilicet ei ægrotos quos sanaret, aut saltem cupiditate ejus videndi atque audi-

audiendi & miracula ipsius spectandi: denique in Christo, quod quaesivit loca deserta, ubi lateret ad tempus, capiendae scilicet quietis causâ: ut qui per illos dies obambulando Galilaeam, docendo & ægrotis sanandis, fuerat defessus.

SCHOLIA IN CAP. I.

1 Principium Evangelii &c. Id est, Hoc est principium historiae Evangelicae de Jesu Christo. Hoc, nempe historia de ministerio Johannis Baptista: ex collatione versus quarti & sequentium. Hinc apparet, non esse propositum Marco, scribere historiam nativitatibus & infantia, itemq; pueritia & adolescentia Christi: sed res quas gessit ac peressus est jam adultus, incipiendo à predicatione Evangelii: ad quam audiendam Johannes Baptista populum predicatione sua preparavit. Evangelii Jesu Christi. Id est, Evangelii de Jesu Christo. Genitivus subjecti. Filii Dei. $\mu\omicron\delta\tau\epsilon\theta\epsilon\omicron\varsigma$. Scil. unigeniti.

2 In Prophetis. $\epsilon\iota\tau\omicron\iota\varsigma\omega\epsilon\theta\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$. Id est, in libris Prophetarum. Plurali numero utitur vel per synecdochen integri, vel quia recitat dicta duo ex Prophetis diversis, Malachia scil. & Jesaia. Ego. Scil. Deus pater: ut percipitur ex sequentibus. Nuntium meum. $\tau\omicron\nu\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\omicron\nu\mu\omicron\nu$. Scil. Johannem Baptistam: teste angelo, Luc. 1. v. 16. & 17. Ante faciem tuam. $\omega\theta\omega\epsilon\theta\omicron\omega\omicron\pi\omicron\upsilon\sigma\omicron\nu$. Et mox. Coram te. $\epsilon\mu\omega\epsilon\theta\delta\epsilon\upsilon\sigma\omicron\nu$. Apud Malachiam habetur, $\epsilon\mu\omega\epsilon\theta\delta\epsilon\upsilon$, id est, ante faciem meam. Quare apud Prophetam introducitur loquens Christus ipse & alloquens populum: apud Evangelistam verò Deus pater, alloquens Christum. Qui parabit viam tuam. $\delta\varsigma\kappa\epsilon\tau\alpha\sigma\upsilon\delta\alpha\tau\epsilon\varsigma\tau\omicron\nu\omega\delta\delta\epsilon\upsilon\sigma\omicron\nu$. In Hebr. $\הַכִּיָּסֵף$ $\tau\omicron\nu\omega$, id est, Et expediet viam, removendo scilicet ob-

stacula ut via possit cerni & pateat aspectui. Hæc enim videtur esse emphasis vocis Hebraica. Sed quomodo Johannes paraturus erat viam Christo? Nempe dando testimonium de illo quod ipse sit Christus, ut eum fecisse narrat Johannes: & convertendo cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipsorum: ut habetur Malach. 4. in fine: & eum facturum fuisse testatus fuit angelus, Luc. 1. v. 16. & 17.

3 Vox clamantis. φωνὴ βοῶντος &c. Quæ ratione excerpta sint hæc verba ex Jesaia, exposui in scholis in Matth. 3. v. 3. Parate viam &c. Vide ibid.

4 In deserto. ἐν τῇ ἐρήμῳ. Scil. Judæa, Matth. 3. v. 1. Prædicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum. Id est, Prædicabat resipiscendum esse & credendum in Christum: ac testabatur, resipiscentes atque credentes habere remissionem peccatorum: precipiebatque ut in hujus rei testimonium atq; professionem baptizarentur. Baptismum resipiscentiæ βαπτισμὸν μετάνοιαν. Id est, qui resipiscentiæ resificanda atq; profitenda adhibebatur. neg enim baptizabat nisi eos qui confessione peccatorum edita, resipiscentiæ suam restatam reddebant. Genitivus subiecti. Ceterum nomine resipiscentiæ per synecdochen membri simul intelligenda est fides in Christum: ut percipitur ex verbis Pauli Act. 19. v. 4. Ad remissionem peccatorum. εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιῶν. Dubium est unde pendant hæc verba: an á verbo Prædicabat: an á nomine Baptismum: an deniq; á nomine, Resipiscentiæ. Ego puto pendere á nomine βαπτισμὸν: sed subintellecto articulo, vel potius articulo & participio huic sententiæ conveniente. quasi dicatur: κηρύσσων βαπτισμὸν μετάνοιαν τὸ εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιῶν. Scil. αἰνῶν. Id est: prædicabat bapti-
sma

in remissione peccatorum pertinet, seu destinatum est. Ut sic putem: movet me similis sermo Apostoli Petri de re eadem, Act. 2. v. 38. Respicite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi ad remissionem peccatorum. Sed hoc est recte intelligendum: videlicet ad remissionem peccatorum testificandam sive obsignandam: non autem, ad illam consequendam hoc opere. Nam ut remissio peccatorum seu justitia fidei in veteri Testamento per circumcisionem non conferebatur, sed obsignabatur, teste Apostolo ad Rom. 4. sic in novo Testamento per Baptismum, qui Circumcisioni successit, remissio peccatorum non confertur, sed obsignatur.

5 Tota Judææ regio. *ἡ ὅλη Ἰουδαία χώρα.* Ad verb. Omnis Judæa regio: id est, Judaica regio. Tota: id est, fere tota. Hyperbole. nam non omnes ad eum venisse: liquet ex eo, quod omnes qui ad eum venerunt, baptizati ab eo sunt: ut mox affirmat Evangelista. At non omnes ab eo esse baptizatos: patet ex testimonia Christi Matth. 21. v. 32. ubi reprehendit primores Judæorum, quod Johanni non crediderint. Nam certe si ei credidissent, baptizari se quoque ab eo curassent: & vicissim si baptizati fuissent, habiti fuissent pro iis qui Johanni crederent. Et baptizabantur omnes. Scil. qui ad eum venerant. nam non simpliciter omnes esse baptizatos, modo est ostensum.

10 Et statim ascendens. *καὶ ἀναβάντων.* Scil. Johannes: ut videtur postulare coherentia verborum sequentium, Vidit fundi celos. Nec pugnat hoc cum Matthæo, qui dicit: Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua. Nam potuit fieri ut uterque ascendit de aqua.

ret: Jesus & Johannes. Nisi potius dicendum, participium ἀναβαίνων positum hic esse absoluté ad designandum consequentiam: pro, ἀναβαίνοντες, scilicet ἀντὶ τοῦ Incod. Ut hic locus sic sit vertendus: Et statim ascendente eo (nempe Jesu) ex aqua, vidit (scil. Johannes) findi cælos &c.

13 Tentante eum Satana. περιπαζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. Vel, Et tentabatur á Satana: scilicet exactiú illis 40. diebus, Matth. 4. v. 2. & 3. Et Angeli ministrabant ei. καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ. Scil. postquam diabolus consummat á istá tentatione, ab eo recessisset, Luc. 4. v. 13. & Matth. 4. v. 11.

14 Postquam autem traditus fuit Johannes. Scil. in carcerem. Vide Matth. 14. v. 1. & deinceps: item infra 6. v. 14. & deinceps. Evangelium regni Dei. Id est, lætam doctrinam de ratione regnum Dei consequendi.

15 Impletum est tempus. ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς. Nempe, tempus illud quo Christum venturum prædixerunt Prophetae. hoc innuit articulus. Ceterum conjunctio ὅτι hic servit mimesi seu prosopopæia. Et appropinquavit regnum Dei. Epexegetis. Sensus est: Appropinquavit tempus illud quo Christus inchoabit regnum suum per Evangelii prædicationem. Resipiscite. μετανοεῖτε. Id est, Resipiscite igitur. Credit in Evangelio. πισθετε ἐν τοῦ εὐαγγελίου. Ad verb. Phrasis καταχρηστική: cujus exemplum est in illo Exod. 14. v. ult. Et crediderunt in Jehovam & in Moysen: pro, Jehovæ & Mosi.

20 Sequuti sunt eum. ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτῷ. Ad verb.

verb. Abieſunt poſt eum. Id eſt, ἠκολούθησαν αὐτοῖς. ut
habet Matthæus.

21 Sabbatho. τοῖς σάββασι. Ad verb. Sabbathis.
Enallage numeri.

22 Authoritatem. Ἐξουσίαν. Sive, poteſtatem.

23 Quidam. ἀνδρωπι. Ad verb. Homo. Habens
ſpiritum impurum. ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ. Scil. ὄν.
Ad verb. Qui erat in ſpiritu impuro. Id eſt, cum ſpiritu
impuro. Hebraiſ. Hoc eſt, præditus ſpiritu impuro. Qui
exclamavit. καὶ ἀνέκραξε. Ad verb. Et exclamavit, Scil.
ſpiritus ille impurus: ut liquet ex ſequentibus.

24 Quid nobis tecum. τί ἡμῖν καὶ σοί; Ad verb.
Quid nobis & tibi? Sic Johan. 2. v. 4. Ut perderes
nos. ἐπολέσῃς ἡμᾶς. Id eſt, me meoſq; ſocios, ceteros
ſcilicet ſpiritus impuros in Judæa tum graſſantes. San-
ctus ille Dei. ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. Id eſt, Sanctus ille, qui
à Deo ſanctificatus atque ordinatus eſt in ſervatorem
mundi. Genitivus adjuncti vel efficientis. Periphrasiſ
Chriſti.

25 Obmutefce. σιμώθητι. Ad verb. Capiſtrator.
Metaphora. σιμῶς capiſtrum ſeu fiſcellam ſignificat, qua
occluditur equis aliſve animalibus, ut bobus. unde il-
lud: καὶ σιμώσεις βέν ἀλοῶντα. Ne capiſtrato bovem tri-
turantem: 1. Cor. 9. v. 9.

27 Quod per poteſtatem, &c. ὅτι κατ' ἐξουσίαν
&c. Conjunctionem ὅτι vetus interpres reddidit, Quia:
novus, Ut. Ego accipio εἰ δικῶς: ut pendeant hæc verba ab
illis, Quid eſt hoc, per appoſitionem. Apparet enim, ſen-
tentias eſſe trajectas.

34 Et ſanavit multos. καὶ ἐθεράπευσε πολλούς.
Nempe omnes eos quibus dabatur propius accedere, ita
ut liceret opem ejus implorare, & ab ipſo attingi, vel

saltem ipsum attingere. Confer infra 6. v. 5. Matth. 14. v. 36.

38 Oppidula. κωμοπόλεις. Vetus interpres, Vicos & civitates: ut videatur legisse, κώμας ἔχον πόλεις.

39 In tota Galilæa. εἰς ὅλην τὴν Γαλιλαίαν. Pro, ἐν ὅλη τῇ Γαλιλαίᾳ. Enallage Hebraica.

40 Et in genua coram eo procumbens. ἔκρουπε ἑστὸς αὐτόν. Vetus, Genu flexo. Novus, Eique ad genua accidens. Sed κρουπέλειν plus est quam genua flectere, nempe in genua procidere, auf die knie fallen: & refertur ad genua adorantis, non autem ejus qui adoratur: ex nomine κρου, genu, & verbo πέτεται, quod est πίπτειν, cadere: Lucas pro hoc dicit, πρὸς ὧν εἰς ἄσσωπον, procidens in faciem: id quod pulchrè cum altero convenit.

43 Graviter interminatus ei. ἐμπεμοσάμεν ὅ αὐτόν. Ad verb. Quum infremuisset in eum. Nam hoc propriè significat verbum istud: ut patet ex Joban. 11. v. 33. & 38. Sed hic per metonymiam efficiens usurpatur. nam qui in aliquem fremunt seu alicui indignantur, solent ei graviter comminari. Ablegavit eum. ἔββαλεν αὐτόν. Ad verb. Ejecit eum. Id est, repulit eum à se: non est passus ut se comitaretur.

44 Nemini quicquam dicas. μὴ δεῖ μὴ δεῖν εἰπῆς. Ad verb. Nemini nihil dicas. Gracismus. Item synecdoche generis: eaq² gemina. Sensus enim est: vide ut nemini quicquam dicas de hac re, quòd scilicet sis à me purgatus: antequam te ostenderis sacerdoti: ut colligitur ex antihefi sequente.

45 Et rem divulgare. ἔδιαφημίσειν τὸν λόγον. Vetus verbum verbo reddens, Et diffamare sermonem. Sed

Sed diffamandi verbum non hunc usum habet apud Latinos: & λόγος hic accipitur pro re, per Hebraismum. In civitatem. εἰς πόλιν. Bisariam potest accipi. Vel indefinite, In civitatem aliquam: vel definite, In civitatem Capernaüm, ubi tunc habitabat. Prius verisimilius, propter omissum articulum.

OBSERVATIONES LOCORUM
DOCTRINAE EX CAP. I.

Ex Ψ . 1. sumi potest definitio Evangelii hæc, quod Evangelium sit doctrina de Jesu Christo filio Dei: hoc est, qua docetur, virum illum Jesum Hierosolymis sub Pilato crucifixum, esse non nudum hominem, sed simul Deum: quippe filium Dei unigenitum: ac præterea esse Christum, hoc est, summum populi Dei sacerdotem & regem. Sic summa Evangelii in duobus capitibus consistit: in doctrina de persona Christi, & in doctrina de officio ejusdem.

διδ.

Ex Ψ . 2. 3. 4. 5. JESUM illum Nazarenum esse Christum, inter alia argumenta constat etiam hinc, quod habuit præcursores Eliam, hoc est, Johannem Baptistam. Errant igitur Judæi, dum adventum Christi adhuc expectant.

διδ.

Ex Ψ . 2. 3. 4. Ministri Evangelii per prædicationem penitentiae homines præparare debent ad excipiendum fide Christum: exemplo Johannis Baptistæ primi præconis Evangelii. Hoc autem officium omnibus Evangelii præconibus commune esse, monet Christus Luc. ultimo, Ψ . 47. ubi post resurrectionem suam discipulis sese ostendens, inter alia dicit: Oportere in nomine Christi prædicari resipiscentiam ac remissionem peccatorum apud omnes gentes.

καθ.

Ex Ψ . 4. Baptismus est divinum testimonium resipiscentibus & in Christum credentibus, quod habeant remissionem peccatorum. Etsi autem hoc loco non fit expressa mentio fidei, tanquam necessariæ ad consequen-

διδ.

dum remissionem peccatorum: tamen illa *synecdochicè* intelligenda est in vocabulo *resipiscentia*: & expressa ejus mentio fit Act. 19. 4. ubi Paulus ait, *Johannes quidem baptizavit baptismum resipiscentiæ, dicens populo ut in eum qui venturus erat post ipsum, crederent, hoc est in Christum Jesum.* Nec verò putandum est, baptismum Johannis à baptismum Christi fuisse diversum: quum utriusq; idem fuerit finis seu scopus, & unus idemq; ritus. nam ut Johannes baptizavit aquà in flumine Jordane, item in Ænon prope Salim: sic baptizabat & Christus: quanquam non manu, sed manu discipulorum: Johan. 3. 22. 23. & 4. 1. 2. Et ut Johannes baptizavit peccata confitentes & fidem Christi profitentes, in remissionem peccatorum, hoc est, ad restituendam illis remissionem peccatorum per Christum, tanquam agnum illum Dei, qui tollit peccatum mundi: ita baptizarunt quoq; ex Christi mandato Apostoli, alitque Evangelii præcones: ut videre est Act. 3. 38. ubi Petrus ait Judæis qui Christum crucifixerant: *Resipiscite, & baptizetur unusquisq; vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum.* Et cap. 8. v. 36. 37. 38. ubi Philippus Evangelista, id est, Evangelii præco, eunuchum Æthiopem non prius baptizavit quàm ille profiteretur suam fidem in Christum.

ex d.

Bellarminus
lib. 2. de Sa-
cramentis
cap. 2.

Ex eodem versu. Non rectè colligitur ex verbis Marci, *Prædicabat baptismum in remissionem peccatorum*: Baptismum conferre remissionem peccatorum ex opere operato. Etsi enim Papistæ id non colligunt ex his verbis: tamen colligunt ex verbis similibus Act. 3. 38. *Baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum.* At verba illa, *In remissionem peccatorum*, non valere, Ad consequendam remissionem peccatorum per hoc opus: judicari potest ex eo, quòd Scriptura passim tradit, hominem adultum (de qualibus in illis dictis sermo est) non consequi remissionem peccatorum aliter quàm per fidem in Christum. Non igitur per opus baptismi. Item ex eo quòd adultum baptizare non est fas, nisi is profiteatur fidem in Christum, ac proinde statuatur eum jam per fidem habere remissionem peccatorum. Non igitur statim potest, quòd illam demum adipiscatur per opus Baptismi.

smi. Necessè est igitur illa verba aliter exponi. Non potest autem afferri melior expositio quàm quæ petitur à natura sacramentorū: quæ constat esse sigilla iustitiæ fidei, Rom. 4. 11. Quare quum dicitur, homines baptizari in remissionem peccatorum, nihil aliud significatur, quàm eos baptizari in hunc finem, ut habeant divinum testimonium remissionis peccatorum, nempe peccata sibi esse remissa propter satisfactionem Christi, cujus sanguis effusus est pro electis in remissionem peccatorum, & purgat credentes ab omni peccato.

Ex ψ . 5. Male hunc locum detorquet Bellarminus ad stabilendum confessionem illam Papistarum auriculari, quam ipse facit tertiam partē Pœnitentiæ, tanquam sacramenti. Sic autem argumentatur. Sicut Baptismus Johannis (inquit) figura fuit baptismi Christi: ita quoq; & confessio quæ Johanni fiebat, figura fuit confessionis quæ Christi ministris facienda erat. Intelligit autem confessionem omnium peccatorum mortalium *a*, item enumerationem omnium peccatorum, quæ post examen animo occurrunt *b*. At duo hic falsa assumit: unum, quod baptismus Johannis fuerit figura baptismi Christi: quippe quum fuerit idem cum illo: ut antea à nobis demonstratum est. Alterum, quod auditores Johannis confessi sint in specie omnia peccata mortalia à se admissa, quæ quidem post examen animo occurrebant. At hæc glossa Bellarmini est, nullâ probatione subnixa. Nam potuerunt isti confiteri peccata sua, etiam si non confiterentur omnia quæ animo occurrebant. Poterant enim confiteri peccata publice jam nota: etsi non confiterentur peccata occulta, quorum confessionem vel Johannem exegisse, vel ipsos ultro edidisse, quis certò affirmet? Imò nequaquam probabile est, Johannem exegisse confessionem publicam (talem enim illi edebant) scelerum occultorum: quum illa confessio ad scandalum potiùs, quàm ad ædificationem populi faceret. Et deniq; confessio facta Johanni, confessioni quæ fit sacerdoti Papistico, valde dissimilis est: ut illa pro huius figura haberi jure non possit. Etenim Johanni confitebantur palàm audiente populo: at Sacerdoti confitentur clam in aurem.

Encl. x.

“ De sacra-
“ mento pœ-
“ nitentiæ,
“ lib. 3. cap. 3.

a Eiusd. lib.
cap. 2.

b Eiusd. lib.
cap. 1.

did.

Ex ψ . 6. Ex vestitu & vultu Johannis elucet sapientia Dei in electis adducendis ad salutem. Voluit enim Deus singulari illa austeritate vitæ Johannis à se missi expergefacere electos in populo suo, ut ad doctrinam Johannis eò magis attenderent, illique crederent. Deinde autem voluit ut Christus familiariter atque humaniter inter ipsos versaretur, ut illos secum retineret. Hinc Christus Judæis incredulis exprobrat Matth. II. 16. & sequentibus, quòd hanc Dei sapientiam non agnoverint: & contra laudat credentes quòd agnoverint, inquit: *Sed justificata est sapientia à filiis suis.* Usus hujus doctrinæ est: ut sive nobis contingat concionator severus, sive blandus & humanus: statuamus Deum pro sua sapientia illis uti ad nostram salutem: ac proinde & severitatem concionatorum æquo animo toleremus, & humanitatem non contemnamos.

wad.

did.

Ex ψ . 7. Ex ista comparatione Johannis cum Christo percipitur, hunc ab illo habitum non pro nudo homine, sed pro vero Deo: quippe quum nullus nudus homo alteri in tantum præcellat, ut ille non sit dignus qui ei præstet officia servilia: quale erat apud Judæos, incurvatum solvere corrigiam solearum. *Quare nobis quoque pro vero Deo CHRISTUS habendus est: quum Johannes fuerit à Deo missus ut testaretur de Christo.* Joh. I. 6. 7.

wad.

Ex eodem versu. *Quum Christum non puduerit sequi Johannem instar discipuli* (id enim significari videtur illis verbis, *ὄπισθ' ἡμῶν ἔρχεται*, poné me venit) nec nos pudeat discere à ministris verbi illis quos donis spiritualibus antecellimus.

did.

Ex ψ . 8. Distinctæ sunt actiones ministri & Christi in administratione sacramentorum. Minister administrat res externas, puta in Baptismo aquam, in Cæna Domini panem & vinum: sed Christus in animis credentium operatur per Spiritum sanctum, confirmans scilicet fidem, atque ita per fidem fruenda illis dans bona spiritualia per res externas significata, nempe remissionem peccatorum & vitam æternam.

did.

Ex ψ . 9. Quòd Christus utriusque Testamenti Sacramenta

ramenta percepit: puta, quod circumcisus fuit, quod edit agnum paschalem, quod fuit baptizatus, quod edit sacram canam: videtur fecisse ut significaret, se cum utriusque Testamenti electis communionem habere velle. Interim tenendum, Christum non usum Sacramentis ut sacramentis: quippe quum purus fuerit a peccatis, ac proinde non opus habuerit testimoniis divinis remissionis peccatorum: sed usus est illis ob alium finem, nempe (ut modo dictum) ad testandum suam cum electis communionem in regno caelorum. Deinde speciales quoque fines fuerunt propter quos sacramenta veteris Testamenti percipere voluerit. nam circumcisus fuit, tum ut obediret legi de circumcisione, tanquam puer Hebraeus & filius Abraham: tum ut per circumcisionis susceptionem se obstringeret reliquis Dei legibus populo Judaico datis: ac proinde agnum quoque paschalem edit, ut debitam Legi obedientiam praestaret. Usus illius doctrinae est nostra consolatio. Quid enim beatius quam habere communionem cum Christo? hinc certe Johannes beatitudinem Christianorum describit 1. Johan. 1. 3. Et Christus ipse beatitudinis privationem significans, dicebat Petro: *Nisi laveris te: non habes partem mecum,* Johan. 13. 8.

Ex Ψ . 10. & 11. Quum Christus unctus sit Spiritu sancto a Deo Patre in doctorem, summum sacerdotem & regem Ecclesiae: est igitur nobis audiendus. Confer Matth. 17. 5. ubi ad testimonium illud Patris de Christo, additur praecipuum: *Ipsam audite.*

Ex Ψ . 10. Quod Spiritus sanctus gratiosam suam praesentiam atque efficaciam in Jesu declaravit per descensum columbae super illum: eo symbolo videtur significasse, se directurum animam Christi ad singularem mansuetudinem: qualis cernitur in columba. Et sane mansuetudinem suam eximiam abunde testatam fecit Christus sanando aegrotos opem ipsius implorantes, humanissime versando cum peccatoribus, annuntiando remissionem peccatorum resipiscentibus, amantissime ad se invitando sentientes onus peccati, eisque quem promittendo. Quam ipsam mansuetudinem

cap.

cap.

scilicet

Christi dulcissimis verbis describit Esaias cap. 42. quem locum ad eam ipsam confirmandam adducit Matthaeus cap. 12. v. 18. & seq. ubi inter alia dicitur, *Non litigabit, neque clamabit, neque audiet quisquam in plateis vocem ejus. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.* Usus hujus doctrinae est consolatio nostra contra conscientiam peccatorum: ut scilicet quum conscientia nos accusat, confugiamus ad Christum & opem ipsius imploremus; certo confisi, ipsum pro sua mansuetudine nos non repulsurum, sed nobis opitulaturum.

Sid. Ex v. 10. & 11. Notandum illustre testimonium de tribus personis divinis, Deo Patre, Filio & Spiritu sancto. Etenim Dei patris vox audita est e caelo sonans, ac testimonium Filio, Domino nostro Jesu Christo perhibens: Filius in assumpta carne stetit in Jordane nudus: Spiritus sanctus in specie columbae e caelo descendit super Christum.

Sid. Ex v. 11. Quum Deus acquiescat in Christo tanquam filio suo dilecto: consequens est placere ei omnes qui Christo per fidem conjunguntur. unde Paulus ait Eph. 1. quod *Deus nos fecerit gratiosos, (ἐχαίρωσεν ἡμᾶς) in illo dilecto.* Hoc facit ad nostram qui in Christum credimus, consolationem.

Sid. Ex v. 12. Spiritus sanctus impellere consuevit servos Dei ad res eximias gerendas. ut hoc loco impulit Christum ut iret in desertum, ibique disputans cum diabolo, illum vinceret. Sic Stephanus *πρωτομάρτυς* Spiritu sancto plenus, acerrime objurgare ausus fuit impios sacerdotes coram quibus causam dicebat, Act. 7. Et qui cum illo altercabantur e synagogis diversis, non potuerunt resistere sapientiae & Spiritui per quem loquebatur, Act. 6. 9. 10. Sic Elias spiritu Dei confirmatus, ausus fuit sese ostendere regi Achab, quum non ignoraret se ab illo quaeri ad necem: eundemque liberrime objurgare: nec non populum propter idololatriam Baalis reprehendere, miraculo cum prophetis Baalis spondere, & convictos jugulare, 1. Reg. 18. Sic Samson spiritu DEI correptus *leonem*

leonem inermis discidit; Ascalonitas invadens, triginta ex eis viros occidit; agros Philistæorum incendit, mille Philistæos maxillâ asini interfecit, deniq; ædem deiecit, ac Philistæos oppressit: Jud. 14. & 15.

Quid præterea discendum sit ex historia tentationis Christi, vide in Observationibus nostris ex capite 4. Matthæi. Unum tantum hîc præterea considerandum est, quod Matthæus non attingit: nempe quod Christus verus fuit cum feris. Hinc enim admonemur de statu integritatis, qualis in homine fuit ante lapsum, dum adhuc esset præditus perfecta imagine Dei. Nam quod fere Christum non sunt adortæ, in causa videtur fuisse quod in illo agnoscerent perfectam Dei imaginem, ac proinde ipsum revererentur ut dominum suum, quemadmodum revererantur Adamum ante lapsum, quum ad illum adductæ essent à Deo, ut videret quænam illis nomina imponeret. Danieli quoque in foveam coniecto pepercerunt leones: verum istud non sponte naturæ, sed divino miraculo factum fuit, Angelo occultentem ora leonum, ne illum læderent: Dan. 6. 23.

Sic.

Ex Ψ . 14. 15. Jesus est Christus: quia in eo impleta est prophetia Esaïæ cap. 9. de exhilaratione Galilæorum per prædicationem Evangelii. Confer Matth. 4.

Sic.

Ex iisdem versib. Christus est Propheta, missus à Deo ad prædicandum Evangelium apud Judæos. juxta illud, *Non sum missus nisi ad oves perditas Israël.* Item illud, *In viam gentium ne abieritis.*

Sic.

Ex iisdem versibus. Evangelium est doctrina de regno Dei, docens scilicet quid nobis facto sit opus, ut in possessionem regni Dei perveniamus, nimirum resipiscentiâ & fide.

Sic.

Ex Ψ . 15. Fides non est pœnitentiæ pars. Alioquin sequeretur in sermone hoc Domini esse ἀσολογίαν, quum dicit, *Resipiscite & credite Evangelio.* Sed est pœnitentiæ adjunctum, necessarium ad ipsam reddendam salutarem. Nisi enim ad pœnitentiam accesserit fides, necesse est pœnitentem de gratiâ Dei desperare: ut videmus accidisse Judæ Iscariotæ.

Sic.

Sic.

διδ.

Ex ψ. 16. & sequentibus. Christi deitas perspicitur ex eo quod vocat efficaciter, ita scilicet ut quos externè vocat quibusve imperat, iis (si velit) internè persuadeat, ut imperanti obediant. Sicut clarè videmus in vocatione quatuor illorum discipulorum.

παιδ.

Ex iisdem verbis. Exemplo quatuor illorum discipulorum debemus promptè obedire vocanti Deo: sive is vocet ad communionem regni cælestis, sive ad ministerium Ecclesiæ. quorum illud ordinariè facit per Evangelii prædicationem: istud verò per declarationem iudicii ac voluntatis Ecclesiæ.

παιδ.

Ex ψ. 21. Exemplo Jesu doctores & pastores Ecclesiæ temporibus destinatis seduli sint in docendo. Exemplo autem Capernaitarum populus frequens conveniat ad verbum Dei audiendum.

παιδ.

Ex ψ. 22. Quum videmus doctorem aliquem cum singulari autoritate docere verbum Dei: agnoscamus illum divinitus excitatum esse, & tanto Dei munere reverenter utamur.

διδ.

Ex ψ. 23. & seqq. Sicut Christus ejecit impuros spiritus é corporibus: ita sciamus eum ex animis quoq; quasi ejicere diabolum, dum animos ab erroribus de cultu Dei & pravis concupiscentiis, tanquam effectis illius expurgat.

ἐλ.

Ex ψ. 24. Ad salutem non sufficit fides historica, qua quis credit Jesum esse Christum: quia dæmonia quoq; (ut hic videmus) id credunt, sed non propterea beati sunt: quippe quum illum tanquam iudicem suum exhorrescant. Confer Jacob. 2. Sed insuper opus est, ut unusquisq; nostrum credat, Jesum sibi non minùs quàm aliis ordinatum esse in servatorem: quippe quum in servatorem ordinatus sit omnibus respicientibus & gratiam ipsius expectantibus. Secundùm illud Matth. 11. *Venite ad me omnes, &c. & invenietis requiem animabus vestris.*

διδ.

ἐπ.

Ex ψ. 25. Veritas non est querenda à diabolo: quia etsi interdum verum dicit, tamen mendax est & sæpillime mentitur: unde periculum est ne nos mendaciis suis decipiat. Huc pertinet illud: *Nolite veritatem querere à mortuis.*

did.

Ex v. 27. Miraculorum verorum usus est ut nos excitent ad considerandum doctrinam quam doctor qui miracula edidit, proponit. Sicut hinc videmus; Capernaitas conspecto miraculo eiectionis dæmonii, querere de qualitate doctrinæ Christi. Interim doctrinæ veritas non est testanda ex ipsis miraculis: quia Deus interdum populum suum per miracula ad falsam doctrinam confirmandam adhibita tentat, ut habetur Deut. 13. Sed doctrina examinanda est ad regulam verbi Dei, & tum demum recipienda, si cum illa regula consentiat, juxta illud Esa. 8. v. 19. 20. *Nonne populus Deum suum consulturus est? Pro viventibus mortuos consulat? Legem & contestationem consulunt.*

did.

Ex parte sexta & septima. Sicut Christus sanavit morbos corporis: ita sciamus, cum sanare quoque morbos animi, dum illum ab erroribus & pravis concupiscentiis expurgat, & veram Dei cognitionem ac dilectionem donat. Hinc ipse se medico comparabat, dicens Phariseis: *Qui valent, non opus habent medico: sed qui egrotant. Non veni ut vocarem justos, sed peccatores ad resipiscentiam.* Hinc apud Malachiam nominatur *sol justitia, in cuius altis sanitas sive varatio sit*, Malach. 4. v. 2. vel secundum novam distinctionem cap. 3. v. 20. Et Petrus ait, *nos viciibus eius sanatos esse*, 1. Pet. 2. 24. Sanat autem duobus modis: merito & efficacia. Nam & pro merito est nobis suam passionem remissionem peccatorum, & per Spiritum sanctum peccatum in nobis mortificat, & studium justitiæ viresque pietatis vivendi infundit.

did.

Ex v. 30. Petrus quantumvis maritus, non tamen a Domino indignus habitus est ministerio verbi. Et idem fungens iam apostolatu post Domini ascensionem; uxorem secum circumduxit, sicut & reliqui Apostoli, excepto Paulo, 1. Cor. 9. v. 5. Perversè igitur a ministris verbi calibatam postulat Papa. Estque ista doctrina dæmoniorum, 1. Tim. 4. v. 13.

did.

Ex v. 35. Exemplo Christi doctores Ecclesiæ querant secessum ad precandum; ut obtineant a Deo facultatem rectè & cum fructu fungendi suo munere.

did.

Ex eod. vers. Christus verus homo est: quia Deum adstravit.

παιδ.

Ex ψ. 37. Exemplo Capernaitarum, si gustum percipimus veritatis cælestis, studeamus in illius cognitione proficere. Etenim Capernaitæ quum Christum semel docentem audivissent, ita accensi fuerunt studio doctrinam ejus plenius cognoscendi, ut postridie cum omnes quaesiverint.

παιδ.

Ex ψ. 38. & 39. Exemplo Christi pastores Ecclesiæ assidui sint in auditoribus suis docendis.

διδ.

Ex ψ. 40. & sequentibus. Sicut Christus purgavit lepram corporis: ita sciamus eum purgare quoque lepram animi (id est, peccatum inhærens) dum expurgat illum erroribus & pravis concupiscentiis: id quod facit per prædicationem verbi DEI & operationem Spiritus sancti.

παιδ.

Ex ψ. 44. Etsi veritas nunquam est neganda: tamen exemplo Christi prudenter dispiciendum est doctoribus verbi, quo tempore quidq; in lucem proferant. Videmus enim Christum noluisse statim divulgari, quod ipse purgasset leprosum illum. Sic noluit ante resurrectionem suam palam dici, quod ipse esset Christus: ut videmus supra ψ. 25. & 34. item Matth. 17. ψ. 9.

διδ.

Ex eodem versu. Christus Legem Dei accuratè observavit, & aliis observandam præcepit: ut esset sanctus sacerdos & sancta victima ad expiandum nostra peccata.

διδ.

Ex eod. versu. Mirabili Dei providentiâ reprobi sæpe aliud agentes testimonium dant veritati, atq; ita sibi ipsi excusationem repudiari veritatis adimunt. Etenim sacerdotes Hierosolymitani puros à lepra pronuntiabant eos quos Jesus solo verbo à lepra purgaverat: quo ipso restatum faciebant, Jesum esse Deum: quod tamen ipsi docenti nolebant credere.

ἀπ. λύσ.

Ex ψ. 45. Quæritur an rectè fecerit leprosus ille quod curationem sui miraculosam statim divulgavit, Jesumque illius authorem patefecit? Respondeo. Non rectè fecit: quia interdictum ei fuerat à Christo. Neque illum excusat ἀεὶρέσις seu propositum, quod voluit gratiam hoc modo referre benefactori. Nam regula boni operis non est hominis intentio, sed mandatum Dei. Interim bona

bona quoq; intentio requiritur, ut scilicet dirigatur opus ad gloriam Dei & proximi utilitatem.

ANALYSIS CAP. II.

ARGUMENTUM.

Quatuor sunt hujus capituli partes. 1. de sanatione cujusdam paralytici in urbe Capernaüm. 2. de vocatione Levi qui alias Matthæus. 3. de defensione sui & discipulorum, contra criminationem discipulorum Johannis propter omissionem jejunii. 4. de defensione discipulorum contra criminationem phariseorum propter evulsas in sabbato spicas.

PRIMA PARS.

De sanatione cujusdam paralytici in urbe Capernaüm.

ET rursus intravit Capernaüm interjectis aliquot diebus, & auditum est eum domi esse.

2 Statimq; congregati sunt multi, adeo ut jam non caperent eos ne ea quidem loca quæ erant ad ostium; & loquebatur eis sermonem.

3 Tunc veniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur.

4 Et quum non possent ei appropinquare propter turbam, detexerunt tectum adium in quibus erat; eoq; perfosso, funibus demiserunt grabatum in quo paralyticus jacebat.

5 Quum autem vidisset Jesus fidem eorum, dixit paralytico; Fili, remissa sunt tibi peccata tua.

6 Erant autem illic quidam ex Scribis sedentes, & ratiocinantes in cordibus suis;

7 Quid iste ita loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata, nisi solus Deus?

8 Et quum statim cognovisset Jesus spiritu suo, eos ita ratiocinari apud se, dixit eis; Quid ista ratiocinamini in cordibus vestris?

9 Utrum est facilius; dicere paralytico, Remissa sunt tibi peccata: an dicere, Surge, & tolle grabatum tuum, & ambula?

10 Ut autem sciatis, Filium hominis habere potestatem remittendi peccata in terra: ait paralytico.

11 Tibi dico, surge, ac tolle grabatum tuum, & abi domum tuam.

12 Tunc ille statim surrexit: sublatoq; grabato, egressus est coram omnibus: adeo ut obstupescerent omnes, & glorificarent Deum dicentes, Nunquam tale quicquam vidimus.

Primum notatur sanationis hujus *tempus*, nempe quum Jesus interjectis aliquot diebus quibus latitans in locis desertis non nihil respiraverat, rursus intravisset in urbem Capernaum. Deinde indicatur *locus specialis*, ubi sanatio illa peracta est, nempe in domo in qua Jesus habitabat. Tertiò indicantur *spectatores seu testes*, videl. Capernaite ad ostium domus congregati: quæ congregatio amplificatur ab adjuncta multitudine, *v. 2.* Quartò indicatur *tempus speciale*, quo sanatio illa accidit, videl. quum Jesus Capernaite ad domum suam congregatos doceret, quo significatur hanc illius prædicationem sanatione illa paralytici fuisse obsegnatam. Quintò indicatur *causa procatartica*, quæ Jesum ad paralyticum illum sanandum movit: videl. petitio tum ipsius paralytici tum eorum qui illum ferebant, petitio inquam profecta ex fide, qua Jesum habebant pro Christo. Petitio illa significatur per actiones eorum qui paralyticum offerebant: quarum prima est apportatio illius jacentis in grabato, *v. 3.* Hæc actio amplificatur à causa corruptente, videl. turba ostium occupante atq; ita aditum illis intercludente. Secunda actio qua remedium contra illud obstaculum quaesiverunt, fuit apertio

apertio atq; perfossio tecti. Tertia, demissio paralytici in grabato per apertum tectum, in conspectum Jesu, *ψ. 4.* Sexto narratur *preparatio* qua Jesus paralyticum ad sanationem preparavit. Ea fuit quod remisit ei peccata, *ψ. 5.* ubi causa impulsiva istius facti exprimitur, nempe fides illorum: hoc est, tum ipsius paralytici tum eorum qui illum obtulerant sanandum; *ψ. 5.* Hoc autem factum declaratur deinceps ex eventu, nempe tacita damnatione Jesu tanquam blasphemi a Scribis quibusdam, *ψ. 6. & 7.* Quæ ipsa damnatio declaratur e suo eventu, videlicet defensione Jesu qua se a crimine blasphemiae vindicat, *ψ. 8. 9. 10.* Defensionis argumentum ducit a pari, ad hunc modum:

Si habeo potestatem, atq; etiam potentiam paralyticum sanandi: habeo etiam potestatem remittendi ei peccata.

At qui potestatem illam atq; potentiam habeo.

Ergo hanc quoq; potestatem habeo.

Loco propositionis ponitur ejus ratio *ψ. 9.* Significat enim duas illas potestates esse pares: ac proinde ad unum eundemq; pertinere, videlicet ad solum Deum. Conclusio succedit *ψ. 10.* Assumptionis sententia attingitur in illius versus fine, ubi dicitur: *Ait paralytico.* Cæterum loco assumptionis ponitur ejus probatio, nempe ipsa sanatio paralytici per nudum imperium, *ψ. 11. & 12.* Quod jam est septimum institutæ narrationis membrum principale, videl. *ipse modus agendi*, seu ipsa sanationis forma miraculosa, constans scilicet solo verbo seu imperio. Tria autem paralytico imperat, ut patet *ψ. 11.* Quæ singula quoq; ille peregit, ut patet *ψ. 12.* Octavo & postremo adjicitur rei gesta *eventus*, nempe admiratio spectantium & glorificatio Dei.

SECUNDA PARS.

De vocatione Levis qui alias Matthæus.

13 Et egressus est rursus ad mare: totaq; turba veniebat ad eum, ac docebat eos.

14 Et quum prætergrederetur, vidit Levin Alphæi filium, sedentem ad telonium: dixitq; ei, Sequere me. Et is surgens sequutus est eum.

15 Et factum est quum Jesus accumberet in domo illius, multi etiam publicani & peccatores simul discumbebant cum Jesu & discipulis ejus: erant enim multi, & sequuti fuerant eum.

16 Quumq; Scribæ ac Pharisæi vidissent eum edentem cum publicanis & peccatoribus, dixerunt discipulis ejus, *Quid est quod cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit?*

17 Et quum *hoc* audisset Jesus, dicit eis; *Is qui valent non opus est medico, sed iis qui male affecti sunt. non veni ut vocarem justos, sed peccatores, ad resipiscentiam.*

Primum narratur vocationis hujus *occafio*: quod scilicet occasionem Christo ad vocandum Levim præbuerit conspectus illius, quum à mari in urbem rediens ac telonium prætergrediens, illum ibi sedentem conspexit, *ψ. 13. & 14.* Deinde *vocatio ipsa*, constans uno verbo, *Sequere me*: *ψ. eod.* Tum vocationis *eventus* duplex: prior, obedientia vocati: *ibid.* Posterior, relatio gratiæ pro vocationis beneficio, *ψ. 15.* videlicet quod Jesum excepit convivio. Convivium illud describitur partim ex adjunctis convivis, partim ex eventu. Convivæ indicantur duorum generum: alii sancti, nempe Jesus & discipuli: alii profani, nempe publicani & peccatores: quo vocabulo hinc intelliguntur homines ethnici seu gentiles, à vera religione alieni. Horum indicatio amplificatur ab adjuncta multitudine: & ab occasione qua fuerunt ad convivium illud adhibiti, nempe quia Jesum ad Levim divertentem fuerant sequuti. *Eventus* convivii istius fuit, quod Scribæ & Pharisæi Jesum eo nomine apud discipulos ipsius criminati sunt, quod ederet ac biberet cum publicanis & peccatoribus, *ψ. 16.* Hæc autem criminatio declaratur è suo eventu, videlicet defensione seu apologia Jesu, qua sese contra illam criminationem defendit, ostendens se rectè & ex officio facere, quod

quod cum istiusmodi hominibus versaretur ad cum scilicet modum quo cum eis versabatur, videl. cum proposito vocandi eos ad resipiscentiam. Defendit igitur factum suum a fine seu scopo agendi:

Si versor cum illis ut eos vocem ad resipiscentiam, atque ita salvos faciam: recte facio, quia ad hoc ipsum veni ac missus sum a Deo ut peccatores ad resipiscentiam vocem: ac proinde hoc meum est officium.

Atqui versor cum illis cum tali proposito.

Ergo recte facio.

Loco propositionis ponitur illius ratio, amplificata antithesi qua perstringit vanam accusatorum suorum persuasionem de propria justitia, dicens, *Non veni ut vocarem justos &c.* Et hæc ipsa sententia illustratur simili, quæ se comparat medico, peccatores ægrotis: significans, sicut medici officium est invisere & curare ægrotos, ita officium suum esse invisere & curare peccatores. Quæ ipsa quoq; sententia amplificata est antithesi, qua falsam accusatorum de seipsis persuasionem perstringit, quasi scilicet ipsi valerent spiritualiter, hoc est, justi & sancti essent.

TERTIA PARS.

De defensione sui & discipulorum contra criminationem discipulorum Johannis propter omissionem jejunii.

18 Discipuli autem Johannis ac Phariseorum jejunabant: veniunt igitur & dicunt ei, Quare discipuli Johannis & Phariseorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant?

19 Tunc ait eis Jesus, Num possunt filii thalami quo tempore cum ipsis est sponsus, jejunare? quandiu habent secum sponsum, non possunt jejunare.

20 Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus; & tunc jejunabunt, illis diebus.

21 Sed nemo panniculum impexum infuit vestimento veteri: alioquin, illud ipsius supplementum novum detrahit *aliquid* ex vetere vestimento, & fit peior fissura.

22 Et nemo indit vinum novum in utres veteres: alioquin vinum novum dirumpit utres, & vinum effunditur, & utres pereunt: sed vinum novum in utres recentes indendum est.

Primum innuitur criminationis *ocasio*, quod scilicet discipuli Johannis viderent, discipulos Jesu non jejunare: quum tamen jejunarent ipsi & discipuli Phariseorum. Deinde recitatur *crimatio ipsa*, quæ nititur argumento à pari, videl. exemplo discipulorum Johannis & Phariseorum. Sententia igitur est:

Si discipuli Johannis & Phariseorum jejunant, tui quoque discipuli debebant jejunare.

Sed illi jejunant.

Ergo.

Tertiò subjungitur defensio seu *apologia Christi* quæ, unâ eâdemque operâ, & connexum illud refutat, & contrarium demonstrat: ostendens dissimilitudinem in exemplo, quum non sit par conditio sive status discipulorum suorum qui erat illorum: & ex illa ipsa discipulorum suorum conditione, tanquam causa procreante, argumentum ducens ad defendendum factum discipulorum. Est autem argumentum illud geminum: nam conditionem discipulorum declarat partim ex subjecto occupante, quum ait, illos nunc secum habere sponsum: partim ex adjuncto inhaerente, quatenus significat animos eorum adhuc esse rudes ac infirmos, id quod significat per duas similitudines: unam vestimenti veteris, v. 21. alteram utrius veterum, v. 22. Sic igitur argumentatur Christus,

Si discipuli mei nunc secum habent sponsum, non debent jejunare.

At habent nunc secum sponsum, videlicet me.
Non igitur debent jejunare.

Loco

Loco propositionis ponitur ejus ratio, á genere ducta, quæ continetur sententiâ generali sive gnômâ de conditione & affectu convivarum nuptialium, *ψ. 19.* ubi ait, *Num possunt filii thalami &c.* Assumptio innuitur á contrario *ψ. 20.* ubi ait, *Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus.* Conclusio similiter á contrario significatur, ibidem, ubi ait: *Et tunc jejunabunt.* quasi dicat. Non autem nunc. Unde percipitur, assumptionem amplificari antithesi status futuri tristis, quem hac occasione prædicat, intelligens abreptionem sui ad supplicium quæ discipulis mœrorem gravissimum allatura erat. Quem mœrorem *αυειδοχικῶς* & per *ἀνανήλασιν* jejunium appellat, quum ait, *Et tunc jejunabunt:* intelligens non tale jejunium de quo mota erat quæstio, videlicet quale erat jejunium discipulorum Johannis & Phariseorum, sponte & consultó susceptum religionis causâ, ut nimirum eo ardentius possent incumbere precibus, vel etiam ut illo ipso opere tanquam per se bono Deum colerent: sed jejunium cujus necessitatem discipulis præter ipsorum propositum allaturus erat tristis ipsorum status. Atq; hoc est primum defensionis argumentum, quod præcipue pertinet ad discipulos. Alterum veró argumentum spectat principaliter ad defensionem sui: ostendit enim se recte & sapienter facere quod discipulis nõ imponat aut præcipiat jejunium, sed indulgentius eos habeat ac tractet: quia scilicet se accommodet ipsorum captui, qui rigidioris disciplinæ non sint capaces propter infirmitatem seu ruditatem animorum: quam duplici simili innuit. In hæc autem sententiam argumentatur:

Si insipienter agit qui panniculum impexum insuit vestimento veteri, item qui vinum novum indit utribus veteribus: ego quoq; insipienter agerem, si discipulis meis imponerem jejunium.

Sed verum est prius.

Ergo est posterius. Et per consequens, non debeo discipulis meis imponere jejunium.

Propositionis veritas pendet á similitudine discipulorum quam habebant cum vestimento veteri & utribus veteribus. Sicut enim illa sunt tenera atque infirma, ita

ut facile rumpantur ac scindantur: sic animi discipulorum tum erant teneri & infirmi, ita ut rigidiore disciplinâ facile fuissent offensi ac lesi. Assumptionis sententia contingitur ibi, *Nemo* (intellige, nemo sapiens) *panniculum imperium insuit vestimento veteri*. Item: *Nemo* (intellige rursum, Nemo sapiens) *indit vinum novum in utres veteres*. Hæc sententia confirmatur ab effectu detrimentofo: quia si quis contrâ faceret, perderet vestimentum & utres atq; etiam vinum. Sapiens autem non est qui non prævidet ac præcavet damnum ex actione sua eventurum.

QUARTA PARS.

De defensione discipulorum contra criminationem Pharisæorum propter evulsas in sabbatho spicas.

23 Factum est autem ut præteriret sabbatho per sata; & cœperunt discipuli ejus iter faciendo vellere spicas.

24 Tunc Pharisæi dixerunt ei; Ecce, cur faciunt sabbatho quod non licet?

25 Et ipse dixit eis, Nunquam legistis quid fecerit David quum egeret & esuriret, ipse & qui cum eo erant.

26 Quomodo ingressus sit domum Dei sub Abiathar Pontifice maximo, & panes propositionis ederit; quos non licet edere nisi sacerdotibus; & dederit etiam iis qui secum erant?

27 Dixit etiam eis: Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter sabbathum.

28 Itaque filius hominis est etiam sabbathi dominus.

Primùm narratur factum discipulorum quod Pharisæi criminati sunt, unâ cum ipsius occasione, quod scilicet occasionem eis ad vellendum spicas præbuerit transitus per sata,

sata, *ψ.* 23. Deinde recitatur *criminatio Pharisæorum*, *ψ.* 24. Postremo *defensio Christi*, versibus reliquis. Defensio autem illa constat tribus argumentis: quarum primum sumtum est *ab exemplo Davidis* per ratiocinationem à pari, *ψ.* 25. & 26. Secundum *à fine sabbathi*, seu causa propter quam Deus sabbathum instituit, *ψ.* 27. tertium *à potestate Christi*, *ψ.* 28. Primum argumentum sic potest concludi.

Si David non peccavit, quòd quum esuriret, nec aliis panibus potiri posset, edit panes sacros: nec discipuli mei peccarunt quòd quum esurirent, nec alio cibo potiri possent, vulserunt spicas in sabbatho.

Sed verum est antecedens.

Ergo & consequens.

Assumptio illustratur & confirmatur testimonio historiae sacrae quæ exstat 1. Sam. 21. Loco propositionis indicatur ejus ratio, ubi dicitur de panibus illis sacris, *Quos non licet edere, nisi sacerdotibus*: nempe extra casum necessitatis. Similiter enim non licebat in sabbatho vellere spicas, extra casum necessitatis. Si ergo Davidem excusavit necessitas, consequens est ut in simili casu discipulos quoque necessitas excuset. Etenim illi non minùs esuriebant, & alio cibo potiri non poterant, quàm David. Secundum argumentum concludi potest ad hunc modum.

Si sabbathum propter hominem factum est, non peccat homo quum sabbatho ad suam necessitatem suave conservationem utitur.

At sabbathum propter hominem factum est.

Ergo.

Propositio omittitur: & veritas ejus clara est ex natura destinati & finis. Assumptio amplificatur antithesi per *in alodov* rhetoricam.

Tertii argumenti syllogismus hic est:

Si ego sum sabbathi dominus, ac proinde potestatem habeo agendi de sabbatho quod volo: licuit ergo mihi permittere discipulis meis ut in sabbatho vellerent spicas.

Atqui ego sum sabbathi dominus &c.

Ergo.

Propositio omittitur : & veritas ejus patet ex natura generis & speciei. Quæ enim de toto genere verè affirmantur, verè etiam affirmantur de qualibet ejus specie. Quare quum de generali potestate in sabbathum verè affirmetur, quod pertineat ad Christum: consequens est ut etiam de potestate speciali, puta in permittenda evulsionè spicarum, idem verè affirmetur. Assumptio deducitur ex argumento præcedente: quatenus in eo innuit, se (unâ scilicet cum Deo patre & Spiritu sancto) illum esse qui sabbathum instituit. unde jam deducit, se igitur habere potestatem in sabbathum. Atque hoc sibi vult conjunctio syllogistica ὡς, Itaque. Cæterum seipsum significat descriptione familiari, quum ait, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, *Filius ille hominis.*

SCHOLIA IN CAP. II.

1 Interjectis aliquot diebus. δι' ἡμερῶν. *Ad verb. Per dies, Id est, post aliquot dies. Sed præpositio διὰ notat motum per spatium sive intervallum temporis inter duos terminos interjectum. Domi. εἰς οἶκον, pro εἰς οἶκον.*

2 Ne ea quidem loca quæ erant ad ostium. μὴδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν. *Subaudi μέγαν: & rursus ὄντα. Partes autem, scil. soli: id est, loca. Sermonem. τὸν λόγον. Scil. τὸν τοῦ βασιλείας: id est regni: ut alibi nominatur: id est, Evangelium. Hoc notat articulus.*

3 Qui à quatuor portabatur. ἀπό μέρων τεσσάρων. *Nempe à quatuor viris, portantibus decumbentem in lecto, apprehensis quatuor lecti extremitatibus.*

4 Propter turbam. Quæ occupaverat omnia loca domus, v. 2. Detexerunt tectum. Erant autem tecta domorum in Judæa, plana: ut in eis posset ambulari. Funi-

Funibus demiserunt. χαλῶσι. Ad verb. Funibus dimittunt. Enallage temporis.

7 Nisi solus Deus. εἰ μὴ εἶς ὁ θεός. εἶς pro μόνῳ. Vel: nisi unus, nempe Deus: εἰ μὴ εἶς, ὁ θεός. Sicut Matth. 19. v. 17. Ἐὰν εἶς ἀγαθός εἰ μὴ εἶς, ὁ θεός: Nemo est bonus nisi unus, nempe Deus.

8 Spiritu suo. τῷ πνεύματι αὐτοῦ, Id est, deitate sua. Vel animo suo: ut sit pleonasmus qualis paulo antequam. Ratiocinantes in cordibus suis.

12 Adeo ut obstupescerent. ὡσεὶ ἑξίστασθ. Vel extra seraperentur.

14 Levin. Λεβὶν. Alias Mattheum. Matth. 9. v. 9.

20 Tunc jejunabunt, illis diebus. Pleonasmus Marco familiaris.

26 Sub Abjathar Pontifice maximo. ὁ μὲν Ἀχιθά-
βου τῶ ἀρχιερέως. Hic Abjathar alias dictus fuit Achimé-
lech, 1. Sam. 21. v. 1. Sicut & filius ejus utrumque hoc no-
men gessit.

27 Propter hominem. διὰ τὸ ἀνθρώπου. Nempe ut serviat homini: ut homo in eo meditetur res caelestes, & vires recolligat. Factum est. ἐνεστέτο. Institutum sive ordinatum est: nempe a Deo.

28 Itaque, ὡσεὶ. Quia scilicet sabbathum factum est a filio hominis, qui idem est Deus una cum patre & spiritu sancto. Filius hominis. ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Scipsum intelligit. Est etiam sabbathi dominus. Ac proinde potest eo uti pro suo arbitratu.

OBSERVATIONES EX CAP. II.

was d. Ex ψ . 1. & 2. Exemplo Capernaitarum cupidé & magno numero nos congregari decet in ea loca ubi prædicationi solet sermo Evangelii: neq; ullus decentior templorum ornatus est quàm ejusmodi numerosus & audiendi cupidus cœtus.

Ex ψ . 3. & seqq. Quid observandum sit ex historia sanati paralytici, indicavimus in Observationibus ex Matth. 9.

Ex ψ . 14. & seqq. Quid sit observandum ex historia vocationis Matthæi, diximus in Observationibus ex capite Matthæi modò citato.

Ex ψ . 18. & sequentibus. Vide Observationes ex Matth. 9. ψ . 4. & seqq.

Ex ψ . 23. & sequentibus. Vide Observationes ex Matth. 12. ψ . 1. & sequentibus.

ANALYSIS CAP. III.

ARGUMENTUM.

Sex sunt hujus capituli partes. 1. Quomodo Jesus sanaverit quendam qui habebat manum aridam. 2. Qualis & quanta multitudo hominum Jesum consecrata sit. 3. Quos & quot designaverit Jesus Apostolos. 4. Quid ei propter publicas illas actiones suas evenit. 5. Quomodo se defenderit contra criminationem Scribarum, dicentium eum ejicere demonia per Beelzebub. 6. Quid responderit, quum inter docendum interpellaretur per cognatos.

PRIMA PARS.

De sanato quodam qui habebat manum aridam.

ET introivit rursus in synagogam: eratque illic quidam arefactam manum habens;
 2 Et observabant an sabbatho sanaturus esset eum, ut ipsum accusarent.
 3 Tunc ait homini habenti manum arefactam, Surge in medium.
 4 Eis autem dixit, Licet sabbatho benefacere,

cere, an malefacere *cuiquam?* hominem servare, an trucidare? Ipsi vero silebant.

5 Et quum circumspexisset eos cum ira, con-
dolescens quod occalluisset cor eorum, dicit
homini, Extende manum tuam. Et *is* extendit:
restitutaq; est manus eius sana ut altera.

6 Tunc egressi Pharisei, statim cum Hero-
dianis consilium inierunt adversus eum, ut eum
perderent.

In describenda miraculosa hac sanatione indicatur pri-
mum *locus* ubi illa accidit, videl. in quadam synagoga, *ψ.*
Deinde *ocasio*, videl. presentia illius, qui manum ari-
dam habebat, *ψ. cod.* Tertiò *adjuncta insidia Phariseorum*,
ψ. 2. Quarto *preparatio ad sanationem*, quæ continet duas
partes: mandatum ad illum malè affectum ut prodeat in
torius congregationis conspectum, *ψ. 3.* & questionem
dilemmaticam Phariseis propositam de observatione
sabbathi, *ψ. 4.* Quintò ipse *sanationis modus* in tribus
membris consistens: intuitu irato Phariseorum, (id est,
quo Jesus illos est intuitus) mandato ad hominem quem
volebat sanare, & obedientia illius. Sextò indicatur *even-
tus* istius miraculi in Phariseis, nempe consultatio de ipso
perdendo, *ψ. 6.*

SECUNDA PARS.

De multitudine quæ Jesum consecrata fuit.

7 Sed Jesus cum discipulis suis secessit ad ma-
re: & magna multitudo sequuta est eum á Gali-
læa, & á Judæa,

8 Et ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & re-
gione *quæ est* trans Jordanem: & qui circa Tyrú
ac Sidonem *habitabant*, magna multitudo, quum
audissent quanta faceret, venerunt ad eum.

9 Ipse autem dixit discipulis suis ut navigio-
lum sibi semper adesset, propter turbam, ne
ipsum opprimerent.

D

10. Multos enim sanaverat, adeo ut ruerent in eum ut ipsum tangerent quotquot tenebantur flagellis.

11. Et spiritus impuri quum eum conspexerant, accidebant ei ad pedes, & clamabant, dicentes, Tu es Filius ille Dei.

12. Ipse vero multum interminabatur eis ne ipsum manifestum facerent.

Primum indicatur locus quo multitudo illa Jesum sequuta fuit, videl. ad mare: simulque innuitur (per coherentiam cum versiculo praecedente) causa quae Jesum movit ut ad mare secederet, nimirum insidia Phariseorum, v. 7. Deinde enumerantur loca quibus multitudo illa convenerat, v. 7. & 8. Tertio causa qua illos movit ad Jesum sequendum, videl. quum audissent quanta faceret, in fine v. 8. Quarto effectus illius consecrationis in Jesu, nempe quod se contulit in navigium. Hic effectus declaratur e causa finali, nempe ne a turba opprimeretur, v. 9. Tum ille metus oppressionis declaratur e causa procreante, videl. impetu ruentium in eum ad ipsum tangendum, v. 10. Postremo narratur quomodo se gesserint ad Jesu conspectum spiritus impuri in obsessis, v. 11. & quid eis ille imperavit, v. 12.

TERTIA PARS.

De designatione Apostolorum.

13. Tunc ascendit in montem, & advocavit ad se quos ipse voluit: & venerunt ad eum.

14. Et constituit duodecim qui secum essent, & quos mitteret ut praedicarent:

15. Haberentque potestatem sanandi morbos, & ejiciendi daemonia.

16. Primum Simonem, (cui imposuit nomen Petrum:)

17. Et Jacobum filium Zebedaei, & Johannem fratrem

fratrem Jacobi, (& imposuit eis nomina Boanerges, quod est, filii tonitru)

18 Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Jacobum Alphæi filium, & Thaddæum, & Simonem Cananiten.

19 Et Judam Iscariotem, qui & prodidit eum, veneruntq; domum.

20 Convenit autem rursus turba, adeo ut ne capere quidem cibum possent.

Primùm indicatur *locus* ubi hæc designatio facta est, videl. in monte. Deinde *preparatio*, videlicet convocatio à turba, §. 13. Tertio *muneris Apostolici descriptio*, §. 14. & 15. Quarto recitantur *illorum nomina*, §. 16. 17. 18. & 19. Quinto annectitur, *quid eis evenerit*, quum domum venissent, videlicet *interpellatio turbae*, §. 19. & 20.

QUARTA PARS.

De eventis actionum Jesu.

21 Et quum hæc audissent ipsius propinqui, venerunt ut prehenderent eum: dicebant enim eum apud se non esse.

22 Scribæ verò qui Hierosolymis descendebant, dicebant eum habere Beelzebul, & per principem dæmoniorum ejicere dæmonia.

Actionum Jesu eventa duo hic narrantur: *unum in propinquis, alterum in extraneis*: quorum illi volebant eum tanquam mente captum prehendere: isti verò, nempe Scribæ Hierosolymitani, ejectiones dæmoniorum à Jesu perfectas adscribebant principi dæmoniorum.

QUINTA PARS.

De Jesu contra criminationem Pharisaorum apologia.

23 Quum autem eos advocasset, dixit eis per parabolas, Quomodo potest Satanans Satanam ejicere?

24 Neque si regnum adversus sese dissideat, potest stare regnum illud:

25 Neque si domus contra semetipsam dissideat, potest stare domus illa.

26 Sic quoq; si Satanas insurrexit & dissideat adversus semetipsum, stare non potest, sed finem habet.

27 Non potest quisquam robusti alicujus vasa, ingressus domum ejus, diripere, nisi primò robustum illum vixerit: & tunc domum ejus diripiet.

28 Amen dico vobis, Quævis peccata remittentur filiis hominum, & blasphemiæ quibuscunque blasphemarint:

29 Sed quicumq; blasphemarit in Spiritum, sanctum, non habet remissionem in æternum, sed tenetur æterno judicio.

30 Dicebant enim, Spiritum impurum habet.

Sermonis hujus contra criminationem Phariseorum detectam *membra* sunt duo: apologia & recriminatio. Apologia duo continet argumenta. Primum à consequente absurdo, quòd scilicet Satanas velit regnum suum everti. Hoc argumentum sic concluditur:

Si Satanas Satanam ejicit, vult everti regnum suum.

At non vult Satanas regnum suum everti.

Non igitur Satanas Satanam ejicit: Et per consequens, Ergo non ejicio damonia per Beelzebub principem demoniorum.

Conclusio præcedit his verbis, *Quomodo potest Satanas Satanam ejicere?* Assumptio ut nota omittitur. Propositionis loco succedit ejus approbatio, illustrata & confirmata duplici gnoma proverbiali, ad hunc modum:

Si Satanas adversus semetipsum dissideat, vult everti regnum suum.

Atqui si Satanas Satanam ejicit, adversus semetipsum dissideat.

Ergo si Satanas Satanam eicit, vult everti regnum suum.
 Propositio hujus syllogismi illustratur & confirmatur
 nomina proverbiali, nempe: *Si regnum aut domus adversus*
se dissidet, non potest stare. Hæc confirmatio præcedit, v.
 24. & 25. Deinde sequitur syllogismi istius propositio,
 v. 26.

Secundum argumentum ductum est ab ejectionis
 modo seu forma, sed tantum notatum exemplo simili.
 Sententia autem illius plenè explicata, est hæc:

Si diabolum potentem spiritum eicio invitum, præditus
sum potentia majore.

At eicio invitum.

Ergo præditus sum potentia majore: & per consequens non
est mihi opus ope diaboli ad diabolum ejiciendum.

Propositionis loco ponitur sententia generalis de re si-
 mili inter homines inter sese dimicantes, v. 27. Assumptio
 ut nota omittitur. Clamabant enim dæmonia, conspecto
 Jesu: & rogabant eum ne sese perderet ante tempus, item
 nonnulla petebant veniam invadendi porcos. Atq; hæc
 de apologia.

Re criminatione arguit eos peccati in Spiritum sanctum.
 & hoc peccatum amplificat ab effectu, videl. irremissibili-
 tate, per collationem & antithesin cæterorum peccato-
 rum, tanquam minorum ac remissibilium. Ad extremum
 addit Evangelista probationem, quod Pharisei peccarint
 in Spiritum sanctum. Illa probatio sumpta est à definitione:
 quæ quidem breviter tantum attingitur, non autem ple-
 nè exponitur. Significatur autem, peccatum in Spiritum
 sanctum esse ejusmodi blasphemiam qua quis veritatem
 celestem de qua in mente sua per Spiritum sanctum con-
 victus est, negat petulanter: & opera quæ intelligit profe-
 ctæ esse à Deo, diabolo adscribit.

SEXTA PARS.

De responso Jesu quum interpellaretur inter
docendum.

31 Veniunt igitur fratres & mater ejus: & fo-
 ris stantes, miserunt ad eum, & eum vocarunt;

32 Sedebat autem circa eum turba. illi verò dixerunt ei; Ecce, mater tua & fratres tui foris quærunt te.

33 Tunc respondit eis, dicens, Quæ est mater mea, aut fratres mei?

34 Et quum circumspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes; ait, Ecce mater mea & fratres mei.

35 Quicumq; enim fecerit voluntatem Dei: is est frater meus, & soror mea, & mater.

Primum narratur *interpellatio* Jesu docentis, v. 31. & 32. Deinde *responsum*, versib. reliquis. Cæterum responsum illud constat trib. membris: *interrogatione* indignabunda, v. 33. *Subjectione* ad illam interrogationem, continentem laudem discipulorum ipsum docentem attendentium, per elegantem antanaclasin & metaphoram, v. 34. & *laudis illius ratione* à sententia generali, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. III.

4 Hominem. ἄνθρωπος Ad verb. animam. *Synecdoche membri Hebraica*. Et rursus, Hominem: id est, corpus hominis. *Synecdoche integri*. nam corpus propriè loquendo trucidatur: Matth. 10. v. 28. Ita concurrunt duo tropi contrarii in voce unica. Simile exemplum est illud Psal. 16. Non derelinques animam meam in sepulchro.

6 Cum Herodianis. Vide Scholia nostra Matth. 22. v. 16.

8 Et regione qua est trans Jordanem. $\text{ἡ πέραν τοῦ Ἰορδάνου}$. Pro, $\text{ἡ τῆς πέραν τοῦ Ἰορδάνου}$. Scil. Χοίρες . Et qui circa Tyrum ac Sidonem habitabant. $\text{ἡ οἱ περὶ Τύρον ἡ Σιδῶνα}$. Scil. κατοικοῦντες . Magna multitudo. πλῆθος πολὺ . Hac verba cum precedentibus & sequentibus coherent per appositionem. Quasi dicatur, Qui erant magna multitudo: id est, Quorum erat magna multitudo.

10 Quotquot tenebantur flagellis. ὅσοι εἶχον μάστιγας. Ad verb. Quotquot habebant flagella: id est, morbos aliave vitia aut defectus corporis, aut demonia. Metaphora.

13 Ascendit & advocavit. ἀναβαίνει καὶ προσκαλεῖται. Pro ἀνέβαινε καὶ προσεκάλεσε.

16 Primū Simonē. πρῶτον Σίμωνα. Hac verba hic inseri postulat contextus. Vide annotationes Beza.

17 Boanerges. Βοανργές. Vox corrupta ē Syriacis, בנאי-רגשׁ Benai-regéschi: id est, filii fragoris.

21 Ipsius propinqui. οἱ παρ' αὐτοῦ. Scil. ὄντες. ad verb. Qui ab eo erant. Eum apud se non esse. ὅτι ἔξω. Vel per mimesin, Apud se non est: seu, Extra se ratus est.

28 Quibuscunq; blasphemarint. ὅσας αὐ βλάσφημῶσιν. Ante ὅσας subauditur καὶ.

29 Iudicio. κρίσεως. Id est, damnatione seu pœna. Synecdoche generis, & metonymia efficientis.

30 Dicebant enim. ὅτι ἔλεγον. Verba Evangelistæ: quibus rationem exponit, cur Christus verba illa de pœna blasphemantium Spiritum sanctum, pronuntiarit: nempe propter Phariseos, qui ita blasphemabant, dum dicebant, Jesum habere spiritum impurum & demonia eji- cere per principem demoniorum.

OBSERVATIONES EX CAP. III.

Ex ψ. 4. Proximo ope nostra egenti non benefacere neque eum servare, si possimus: perinde est atque si ei malefaciamus, eumve perdamus. quare proximo ope nostra egenti, quantum in nobis est, succurramus: ne injuriæ ei illatæ rei apud Deum peragamur. Hinc æternum exitium divitibus avaris minatur Jacobus qui divitias suas potius computrescere & vestes suas á tincis erodi, itemq; aurum

διδ.

παιδ.

& argentum suum æruginè vitari p̄ssunt, quàm ut inde opem ferrent egenis. Vide Jacob. 5. ψ. 1. 2. 3.

Did.

Ex ψ. 5. Exemplo Domini irascentis monemur, iram quandam licitam & justam esse: nempe eam quæ oritur ex consideratione malitiæ qua homines sese veritati cælesti contra conscientiam petulanter opponunt. qualis fuit ira ista Domini adversus Phariseos, qui quum in animis suis convicti essent, Jesum rectè agere quod in sabbatho sanaret ægros: tamen ex odio doctrinæ quam ipse tradebat, factum illud tanquam impium damnabant, cumq; propterea perdere conabatur. Falsum est igitur placitum Stoicorum, affectus omnes simpliciter & absq; discrimine damnantiũ, poscentiumq; ut vir bonus sit ἀπαθής, id est, ut animus ejus nullis affectibus commoveatur.

Reliquas observationes quæ ex prima capitis parte peti possunt, vide in Observationibus nostris ex Matthæi 12.

Did.

Ex ψ. 7. & 8. Quod Jesu ad declinandum insidias Phariseorum secedente ad mare, magna hominum multitudine ad ipsum sese aggregavit, tum doctrinæ illius audiendæ, tum miraculorum vel percipiendorum vel saltem spectandorum causâ: hinc monemur, veritatem quo magis premitur, eò magis emergere. Simile exemplum vide Act. 8. ubi narratur; quum discipuli propter persecutionem Hierosolymis egressi, dispergerentur per regiones Judææ & Samariæ, illic eos evangelizasse sermonem Dei, & miraculis confirmasse, atq; ita multos ad fidem Christianam adduxisse.

Did.

Ex ψ. 9. & 10. Offensionem corporis adhibitis legitimis mediis evitare licet: exemplo Christi procurantis sibi navigiolum in quo tutus sit ab incurfu turbæ.

Did.

Ex ψ. 10. Morbi alique defectus & vexationes corporis sunt flagella Dei: quibus ille tum reprobos ut severus iudex flagellat, tum electos ut clemens pater castigat. Quare castigationem hanc agnoscetes, resipiscamus. Vide 1. Cor. 11. in fine.

quod.

Ex ψ. 11. Observationem hujus loci vide suprà in Observationibus ex cap. 1. ψ. 24.

Ex ψ. 12. Vide suprà cap. 1. ψ. 25.

Ex

Ex v. 13. & sequentibus. Vide observationes ex cap. 10. Matthæi.

Ex v. 21. & 22. Si cui pio doctore accidat, ut ministerio ipsius ad versentur ii quos minimè oportebat, puta cognati & doctores alii: consoletur sese exemplo Christi cui idem accidit.

Ex v. 23. & sequentibus. Vide observationes ex Matth. 12. v. 24. & sequentibus.

Ex v. 31. & sequentibus. Vide Observationes ex Matth. 12. v. 46. & sequentibus.

ANALYSIS CAP. IIII.

ARGUMENTUM.

Sex sunt hujus capituli partes. Primum proponit Dominus turba parabolam de semine, quod inter seminandum quadrifariam cecidit, eamq; discipulis privatim explicat. Secundo promittit discipulis ampliorem Evangelii in mundo patefactionem, v. 21. & 22. Tertio monet discipulos ut sibi caveant, tum ab ignavia invidiæ in caelesti doctrina aliis communicanda, tum ab ignavia incuriæ in eadem meditanda atq; custodienda, v. 24. & 25. Quarto proponit parabolam de occulto seminis jacti incremento, v. 26. & seq. Quinto proponit parabolam de incremento inopinato granis sinapis, v. 30. & seq. Sexto sedat tempestatem maris, v. 35. & sequentibus.

PRIMA PARS.

Parabola de semine quod quadrifariam cecidit.

ET rursus cepit docere juxta mare: & congregata est ad eum turba multa, adeo ut ipse navigium ingressus, sederet in mari; tota autem turba juxta mare in terra erat.

2 Et docebat eos per parabolas multa, dicebatq; eis in doctrina sua;

3 Audite, Ecce, Exiit seminator quidam ad seminandum:

4 Et factum est in seminando; aliud quidem cecidit juxta viam: veneruntq; volucres cæli, & devoraverunt illud.

5 Aliud veró cecidit in petrosa, ubi non habebat terram multam: & statim exortum est, propterea quód non habebat profunditatem terra.

6 Sole autem exorto torrefactum est; & propterea quód non habebat radicem, exaruit.

7 Et aliud cecidit in spinas: & assurrexerunt spinæ, ac suffocarunt illud; & fructum non dedit.

8 Et aliud cecidit in terram bonam, deditque fructum assurgentem & crescentem: & tulit aliud triginta, & aliud sexaginta, & aliud centum.

9 Tunc dixit eis, Qui habet aures ad audiendum, audiat.

10 Quum autem esset solus, interrogarunt eum qui circa eum erant cum duodecim, de parabola.

11 Et dixit eis, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem qui foris sunt, per parabolas omnia ista fiunt.

12 Ut videntes videant, & non cernant: & audientes audiant, & non intelligant: nequando convertantur, & remittantur eis peccata.

13 Præterea dixit eis, Nescitis parabolam istam? & quomodo omnes parabolas cognoscetis?

14 Seminator ille, sermonem seminat.

Isti

15 Iſti autem ſunt qui juxta viam ſemen exci-
piunt; in quibus *videlicet* ſeminatur ſermo: ſed
poſtquam audierunt, ſtatim venit Satanas, &
tollit ſermonem ſeminatū in cordibus eorum.

16 Et iſti ſimiliter qui in petroſa ſemen exci-
piunt: qui *videlicet*, quum audierint ſermonem,
ſtatim cum gaudio accipiunt eum:

17 Sed non habent radicem in ſe, verū tem-
porarii ſunt: deinde ortā oppreſſione aut per-
ſequutione propter ſermonem, ſtatim offen-
duntur.

18 Hi ſunt autem qui in ſpinas ſemen exci-
piunt, hi ſunt, *inquam*, qui ſermonem audiunt:

19 Sed ſolicitudo ſeculi hujus, & fallacia
divitiarum, & cupiditates quæ in cæteris rebus
verſantur, introeuntes ſuffocant ſermonem, iſq;
redditur fructus expers.

20 Hi ſunt verò qui in terram bonam ſemen
exceperunt, qui *videlicet* audiunt ſermonem, &
accipiunt: & fructum ferunt, aliud triginta,
aliud ſexaginta, aliud centum.

Initio premititur *propoſitio* ſequentium parabolarum,
ſ. 1. & 2. Deinde recitatur *parabola prima* quæ eſt de
ſemine quod quadrifariam cecidit, à ſ. 3. uſque ad 10.
Tum ſubjungitur *parabolæ illius explicatio*, ſ. 10. & ſe-
quentibus.

In *propoſitione* indicatur primū *locus*, ubi Domi-
nus iſtas parabolas pronuntiavit, *videlicet* juxta mare Ga-
lilææ, qui eſt *locus* dictus Genefaret. Deinde *auditores* ad
quos parabolas illas pronuntiavit, nempe turba, & qui-
dem multa. Tertiò *locus ſpecialis* quo fuit contentus in-
ter docendum, nempe navigium. Quarto *ſitus docentis*,
videl. ſeſſio. Quinto *ſitus turba audientis*, videl. ſtatio (ut
exprimit Matthæus) juxta mare ſive in littore maris.

Sexto numerus parabolarum, sed indefinité, nempe quód proposuerit parabolas multas.

Parabola de semine *membra* habet *quatuor*, pro numero quadruplicis casus seminis: aliud enim cecidit in viam, aliud in petrosa, aliud in spinas, aliud denique in terram bonam. Hæc membra singula declarantur ex effectis: quid scilicet singulis illis seminis partibus evenit, nempe quód tres primæ partes perierint: prima quidem devorata ab avibus, secunda arefacta æstu solis, tertia suffocata: quarta autem demum pars tulerit fructum, cumque discrimine triplici, alium alio copiosorem. Ad finem adjicitur *adhortatio*, ad parabolæ propositæ meditationem, *ψ. 9.*

Explicationi parabolæ præmittuntur tum *causa impulsiva*, id est, quæ Dominum impulerunt ad illam discipulis proponendam, tum *discipulorum reprehensio*. Causæ indicantur *duæ*: una *αερισταρκτην*, videl. petitio discipulorum, *ψ. 10.* altera *αενηγυμην*, benevolentia Domini singularis erga illos tanquam electos, *ψ. 11.* Hæc benevolentia illustratur & amplificatur antithesi reproborum, quibus ista patefactio non contingat: quod ipsum declarat expositione finis, nempe occulti consilii divini: quam finis expositionem testimonio prophetæ Elaiæ confirmat, quatenus finem illum verbis Prophetæ exponit. Reprehensio discipulorum pertinet ad eorum ruditatem ac tarditatem: & amplificatur collatione imparium, *ψ. 13.* Explicatio ipsa clara est, nec nostrâ explicatione indiget: nisi quód monendum, per fructus quos semen verbi in cordibus electorum fert, intelligenda esse omnis generis bona opera, quæ Deo instar suavissimorum fructuum accepta sunt.

SECUNDA PARS.

Promissio amplioris patefactionis Evangelii in mundo.

21 Dixit etiam eis, Num lucerna venit ut subter modium ponatur, aut subter lectum? nonne ut candelabro imponatur?

NOB

22 Non est enim quicquam occultum quod non manifestandum sit: neque factum est quicquam ut sit absconditum, sed ut in propatulum veniat.

23 Si quis habet aures ad audiendum, audiat.

Promissio hæc primùm proponitur, v. 21. deinde confirmatur, v. 22. tum amplificatur adjectâ admonitione, v. 23. *Propositio* est obscura: quia parabolica, tectâ videlicet involucro similitudinis: ubi Evangelium tacitè comparatur lucernæ: eò quòd hominibus ostendit rationem agendi quæ recta sunt & cavendi offencicula. Sententia est: Sicut lucerna non ponitur subter modium aut subter lectum, sed super candelabrum, ut lucem præbeat familiæ cuius beneficio negotia sua rectè quisq; possit expedire & nec ubi impingat cavere: sic Evangelium non est perpetuò occultandum, sed suo tempore in mundo prædicandum, ut per illius notitiam homines possint agere quæ recta & Deo placentia sibiq; ipsis salutaria sunt, & cavere offencicula. *Confirmatio* hujus promissionis petitur á genere, nempe á sententia generali, eâque proverbiali, atque ita confirmata testimonio vulgi. Sententia hæc est, Omnia occulta suo tempore revelantur: Ergo & Evangelium jam mundo occultum, suo tempore illi revelabitur. *Admonitio* per exclamationem adjecta, est de dictis istis Domini tanquam obscure propositis, diligenter meditandis, ut nimirum sensum illorum consequantur: & sensum certum adepti, fidem illis habeant.

PARS TERTIA.

*Admonitio de doctrina caelesti communicanda
& custodienda.*

24 Præterea dixit eis, Videte quid audiatis: qua mensura metimini, alii vobis metientur, & adjicietur vobis qui auditis.

25 Qui enim habet, dabitur ei: & qui non habet, etiam quod habet, tolletur ab eo.

Admonitio hæc similiter obscure proponitur. *Constat autem propositione & confirmatione ab effectis. Propositio* verbis generalibus concepta est, ubi ait, *Videte quid audiatis.* Sententia videtur esse: Cavete ne audiatis ex me doctrinam cælestem sine fructu, ut scilicet neque ad vos neq; ad alios justus fructus inde redeat: idq; ex vestra vel ignavia vel invidia: Sed potiùs operam date, ut doctrinam cælestem quam ex me audieritis, tum aliis liberaliter communicetis, tum apud vos diligenter meditemini & custodiatis, inque ea proficere studeatis. Sic propositio est *duplex*: una de doctrina liberaliter aliis communicanda: altera de eadem custodienda ac meditanda. Prioris propositionis confirmatio exponitur hac sententia proverbiali: *Qua mensura metimini, alii vobis metientur.* Sententia videtur hæc esse. Si liberaliter doctrinam cælestem aliis communicabitis, Deus vicissim vobis illam liberaliter communicabit, ita ut vobis adjiciatur subinde cognitio mysteriorum Dei major. Si verò in illa aliis communicanda eritis parci aut remissi: Deus quoque in illa vobis communicanda parcus & remissus erit. Posterioris propositionis confirmatio similiter continetur sententiâ proverbiali, nempe: *Qui habet, dabitur ei, &c.* Sententia videtur hæc esse: Sicut in mundo divitibus munera offerri solent, pauperes verò bonis suis spoliari: ita qui habet notitiam mysteriorum regni Dei, eamque sedulò custodit, ei dabitur à Deo cognitio amplior: Contrà qui notitiam mysteriorum Dei non habet, nempe qualis sufficit ad salutem, neque sollicitus est de illa notitia quam habet custodienda & amplificanda; spoliabitur à Deo etiã illâ qualicumque notitia qua ad pleniorẽ & salutarem poterat deduci. Sic admonitionis institutæ argumenta ducta sunt ab effectis tum utilibus, si quis illi pareat: tum noxiis, si eam contemnat.

QUINTA PARS.

Parabola de seminis occulto incremento.

26 Item dicebat, Ita est regnum Dei ut si quispiam jaciatur semen in terram,

Et

27 Et dormiat, & exurgat nocte ac die: & semen germinet, & assurgat quomodo ipse nascit.

28 Sponte enim terra fructum fert, primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.

29 Quum autem prodiderit sese fructus, statim mittit falcem: quoniam adest messis.

Apodosis parabolaë præcedit, comprehensa sententiâ generali, his verbis, *Ita est regnum Dei*. ubi per Regnum Dei metonymicè intelligitur verbum Dei, quo homines in regnum Dei adducuntur. *Protasis* sequitur ibi, *Ut si quis sementem faciat*. ubi primùm narrantur *actiones seminantis* circa semen, *ψ. 26.* & initio vigesimiseptimi. deinde *actiones seminis sati*, reliquâ parte *ψ. 27.* & versu 28. postremò *actio hominis* circa fructum è semine enatum, *ψ. 29.* Videtur autem Dominus *tria* hac parabola docere voluisse. *Primum* operationem verbi Dei in corde hominis recepti, esse occultam: sicut scilicet germinatio & incrementum seminis est occulta, nec ab homine potest observari. *Deinde*, operationem illam verbi habere suos gradus & incrementa: sicut scilicet semen primùm efficit herbam, deinde spicam, postremò plenum frumentum in spica. Ad quos tres gradus & species effectorum seminis accommodari possunt tres species effectorum verbi, & rursus singulatum illarum specierum tres gradus. Etenim verbum Dei in corde hominis satum atque receptum; efficit fidem, spem & charitatem: non quidem per temporis successionem, sicut semen efficit herbam, spicam & plenum frumentum: sed tempore simul, certo tamen ordine naturæ: primùm scilicet fidem, deinde ex fide spem, tum ex utraque charitatem. Quippe diligit homo Deum & proximum, quia credit Deo testanti de paterna sua erga illum benevolentia propter CHRISTUM, & quia ex hac fide sperat hæreditatem illam cælestem. Unde percipitur, ex fide primùm generari spem: deinde ex fide & spe

charitatem. Deinde singulæ illæ spirituales virtutes, Fides, inquam, Spes & Charitas, sua habent incrementa, & gradus numero tres. Primum enim sunt exiguæ, & velut in herba: deinde mediocres, & quasi in spica: postremo magnæ, tanquam plenum frumentum in spica. Et sicut spes atque charitas ex fide nascuntur, sic etiam pro fidei quantitate augentur. Etenim quò firmiùs quis de Deo erga se paterna benevolentia persuasus est, eò etiam firmiùs hæreditatem illam cælestem à Deo se adepturum sperat: & quò quis firmiùs tum persuasus est de Dei erga se benevolentia, tum sperat hæreditatem cælestem: eò ardentius quoq; Deum amat: & quò ardentius Deum amat, eò ardentius quoq; amat proximum. Atq; hæc secunda huius parabolæ doctrina est. *Tertia* est, de fructu quem homo ex illa verbi in sese operatione percepturus est suo tempore. Nam sicut homo in cuius agro semen operationes suas iustas habuit, tempore messis, fruges metit & in horrea colligit, iisq; fruitur: sic homo in cuius corde verbum Dei iustas suas operationes habuerit, tempore iudicii universalis (quod messi comparatur Matth. 13. 39.) metit fructus suæ fidei, spei & charitatis, videl. vitam æternam.

QUINTA PARS.

Parabola de incremento inopinato grani sinapis.

30 Dicebat etiam, Cui rei assimilabimus regnum Dei? aut qua collatione conferemus illud?

31 Velut grano sinapis: quod quum seminatur in terra, minimum est omnium seminum quæ in terra sunt:

32 Sed quum seminatum fuerit, assurgit, & fit maximum omnium olerum: editq; ramos magnos, ita ut possint sub ejus umbra volucres cæli nidulari.

33 Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire.

Absque

34 Absque parabola verò non loquebatur
eis. privatim autem discipulis suis explicabat
omnia.

Apodosis præcedit Ψ . 30. comprehensâ sententiâ generali, ut in parabola præcedente: & exornata *ἀπαροτυπία* communicatione Rhetoricâ Hebræis familiari. *Pro-rasis* continetur vers. 31. & 32. Tum Ψ . 33. & 34. annexitur *clausula generalis*, continens ætiologiam parabolârum propositarum & narrationem de illarum explicatione. Videtur autem Dominus istâ parabolâ de grano sinapis docere voluisse: incrementum effectorum verbi DEI in corde recepti, necnon fructus inde ab homine percipiendos, esse majora opinione: hoc est, quàm quis possit putare aut sperare, si respiciat ad externam verbi conditionem. Sicut enim qui videt granum sinapis in terram conjici: si intimam ejus naturam perspectam habeat, & tantum externam ejus quantitatem consideret, non putaret tantum fruticem inde enaturum: ita etiam qui de natura verbi Dei per Spiritum sanctum nondum est edoctus, sed illud æstimat judicio rationis carnalis, contemnit illud tanquam rem stultam, ut Paulus ad *I. Cor. 1. v. 18.* *fratres* monet: atque etiam inefficacem, si respiciat ad ipsos verbi doctores. Nam & rationi humanæ stultum videtur, nos æternam salutem & felicitatem adipisci per supplicium hominis crucifixi: & inefficacem judicat esse suasionem hominum plebeiorum atque obscurorum, quales ferè sunt verbi doctores. Interim tamen sicut granum sinapis præter hominum imperitorum opinionem ac spem exerescit in grandem fruticem atque arborescen-
tem, sub cujus umbra volucres cæli nidulantur, suasque voluptates percipiunt: ita etiam præter carnalium hominum opinionem ac spem, verbum Dei in cordibus electorum tantas vires sumit, ut efficiat fidem, spem & charitatem, & quidem suo tempore magnam: quarum vi homo tandem æterna gaudia percipit.

SEXTA PARS.

De sedatione tempestatis.

35 Dixit autem eis die illo, vesperâ factâ:
Transeamus in ulteriorem *ripam*.

36 Dimissâ igitur turbâ acceperunt eum ut
erat in navigio: sed alia quoque navigiola erant
cum eo.

37 Tunc oritur turbo venti magnus: flu-
ctusque irruebant in navigium, ita ut jam im-
pleretur.

38 Erat autem ipse in puppi, cervicali in-
dormiens: tunc expergefaciunt eum, dicunt-
que ei, Magister, non est tibi curæ quod per-
imus?

39 Experrectus igitur objurgavit ventum,
dixitque mari, Sile, obmutesce. Tum quievit
ventus, factâque est tranquillitas magna.

40 Dixit autem eis, Quid ita timidi estis?
quomodo fidem non habetis?

41 Et timuerunt timore magno; dicebantque;
alius ad alium, Quisnam iste est, quod etiam
ventus & mare auscultant ei?

Primûm narratur sedata tempestatis *occafio*, v. 35. &
36. Secundô describitur *ipsa tempeftas*, v. 37. Tertiô in-
dicatur *caufa corrupens sedationis*, in principio v. 38.
Quartô, *caufa impulsiva sedationis*, in reliqua parte v. 38.
Quintô *caufa instrumentalis sedationis*, in principio v. 39.
Sextô *sedatio ipsa*, in reliqua parte v. 39. Septimô ad-
iuncta *reprehensio discipulorum*, v. 40. Octavô *effecta* istius
miraculi, v. 41.

Occafionem huic miraculo præbuit navigatio Christi
unâ cum discipulis. Illa describitur primûm ex circum-
stantia temporis quo fuit suscepta, videl. in vespera ejus
dici

dei quo docuerat populum ex navi. Deinde ex causis procreantibus: tum principali, eaque voluntaria: quæ fuit Christus mandans discipulis, ut ipsum navigio transferent in ulteriorem ripam: tum adjuvante & ministra: qui fuerunt discipuli Christum accipientes, ita ut erat in navigio, & transvehentes. Tertiò ex adjunctis, videl. ex adjuncta præparatione seu remotione causæ corrumpentis, nempe dimissione turbæ: & ex adjuncto comitatu aliorum navigiolorum.

Tempestas describitur é causa procreante, quæ fuit turbo venti: & ex effectû: videl. fluctuum irruptione in navim.

Causa corrumpens quæ sedationem ad tempus impedivit, fuit somnus Christi.

Causa impulsiva fuit petitio discipulorum Christum excitantium & opem ejus implorantium.

Causa instrumentalis fuit mandatum Christi quo imperavit vento & mari quietem.

Sedatio amplificatur partim ab adjuncta celeritate, partim ab adjuncta tranquillitatis magnitudine.

Reprehensio discipulorum reprehendit duo: nimirum timorem & defectum fidei.

Effectus in spectatoribus narrantur duo: timor & admiratio. Timor nominatim exprimitur: Admiratio significatur per exclamationem.

SCHOLIA IN CAP. IIII.

1 Et rursus cœpit. καὶ πάλιν ἠρξάτο, &c. De hoc loco vide Scholia nostra in Matthæi 13. v. 1. & deinceps: ubi parabola hæc iisdem pané verbis descripta est.

4 Aliud quidem. ὁ μὲν. Subaudiendum σπέρμα, id est, semen. Vel; ὁ μὲν, scilicet μέσθ: id est, aliquaquidem pars, nempe seminis. Et ὁ μὲν, id est, ἄλλο μὲν: cui ὁ ἄλλο δὲ, opponitur ἄλλο δὲ.

5 In petrosa. ὅτι τὸ πετρῶδες. Scilicet μέρος τῆς γῆς: in petrosam terra partem. Sed videtur esse enalage numeri, quia infra vers. 16. habetur, ὅτι τὰ πετρῶδη.

13 Et quomodo. καὶ πῶς. Id est. Quomodo igitur?

14 Seminatore ille. ὁ σπείρων. Id est, Is qui per se-minatorem illum de quo dixi, significatur & adumbratur. Sermonem. τὸν λόγον. Videl. sermonem regni, ut apud Matth. nominatur: id quod innuit articulus. Ergo, sermonem seminat: id est, Evangelium predicat.

15 Qui juxta viam semen excipiunt. οἱ ἄγριοι ὁδοὶ. Supple σπειρόμενοι, vel σπαράττες: ex collatione versiculi 16. & 18. & 20. Tollit. αἶψα. Id est, aufert.

22 Neque factum est quicquam ut sit absconditum. καὶ οὐκ ἐγένετο σπορυφον. Pro: καὶ οὐκ ἐγένετο πῖνα ἢ σπορυφον. Gemina ellipsis. Pronomen πῖ repetendum est ex membro precedente. Duas autem voces πῖνα ἢ, subaudiendas esse, percipitur ex membro sequente: ubi dicitur, ἀλλ' ἵνα εἰς φανερόν ἔλθῃ. Ubi post ἀλλὰ repetendum est verbum ἐγένετο: Sed factum est, scilicet quicquid factum est. Ceterum conjunctione ἵνα non notatur consilium hominis agentis: sed Dei, eventus actionum humanarum gubernantis. Sic autem esse hunc locum distinguendum, in duo videlicet membra principalia, quibus una eademque sententia verbis diversis enuntiatur, & quorum posterius incipit a verbis, καὶ οὐκ ἐγένετο: planum evadit ex collatione Luca cap. 8. v. 17. & cap. 12. v. 2. ubi eadem sententia simili modo enuntiatur.

29 Mittit falcem. σπείρει τὸ δρέπανον. Vel immit-

immittit: scil. in segetem. Est autem catachresis Hebraica in verbo *σποσείδειν*: quod respondet Hebraico *חלש*: & propriè refertur ad personas quæ mittuntur ad negotium aliquod expediendum. Veruntamen per metaphoram *καταχρηστικῶς* refertur quoq; ad res alias per quas aliquid agimus: ut ad manum. ut Gen. 22. v. 12. Angelus dixit Abrahæ jugulatyro Isaacum: Ne immittas manum tuam in puerum: *חלשן-לך*. ubi Græca versio bene reddidit, *μὴ ἐπιβάλλῃς τὴν χεῖρα σου*, &c. Et sic hoc loco *σποσείδειν τὸ σπέρμα*, est *ἐπιβάλλειν τὸ σπέρμα*, immittere falcem in segetem, vel adhibere falcem segeti, die sichel anschlagen.

31 Velut grano. *ὡς κόκκῳ*. Sermo *ἀνώμαλῳ*. Re-
 stum erat, *κόκκῳ*: Scil. *ὁμοίωσμεν*: ex collatione versus
 precedentis. Vel: *ὡς κόκκῳ*, Scil. *ἔστιν*: nempe ἡ βασιλεία
 τοῦ Θεοῦ: ex collatione ejusdem versus.

33 Sermonem. *τὸν λόγον*. Scil. *τῆς βασιλείας*: ser-
 monem de regno Dei, hoc est, Evangelium. Prout po-
 terant audire. *καθὼς ἠδύοντο ἀκείνῳ*. Audire videtur
 hic positum pro Intelligere, per metonymiam Hebrai-
 cam: ut 1. Corinth. 14. v. 2. & 21. Ut his verbis significetur,
 Dominum accommodavisse sermonem suum captivis
 auditorum. Quod ipsum significat quoq; cùm ait Nico-
 demo: Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si
 dixerō vobis cælestia, credetis? Johan. 3. v. 12. Quo modo
 & Paulus ait, se non potuisse loqui Corinthiis, ut spiri-
 tualibus: sed loquutum eis esse ut carnalibus, &c. 1. Cor.
 3. v. 1. Intelligentia autem ista referenda est ad ipsas pa-
 rabolas secundum litteram intellectas, utpote de rebus
 terrenis & vulgò notis pronuntiatas: nam mysterium
 regni cælorum per illas parabolâ significatum atque
 adumbratum non intellexerunt: ut patet ex versu se-

quente: item ex verbis Domini quæ habentur *suprà*
v. 11. & 12.

34 Explicabat. ἐπέλυε. Ad verb. Dissolvebat: videl.
quasi nodos. Sic dicitur ἐπίλοις; ἀεφνήεις ἡαφῆς, ex-
plicatio prophetia scriptura, 2. Pet. 1. v. 20.

38 Non est tibi cura. ἢ μέλει σοι. Interrogatio
conquerentis & reprehendentis. Conqueruntur se à Do-
mino negligi, & hoc nomine illum reprehendunt.

39 Obmutescere. ἀσιμῶσο. Adverb. Capistrator.
nam σιμῶν est capistrare seu fiscellam ori obdere: ut
1. Cor. 9. v. 9. ἢ σιμῶσεις βῆν ἀλοῶντα. Non obliga-
bis os bovi trituranti. Est igitur hic metaphora κατὰ
ἔξωσιν. Tranquillitas. γαλλῶν. Vide Scholia in
Matth. 8. v. 26.

40 Quid ita timidi estis. τί δευοί ἐσε ἔτω. In-
terrogatio reprehendentis. Fidem. πίσιν. Scil. quæ
credatis promissionibus Dei: qui promisit se filios suos
in periculis ipsi fidentes & opem ipsius implorantes con-
servaturum.

41 Timuerunt timore magno. ἐφοβήθησαν
φόβον μέγαν. Ante φόβον subauditur κατὰ. Similis est
phrasis in illo, ἐχαρήσαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα, gavisif
sunt gaudio magno valde, Matth. 2. v. 10. Quod etiam
ventus & c. ὅτι καὶ ὁ ἀνέμῳ & c. Sic putare reddendum,
coniunctione ὅτι accepta εἰς διχῶς: quasi dicant, Res certè
admiratione digna est, quod huic viro auscultant venti
& mare. Nam ista interrogatio, τίς ἀπὸ ἐτὸς ὄν. Quis-
nam iste est? vim habet admirandi.

OBSERVATIONES EX CAP. IIII.

dis.

Quid discendum sit ex parte prima, vide in Observa-
tionibus nostris ex cap. 13. Matthæi.

Quid

SECUND. MARCUM CAP. III. 65

Quid ex parte secunda, vide Matth. 5. ψ . 15. Quibus addo: Doctrinam cælestem ex singulari providentia Dei nunc obscurius, nunc clarius prædicari. Item eandem diligenter esse meditantam: præsertim si obscurius sit proposita.

παιδ.

Ex parte tertia. Qui sapientiam cælestem, id est, notitiam mysteriorum regni Dei adeptus est, studiosè meditando eam custodiat & ad usum transferat, nec non liberaliter eam aliis communicet: Ita enim fiet ut Deus sapientiam hanc ipsi augeat. Contrà qui tantum thesaurum negligenter habet, tandem penitus eo privatur. Huc pertinet parabola de negotiatione per talenta servis commissâ, Matth. 25. ψ . 14. & deinceps.

παιδ.

Ex parte quarta. Quid discendum sit ex parabola de seminis occulto incremento, dictum jam est in Analyfi.

Ex parte quinta. Doctrina hujus loci jam est exposita in Analyfi.

Ex parte sexta. Vide Matth. 8. ψ . 23. & sequentibus.

ANALYSIS CAP. V.

ARGUMENTUM.

Partes tres sunt, prout tria narrantur Christi miracula. 1. Ejectio legionis dæmoniorum, usque ad v. 21. 2. Excitatio filie Jairi. 3. Sanatio mulieris laborantis fluxione sanguinis. Hujus sanationis narratio inserta est narrationi excitationis puella: incipiens v. 25. desinens v. 34.

PRIMA PARS.

Ejectio legionis dæmoniorum.

ET venerunt in ulteriorem ripam maris, in regionem Gadarenorum.

2 Egressoque ei é navigio, statim occurrit é monumentis homo in quo erat spiritus impurus.

3 Qui habitationem suam habebat in monumentis, & ne catenis quidem quisquam poterat eum vincire.

4 Propterea quód sæpe pedicis & catenis vinctus fuerat, sed discerptæ fuerant ab eo catenæ, & pedicæ contritæ: neque quisquam poterat eum domare.

5 Et per omne *tempus* die ac nocte in montibus & monumentis erat clamans, & concidens seipsum lapidibus.

6 Quum venisset autem Jesum procul, currit & adoravit eum.

7 Et clamans voce magna dixit, Quid mihi tecum Jesu Fili Dei altissimi? adjuro te *per Deum* ne me torqueas.

8 (Dicebat enim ei, Exi spiritus impure ex isto homine)

9 Tunc interrogavit eum, Quod tibi nomen est? Et respondit dicens, Legio mihi nomen est. quia multi sumus.

10 Et multum precabatur eum ne mitteret ipsos extra illam regionem.

11 Erat autem illic ad montes grex porcorum magnus pascens.

12 Et precati sunt eum omnes *illi* demones, dicentes, Mitte nos in istos porcos, ut in eos introeamus.

13 Et permisit eis statim Jesus. Et egressi spiritus illi impuri introierunt in istos porcos: & ruit

ruit ille grex é præcipitio in mare, (erant autem quasi bis mille) & suffocati sunt in mari.

14 Qui veró pascebant istos porcos, fugerunt, & renuntiarunt in urbem & in agros. Et illi egressi sunt ut viderent quid illud esset quod factum fuerat.

15 Veniunt igitur ad Jesum, & conspiciunt eum qui fuerat dæmoniacus, sedentem ac vestitum, & sanæ mentis, eum *inquam* qui habuerat legionem: & timuerunt.

16 Et qui *id* viderant, narraverunt eis quomodo actum esset cum dæmoniaco, & de porcis.

17 Tunc *illi* cœperunt eum rogare ut abiret ex finibus ipsorum.

18 Ipso veró ingresso in navigium, rogabat eum ille qui fuerat dæmoniacus, ut esset cum ipso.

19 Jesus autem non permisit ei, sed ei dixit, Abi domum tuam ad tuos, & eis renuntia quantum tibi Dominus præstiterit, & *quantopere* misertus sit tui.

20 Abiit igitur *ille*, & cœpit prædicare in Decapoli quanta ipsi fecisset Jesus. & omnes mirabantur.

Primùm indicatur *locus* ubi ista ejectio accidit, videl. in regione Gadarenorum, *ψ. 1.* Deinde *ocasio* qua accidit, videlicet occurfus dæmoniaci, *ψ. 2.* Tertiò *causa impulsiva* quæ Christum impulit ad, ejiciendum illa dæmonia, videl. dæmoniaci miseria: quæ describitur primùm é subjecto loco ubi habitavit, videl. in monumentis, *ψ. 3.* deinde ex adjuncto furore, qui significatur ex effectis: nempe quód non potuerit catenis vinciri, sed ca-

tenas disceperit & pedicas contriverit, denique non potuerit á quoquam domari, *ŷ. 3. & 4.* item quod perpetuo clamaverit, & lapidibus se ipse conciderit, *ŷ. 5.* Quarto repetitur *occafio*, *ŷ. 6.* Quinto exponitur *modus agendi*, videl. imperium Christi, *ŷ. 8.* Imperium autem illud declaratur ex effectis, videl. petitione demoniorum triplici. Prima est, ne torqueantur á Christo, scilicet abire iussa in abyssum: ut declarat Lucas cap. 8. *ŷ. 31.* Secunda, ne mittantur extra illam regionem, *ŷ. 10.* Tertia, ut permittantur invadere gregem porcorum in vicinis montibus pascentem. Sexto narrantur *eventa* ejectionis varias quorum alia ex aliis consecuta sunt, hoc ordine:

- 1 Dæmonia invaserunt porcos.
- 2 Porci præcipitarunt se in mare & suffocati sunt.
- 3 Pastores fugerunt & renuntiarunt in urbem & in agros.
- 4 Incolæ egressi sunt ut viderent quid accidisset.
- 5 Re cognitâ extimuerunt.
- 6 Rogarunt Christum ut abiret ex finibus ipsorum.
- 7 Is ex quo ejecta fuerant dæmonia, cupivit Christum sequi: sed iussus abire domum, paruit: & beneficium Christi prædicavit in Decapoli.
- 8 Omnes qui id audiverunt, mirati sunt.

PARS SECUNDA ET TERTIA.

Excitatio filia Jairi, & sanatio mulieris laborantis fluxione sanguinis.

21 Et quum Jesus rursus trajecisset navigio in ulteriorem ripam, congregata est turba multa ad eum: eratq; apud mare.

22 Et ecce, venit unus ex principibus synagogæ, nomine Jairus: & quum vidisset eum, accedit ad pedes ejus.

23 Et multum precabatur eum, dicens, Filiole mea in extremum adducta est: rogo ut venias & imponas ei manus, ut servetur: & vivet.

24 Abiit

24 Abiit igitur *Jesus* cum eo: & sequebatur cum turba multa, & comprimebant eum.

25 Tunc mulier quædam quæ erat in fluxione sanguinis ab annis duodecim.

26 Fueratq; multa perpeffa á multis medicis, & expenderat omnia sua, & nihil adjuta fuerat, sed potiús in deterius venerat:

27 Quum audisset de *Jesu*, vênit in turba á tergo, & tetigit vestimentum ejus.

28 Dicebat enim, Si vel vestimenta ejus tetigero, servabor.

29 Et statim exaruit fons sanguinis ejus: & sensit corpore se sanatam esse ex eo flagello.

30 Statim autem *Jesus* quum apud se cognovisset vim quæ ex ipso exierat, conversus in turba, dixit, *Quis tetigit vestimenta mea?*

31 Et dixerunt ei discipuli ipsius, *Vides turbam te comprimētem, & dicis, Quis me tetigit?*

32 *Ipsè* veró circumspiciebat ut videret eam quæ hoc fecerat.

33 Mulier autem, timens & tremens, quum sciret quod in se factum fuerat, vênit & accidit ei *ad pedes*, dixitque ei omnem veritatem.

34 Ille autem dixit ei, *Filia, fides tua te servavit: abi in pace, & esto sana ex flagello tuo.*

35 Adhuc eo loquente veniunt *quidam* á præfecto synagogæ, dicentes, *Filia tua mortua est: quid amplius vexas magistrum?*

36 *Jesus* autem, statim ut audiit hunc sermonem dici, ait præfecto synagogæ, *Ne metues; solummodó crede.*

37 Neq; permisit ut quisquam ipsum con-

sequeretur nisi Petrus & Jacobus & Johannes frater Jacobi.

38 Tunc venit domum præfecti synagogæ, & conspicit tumultum, fientes & ejulantes multum.

39 Et ingressus dicit eis, Quid tumultuamini & fletis? puella non est mortua, sed dormit.

40 Et deridebant eum. Ipse vero, eiecit omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & eos qui secum erant, & ingreditur eam ubi puella erat jacens.

41 Prehensâque manu puellæ, dicit ei, Talitha kumi: quod est, si interpreteris, Puella (tibi dico) surge.

42 Et statim surrexit puella, & ambulabat: erat enim annorum duodecim. & obstupuerunt stupore magno.

43 Ipse vero multum imperavit eis ne quis id resciret: dixitque ut daretur puellæ quo vesceretur.

Primùm indicatur *occasio* excitatæ filiæ Jairi, videl. petitio Jairi de illa quæ morti vicina videretur, salvanda, *ψ.* 21. 22. 23. 24. Hæc petitio illustratur à subjecto loco ubi facta est, videl. ad mare, *ψ.* 21. Et ab adjunctis testibus, videlicet turba: *ibid.* Tum ab adjuncta conditione seu statu petentis, quod fuerit unus ex archisynagogis, *ψ.* 22. Præterea ab adjuncto gestu, quod acciderit ad pedes Jesu, *ψ.* eod. Necnon ab adjuncta vehementia, quod precatus sit multum, *ψ.* 23. Et denique ab eventis, videl. impetratione, *ψ.* 24. & compressione Jesu, *ibid.* Deinde indicatur *causa impulsiva*, videl. fides Jairi: quæ declaratur ex causis: ac primùm ex causa conservante, videlicet sanatione mulieris in itinere, à *ψ.* 25. usque ad 35. deinde ex causa corruptente, videl. nuntio domesticorum Jairi de morte filiæ, *ψ.* 35. tum ex alia causa conservante,

ante, videl. consolatione Christi & promissione excitationis gemina: unâ directâ, pronuntiâtâ scilicet ad ipsum Jairum, ψ . 36. alterâ obliquâ, pronuntiâtâ ad turbam quæ conuenerat ad ducendum funus, ψ . 38. & 39. Tertiô indicantur *spectatores seu testes* qui fuerunt tres é discipulis, & pater & mater puellæ, ψ . 37. & 40. Quartô exponitur *modus agendi*, videlicet imperium Christi, ψ . 41. Quintô narratur *miraculum ipsum*, ψ . 42. Sextô *effectum* miraculi, videl. vehemens admiratio eorum qui viderant, ψ . 42. Postremô narrantur duo quædam *adjuncta*: interdictum patefactionis miraculi, & mandatum de cibo puellæ dando, ψ . ult.

Cæterum *sanatio mulieris*, cujus narratio tertiam capituli partem constituit, describitur ad hunc modum. Primum indicatur *causa impulsiva*, videl. magnitudo morbi mulieris: quæ declaratur ab adjuncta diurnitate, ψ . 25. & ex eventis, ψ . 26. Eventa illa sunt quatuor, ut patet ex textu. Deinde indicatur *modus agendi* adhibitus à muliere, videl. contactus vestis Christi, ψ . 27. Ille contactus declaratur partim à causa impulsiva, videl. fama Jesu: partim à situ, quod accesserit à tergo: quo innuitur finis seu scopus, nempe ut latêret. Tertiô *alia causa impulsiva* indicatur, videlicet fides mulieris, ψ . 28. Quartô *miraculum ipsum*, ψ . 29. Quintô *patefactio miraculi*, per inquisitionem Christi, ψ . 30. 31. 32. & confessionem mulieris, ψ . 33. Sextô *testimonium Christi de causa impulsiva miraculi*, videl. fide mulieris, ψ . 34. Septimô *promissio durationis sanitatis recuperata*, ψ . eod.

SCHOLIA IN CAP. V.

2 Homo in quo erat spiritus impurus. $\alpha\gamma\sigma\pi\alpha\sigma$
 $\pi\sigma$ ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ. Scil. ὄν. Ad verb. Homo quæ
 erat in spiritu immundo, hoc est, cum spiritu immundo.
 Hebraismus.

3 Qui habitationem suam habebat. ὅς τινος
 $\tau\omega$ τοῦ κτιστοῦ ἐστὶν οἴκος. Ad articulum τινος subintelligitur ἰσθμῶ-

78. Sensus est: Qui habitabat. Sic Germani dicunt. Der seine wohnung hatte. Et ne catenis quidem quisquam &c. καὶ ἂν τε ἀλύσειν εἰς εἰς &c. Ad verb. Et ne catenis quidem nullus. Gracismus. nam apud Gracos gemina negatio fortius negat.

9 Legio. λεγεών. Legio (ait Varro lib. 4. de Lingua Latina) dividitur in decem cohortes: cohors in quinquaginta manipulos: manipulus in viginti quing. milites pro unoquoque manipulo. Hac ille: unde colligitur, legionem continuisse milites 12500. Sed nomen istud usurpatur hic per metaphoram & synecdochen speciei hyperbolicam, posito scilicet numero certo pro incerto, videlicet specie numeri magni pro numero magno in genere: ut percipitur ex verbis sequentibus, Quia multi sumus.

12 Omnes illi dæmones. πάντες οἱ δαίμονες. Scilicet οἱ ὄντες ἐν ἐνείῳ τῷ δαιμονιζομένῳ. Articulus hic habet vim ἀναφορικῶν. In istos porcos. εἰς τὰς χοίρας. Hoc loco articulus vim habet δεικτικῶν. Loquuntur enim de grege illo porcorum cujus modo facta mentio, qui ipsis erat in conspectu.

18 Ut esset. ἵνα ᾗ. Id est, ut is (nempe Jesus) pateretur se (dæmoniacum) esse seu versari cum ipso.

20 In Decapoli. ἐν τῇ δεκαπόλει. Initio scilicet facta ab urbe Gadara (ut percipitur ex Luc. 8. v. 39.) ubi iste dæmoniacus degebat. Illam enim urbem Plinius inter oppida regionis Decapolitanæ enumerat. Fuit autem Decapolis regiuncula à numero decem urbium sic vocata. Vide Plin. lib. 3. cap. 18.

23 In extremum adducta est. ἐξ ἄπρος ἔχει. Ad verb. Extremè habet. Sic ligi in letzten zügen. Lucas habet

habebat ἀπέθνησκον, moriebatur. Id est, tendebat ad mortem: Veruntamen ad metam non pervenit, impedita virtute Christi. Rogo ut venias. ἵνα ἐλθῶν. Deficit verbum ἐρωτᾶν vel δέομαι. Videtur autem hac ellipsis usurpata ad servandum decorum sermonis. Servit enim τῆν πρότην, id est, celeritati sermonis, ad notandum afflictum precantis Jairi. Ut servetur. ὅπως σωθῆ. Scilicet in vita. Daß sie beyhm leben erhalten werde. In eadem significatione accipitur hoc verbum, Matth. 24. v. 22. ubi Christus de calamitatibus Hierosolymitanorum quas pertulerunt tempore ultimæ obsidionis, loquens, ait: Nisi contracti fuissent dies illi, non fuisset servata ulla caro, ἢ κ' αὖ ἐσωθῆν πᾶσα σὰρξ.

28 Servabor. σωθήσομαι. Id est, Sanabor.

29 Ex eo flagello. ἀπὸ τῆς μάστιγος. Id est, ex illo suo morbo, quo Deus ipsam quasi flagellabat. Metaphora.

30 Vim quæ ex ipso exierat. τὴν ἧ ἀπὸ τοῦ δούλου ἧ ἐλθῆσαν. Sicut calor exit ex sole in aërem, aquam, terram, terra nascentia & corpora animalium terrestrium: ut interim vis ipsa calefaciendi in sole maneat: Sic sanitas in corpus istius mulieris quasi exiit ex potentia divina Christi, quatenus ab illa est effecta.

33 Omnem veritatem. πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Id est, totam veritatem. Die ganze warheit: omne id quod tunc ab ipsa & circa ipsam actum fuerat.

34 In pace. εἰς εἰρήνην Pro ἐν εἰρήνῃ. id est, cum pace, μετ' εἰρήνης. Hebraismus geminus.

35 A praefecto synagogæ. ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου. Id est, é domo praefecti synagoga, nam ipse tunc erat

cum Jesu. Venerunt igitur proprié loquendo non ab illó, sed ad illum. Metonymia subjecti vel adjuncti, qua possessor nominatur pro re possessa. Quid amplius &c. $\pi \epsilon \pi$ &c. Pro, $\pi \acute{\iota} \epsilon \nu \epsilon \pi$: Quid igitur amplius vexas. q. d. Noli igitur amplius molestus esse magistro, deducendo illum domum tuam ad filiam sanandum. id enim frustra fieret. Ellipsis conjunctionis syllogistica, & interrogatio vim habens dehortandi. Hanc sententiam simpliciter enuntiavit Lucas his verbis, $\mu \eta \sigma \acute{\kappa} \upsilon \lambda \epsilon \tau \acute{\omicron} \nu \delta \iota \delta \acute{\alpha} \sigma \chi \epsilon \lambda \omicron \nu$, Ne vexa magistrum.

36 Ut audiit hunc sermonem dici. $\acute{\alpha} \kappa \acute{\epsilon} \sigma \alpha \varsigma \tau \acute{\omicron} \nu \lambda \omicron \gamma \omicron \nu \lambda \alpha \lambda \acute{\epsilon} \mu \epsilon \nu \omicron \nu$. Articulus $\tau \acute{\omicron} \nu$ habet vim pronominis relativi: & participium $\lambda \alpha \lambda \acute{\epsilon} \mu \epsilon \nu \omicron \nu$ ponitur ex more Græcorum pro infinitivo $\lambda \alpha \lambda \acute{\epsilon} \iota \delta \omicron \nu$. Ne metue; solummodó crede. $\mu \eta \phi \omicron \beta \acute{\epsilon}$, $\mu \acute{\omicron} \nu \omicron \nu \pi \iota \varsigma \delta \epsilon$. Pro, $\acute{\alpha} \lambda \lambda \acute{\alpha} \mu \acute{\omicron} \nu \omicron \nu \pi \iota \varsigma \delta \epsilon$. Sed solummodó crede. Ellipsis conjunctionis adversativa, conveniens $\tau \eta \rho \omicron \sigma \tau \acute{\omicron} \tau \eta \tau \eta$, id est celeritati sermonis in consolando adhiberi solita. Sententia est: Ne metue, quasi actum sit de filia, ut que non possit vita á me restitui: sed solummodó crede, me id & posse & velle. quod si feceris, compotem te reddam voti tui. Sic mandato huic includitur promissio, ad erigendum fidem illius.

37 Neque permisit ut quisquam. $\kappa \acute{\iota} \epsilon \kappa \acute{\alpha} \phi \eta \kappa \omicron \nu \epsilon \delta \acute{\epsilon} \nu \alpha$ &c. In Græco est gemina negatio ex more linguæ.

38 Tumultum conspicit, flentes &c. $\theta \omicron \rho \omicron \upsilon \tau \acute{\omicron} \nu \kappa \lambda \alpha \acute{\iota} \omicron \nu \tau \omicron \varsigma$ &c. Appositio. Pro, $\theta \omicron \rho \omicron \upsilon \tau \acute{\omicron} \nu \kappa \lambda \alpha \acute{\iota} \omicron \nu \tau \omicron \nu$ &c. Vetus interpres habet, Et flentes. Lægit igitur, $\kappa \acute{\iota} \kappa \lambda \alpha \acute{\iota} \omicron \nu \tau \omicron \varsigma$.

39 Quid tumultuamini & fletis? $\pi \acute{\iota} \theta \omicron \rho \omicron \upsilon \tau \acute{\omicron} \nu \kappa \lambda \alpha \acute{\iota} \omicron \nu \tau \omicron \varsigma$ &c. $\kappa \lambda \alpha \acute{\iota} \omicron \nu \tau \omicron \varsigma$; Id est, Nolite tumultuari & flere. Interrogatio vim

no vim habens debortandi. Puella non est mortua.
 τὸ παιδίον ἐκ ἀπέθανεν. Id est, τὸ γὰρ παιδίον &c. Nam
 puella &c. Ellipsis conjunctionis causalis: quam exprimit
 Matthæus.

40 Et eos qui secum erant. καὶ τὲς μετ' αὐτῶ. Scilicet
 ἑντας. Intelligit autem Apostolos illos tres quos commem-
 moravit v. 37. Ingitur eó ubi &c. εἰσπορεύεται
 ἔπειτα. Pro, εἰσπορεύεται ἐκεῖ σὲ ὄψει: vel εἰς τὸν τόπον ὄψει.
 Ellipsis antecedentis: qualis Matth. 2. v. 9. Stetit (stella)
 supra locum in quo erat puerulus: ἔση ἐπάνω ἔλῳ τὸ παι-
 δίον. Pro, ἐπάνω τῆς τόπῃ ἔλῳ.

41 Talithá kúmi. τάλιθὰ κούμι. Sunt voces Syriacae:
 quae literis Hebraicis scribuntur ad hunc modum,
 תליתא קומי. Tibi dico. σοὶ λέγω. Hæc verba nō con-
 tinentur in vocibus illis Syriacis: sed πλεοναστικῶς inser-
 ta sunt ad emphasin.

OBSERVATIONES EX CAP. V.

Quid observandum sit ex parte prima, vide in Obser-
 vat. ex Matth. 8. v. 28. & seq.

Quid item observandum sit ex parte secunda & tertia,
 vide in Observat. ex Matth. 9. v. 18. & deinceps.

ANALYSIS CAP. VI.

ARGUMENTUM.

Partes sunt sex. 1. Christus docet Nazarethæ. 2. Mittit
 Apostolos in terram Israël ad prædicandum Evangelium.
 3. Judicium Herodis de Christo, & decollatio Johannis Bap-
 tiste. 4. Christus cum Apostolis quarit quietem in deserto: sed
 præoccupatus á populo, docet eos & cibatur miraculosè. 5. Preca-
 tus in monte, ambulat super mare, & discipulis difficulter na-
 vigantibus opem fert. 6. Sanat egrotos variis ex locis allatos.

PRIMA PARS.

Docet Nazarethæ.

ET egressus est illinc, vénitque in pa-

triam suam: & sequuti sunt eum discipuli ejus.

2 Quumq; advenisset sabbathum, cœpit in synagoga docere: multiq; audientes percellabantur, dicentes, Unde huic ista? & quæ est hæc sapientia quæ data est ei, quod etiam virtutes tales per manus ejus eduntur?

3 Nonne iste est faber ille, filius Mariæ, frater Jacobi & Jose & Judæ & Simonis? Nonne & sorores ejus hîc sunt apud nos? Et offendebantur in ipso.

4 Dicebat autem eis Jesus, Non est Prophetia inhonoratus nisi in patria sua, & inter cognatos, & in domo sua.

5 Neq; potuit illic virtutem ullam edere, nisi quod quum paucis ægrotis imposuisset manus, sanavit eos.

6 Mirabaturq; propter incredulitatem eorum: & circuibat vicos in orbem, docens.

Primùm indicantur *comites* proficiscentis Nazaretham, videl. discipuli, *ψ*. 1. Deinde *tempus* quo docuit, videl. sabbathum, *ψ*. 2. Tertiò *locus* specialis, synagoga, *ψ*. eod. Quarto *effectum* doctrinæ, admiratio auditorum, & offensio, *ψ*. 2. & 3. Offensio illa declaratur ex eventis: quæ narrantur quatuor: 1. Quod Christus se defendit & consolatur contra malitiam istorum, per sententiam generalem & proverbialem, *ψ*. 4. 2. Quod pauca illic edidit miracula, *ψ*. 5. 3. Quod miratus fuit ipsorum incredulitatem, *ψ*. 6. 4. Quod circuibat vicos docens, *ψ*. eod.

SECUNDA PARS.

Mittit Apostolos ad prædicandum Evangelium.

7 Tunc advocavit duodecim illos, cœpitq; eos mittere binos: deditq; eis potestatem in spiritus impuros.

8 Et præcepit eis ut nihil sumerent ad iter, nisi

nisi virgam tantum, non peram, non panem,
non as in zona:

9 Sed ut calcearentur sandaliis: & ne induerentur binis tunicis.

10 Et dicebat eis, Ubi cunq; introieritis domum, illic manete usquedum exeat illinc.

11 Et quicumq; non receperint vos, neq; audierint vos; egressi illinc, excutite pulverem qui subest pedibus vestris, in testimonium adversus eos. Amen dico vobis, tolerabilior erit Sodomorum *conditio* sive Gomorrhorum in die iudicii, quam urbis illius.

12 Egressi igitur *illi* predicabant ut resipiscerent *homines*.

13 Et demonia multa eiciebant: ungebantque oleo multos aegrotos, & sanabant *eos*.

Primum indicatur missionis *forma* consistens partim in preceptis, partim in promissionibus. Precepta sunt quatuor: primum de distributione proficiscentium, ut scilicet eant bini, *ψ. 7.* secundum de rebus pertinentibus ad iter; ut maxime necessariis contenti, de reliquis non sint solliciti, *ψ. 8. & 9.* tertium de hospitio, *ψ. 10.* quartum de contestanda poena Dei in ingratos, *ψ. 11.* Promissiones sunt tres: prima expressa, de potestate in spiritus impuros, *ψ. 7.* secunda implicita de sufficiente victu, *ψ. 10.* tertia expressa, de poena divina ingratorum, *ψ. 11.* Atque hoc primum narrationis hujus membrum est, ipsa missionis forma. Secundó indicatur missionis *eventus*, videl. obedientia Apostolorum & res gesta, *ψ. 12. & 13.*

TERTIA PARS.

Herodis iudicium de Christo, & decollatio Johannis.

14 Audivit autem *haec* rex Herodes, (clarum enim factum erat nomen ejus) dixitq; Johannes ille qui baptizabat, surrexit a mortuis, & propterea virtutes agunt in eo.

15 Alii dicebant, Elias est. Alii veró dicebant, Propheta est, vel quasi unus ex Prophetis illis.

16 Quum autem *hec* audisset Herodes, ait, Hic est Johannes quem ego decollavi, ipse surrexit á mortuis.

17 Ipse enim Herodes missis *spiculatoribus* prehenderat Johannem, & vinxerat eum in carcere, propter Herodiam uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam uxorem.

18 Dicebat enim Johannes Herodi, Non licet tibi habere uxorem fratris tui.

19 Herodias autem imminebat ei, & cupiebat eum trucidare: nec poterat.

20 Herodes enim metuebat Johannem, sciens eum *esse* virum justum ac sanctum, & observabat eum: auditóque eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.

21 Quum igitur dies opportunus adesset, quo tempore Herodes in natalitiis suis canam faciebat proceribus suis ac chiliarchis & primariis Galilææ:

22 Et introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuissetque Herodi & iis qui simul accumbebant, rex ait puellæ, Pete á me quodcumque volueris, & dabo tibi.

23 Juravitque ei, Quodcumque á me petieris, dabo tibi, usque ad dimidium regni mei.

24 At illa egressa dixit matri suæ, Quid petam? Illa veró dixit, Caput Johannis Baptistæ.

25 Puella igitur cupidè statim ad regem ingressa, *id* petiit, dicens, Velim ut jam nunc des mihi in patina caput Johannis Baptistæ.

26 Rex autem *quamvis* tristis factus, *tamen* propter jusjurandum & eos qui simul accumbabant, noluit eam rejicere.

27 Et statim rex, misso spiculatore, imperavit ut adferretur caput ejus.

28 Ille veró abiit ac decollavit eum in carcere: attulitque caput ejus in patina, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suæ.

29 Quumq; hoc audissent discipuli ejus, venerunt & sustulerunt cadaver ejus, & posuerunt in monumento.

Primúm indicatur *occafio* judicii Herodis de Christo, videlicet fama rerum gestarum illius, *ψ*. 14. Deinde *judicium ipsum*, quód sit Johannes Baptista qui resurrexerit á mortuis: *ψ*. 14. & 16. Hoc judicium Herodis illustratur primúm antithesi judiciorum diversorum, *ψ*. 15. deinde narratione de decollatione Johannis, *ψ*. 17. & deinceps. Cæterum *decollatio Johannis* declaratur primúm ab occasione, deinde á causis procreantibus, postremó ab eventis. *Occafio* fuit duplex: custodia Johannis & convivium Herodis natalitium. Custodia Johannis declaratur é causis agentibus, & impulsiva. Causæ agentes indicantur, tum principalis, ipse videl. Herodes: tum ministræ, satellites Herodis. Causa impulsiva fuit reprehensio Herodis propter Herodiadem uxorem fratris, qua ipse uxore utebatur, *ψ*. 17. & 18. Convivium Herodis natalitium declaratur ex adjunctis convivis, *ψ*. 21. & adjuncta saltatione filiæ Herodiadis, *ψ*. 22. quæ saltatio declaratur ex effectis, videlicet voluptate quam inde perceperunt Rex & convivæ, & promissione Herodis qua illi saltatrici promittebat se daturum quod petitura esse, *ψ*. eod. Et hæc promissio amplificatur ab adjuncto jurejurando, & speciali mentione doni maximi, *ψ*. 23. Atq; hæc de occasione. Jam *causa procreantes* decollationis Johannis indicantur tum agentes, tum impulsivæ. Agentes causæ indicantur quatuor: Herodias, Herodiadis filia, Herodes, Herodis spiculator quispiam. é quibus prima ad secun-

dam, itemque tertia ad quartam se habuit ut principalis ad adjuvantem seu ministram. Porró causa quæ impulit spiculatorem ut Johannem decollaret, fuit mandatum Herodis, *ψ.* 27. Causa quæ Herodem impulit ut decollationem Johannis spiculatori imperaret, fuit petitio filiaæ Herodiadis, *ψ.* 25. & metus ipsius Herodis ne haberetur inconstans si non servaret jusjurandum quo filiaæ Herodiadis promiserat se daturum quicquid illa esset petitura, *ψ.* 26. Hic metus & inde consequuta voluntas trucidandi Johannem, amplificatur antithesi causæ corruptentis, videlicet tristitia quam concipiebat rex ex nece illa Johannis injusta atque scelerata & dedecorosa: quæ tristitia ad tempus obstabat quó minús in petitionem puellaæ consentiret. Causa quæ impulit filiam Herodiadis ut ab Herode peteret sibi dari caput Johannis, & ex consequenti ut is decollaretur, fuit instinctus sive instigatio matris Herodiadis, *ψ.* 24. Causa quæ impulit Herodiadem ut filiam ad caput Johannis petendum instigaret, fuit odium illius & cupiditas vindictæ propter reprehensum ipsius cum Herode adulterium, *ψ.* 19. Hæc vindicta illustratur antithesi causæ corruptentis, videlicet reverentiaæ Herodis erga Johannem, *ψ.* 20. Hæc enim reverentia obstiterit ad tempus cupiditati Herodiadis, ne Herodes in gratiam illius Johannem é medio tolleret. Atque hæc de causis. *Eventa* narrantur tria. 1. Caput Johannis decollati in patina allatum est á spiculatore, datumque filiaæ Herodiadis, *ψ.* 28. 2. Idem caput Herodiadi datum est á filia, *ψ.* eod. 3. Cadaver Johannis sepultum est á discipulis ejus, *vers.* 29.

QUARTA PARS.

*Christus cum Apostolis querit quietem in deserto:
sed preoccupatus á populo, docet eos &
cibat, miraculosé.*

30 Congregati sunt autem Apostoli ad Jesum, & annuntiaverunt ei omnia & quæ egerant, & quæ docuerant.

31 Et

31 Et dixit eis, Venite vos privatim in desertum locum, & requiescite paululum. Erāt enim multi venientes & abeuntes: & ne cibum quidem capere ipsis vacabat.

32 Abierunt igitur in desertum locum navigio seorsim.

33 Vidit autem eos abeuntes turba, & agnoverunt eum multi: & pedibus ex omnibus civitatibus concurrerunt illuc, præveneruntq; eos, & convenerunt ad eum.

34 Tunc egressus vidit turbam multam Jesus, & misericordiā cōmotus est super eis, quoniam erant ut oves non habentes pastorem: cœpitq; eos docere multa.

35 Quum autem jam multus dies esset, adierunt eum discipuli ejus, dicentes, Desertus est locus, & jam multus dies est:

36 Dimitte eos, ut profecti in circumjacentes agros ac vicos, emant sibi panes. nam quo vescantur non habent.

37 At ille respondens dixit eis, Date vos ipsis quo vescantur. Tunc dicunt ei, Num ut profecti emamus ducentis denariis panes, & demus eis quo vescantur?

38 Ipse veró dicit eis, Quot panes habetis? abite & videte. Et illi recognitâ, dixerunt, Quinque, & duos pisces.

39 Tunc jussit eos facere ut accumberent omnes per convivia super viridi gramine.

40 Accubuerunt igitur sigillatim per arcu-
las, centeni & quinquageni.

41 Et acceptis quinque illis panibus ac duo-

bus illis piscibus, suspiciens in cælum, benedixit, ac fregit panes: deditque discipulis suis ut illis apponerent: & duos pisces partitus est omnibus.

42 Comederuntque omnes, & saturati sunt.

43 Et sustulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, & ex piscibus.

44 Erant autem qui comederant, quasi quinque milia viri.

Quod ad *propositum quiescendi*, primùm indicatur *causa impulsiva* illius propositi Christi, videl. commemoratio laborum quibus Apostoli modò erant perfuncti, *ψ. 30.* Deinde *propositum ipsum* exponitur, *ψ. 31.* Tum *alia causa impulsiva* indicatur, videl. concursus importuniùs interpellantium, *ψ. eod.* Quartò narratur *propositi exsequutio*, *ψ. 32.* Quintò narratur *impedimentum exsequutio*, videl. præoccupatio populi in eundem locum ubi Christus quietem quærebat, concurrentis, *ψ. 33.* Quod ad *actum docendi*, exponitur *causa* qua motus Christus, cepit populum docere, videl. quòd ab ordinariis suis doctoribus non rectè instituebantur: id quod significatur similitudine ovium carentium pastore, *ψ. 34.* Quod ad *cibationem*: primùm indicatur cibationis istius miraculosa *ocasio*, videl. admonitio discipulorum de populo dimittendo ad emendum cibum, *ψ. 35. & 36.* Deinde *preparatio miraculi*, eaque triplex, primùm enim præparavit animos discipulorum, deducendo eos in agnitionem penurix atque impotentix suæ ad cibandum populum præsentem, *ψ. 37.* deinde præparavit sibi materiam ex qua cibum populo præsentem crearet, videl. quinque panes & duos pisces, *ψ. 38.* tum verò præparavit animos populi, erigendo eos in spem cibationis à se futuræ, *ψ. 39.* Atque hoc est secundum hujus narrationis membrum, ipsa miraculi præparatio. Tertiò commemoratur *causa sine qua non*, quæ potest dici *impulsiva*, videlicet obedientia turbæ erga mandatum CHRISTI, & fides erga illius præmissionem in ipso mandato latentem, *ψ. 40.* Quartò narra-

narratur ipsa *miraculi forma seu modus agendi*: quod scilicet **C H R I S T U S** precibus á Patre impetrarit panum illorum ac piscium multiplicationem, quodque eandem effecerit per fractionem ac distributionem, *ψ. 41.* Quinto narrantur *eventa*, numero tria: quod scil. comederint, quod saturati sint, quod multum fragmentorum reliquum fecerint, *ψ. 42. & 43.* Postremo amplificatur miraculum indicatione *numeri virorum qui fuerunt cibati,* *vers. 44.*

QUINTA PARS.

Precatus in monte, ambulat super mare: & discipulis difficulter navigantibus opem fert.

45 Et statim coëgit discipulos suos inscendere navigium, & præire in ulteriorem *ripam* Bethsaidæ oppositam, dum ipse dimitteret turbam.

46 Et quum amandasset eos, abiit in montem ad precandum.

47 Quum autem serum *diei* adesset, erat navigium in medio mari, & ipse solus in terra.

48 Viditque eos vexari in *navigio* provehendo: (erat enim ventus eis contrarius) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, ambulans super mare: volebatque eos præterire.

49 Illi veró quum viderent eum ambulantem super mare, putarunt spectrum esse: & exclamaverunt:

50 (Omnes enim videbant eum, & turbati sunt) sed statim loquutus est cum eis, & eis dixit: Confidite, ego sum, ne timete.

51 Tunc ascendit ad eos in navigium, quiescitque ventus: & ipsi multó magis apud sese obstupescabant, & mirabantur.

52 Non enim intellexerant quod factum fuerat illis panibus: quoniam cor eorum occalluerat.

53 Et quum trajecissent, venerunt in terram Genesaret: & appulerunt.

Primùm narratur quomodo se ad precationem paravit, removendo impedimenta: videl. dimittendo primùm discipulos, deinde turbam, *ψ. 45.* Deinde ipsum factum narratur, *ψ. 46.* Tertiò occasio ambulationis super mare, quia scilicet discipuli jam in navi discesserant, *ψ. 47.* Quartò causa impulsiva qua motus ambulavit super mare, videl. quia vidit discipulos vexari in navi provehenda propter ventum contrarium, *ψ. 48.* Quintò tempus quo ambulavit, nempe circa quartam vigiliam noctis, *ψ. eodem.* Sextò adjuncta simulatio pratercundi, *ψ. eodem.* Septimò eventa, alia ex aliis consecuta, numero octo, hoc ordine:

- 1 Opinio spectri, *ψ. 49.*
- 2 Perturbatio seu metus, *ψ. 50.*
- 3 Exclamatio, *ψ. 49.*
- 4 Consolatio Christi, *ψ. 50.*
- 5 Consensio navis, *ψ. 51.*
- 6 Quies venti, *ψ. 51.*
- 7 Vehemens admiratio, *ψ. 51.* quæ illustratur ex causa per se, *ψ. 52.*
- 8 Appulsio in terram Genesaret, *ψ. 53.*

PARS SEXTA.

Sanat agrotos variis ex locis allatos.

54 Tunc ipsi egressi sũt in navigio, statim agnito eo,

55 Quum percurrissent totam illam circumjacentem regionem, cœperunt in grabatis malè affectos circumferre ubi audiebant eum esse.

Et

56 Et quocunq; introisset in vicos, aut urbes, aut agros, in foris ponebant ægrotos, & precabantur eum ut vel fimbriam pallii ipsius tangerent: & quotquot tangebant eum, servabantur.

Primúm indicatur *causa cur ægrotos ad Jesum attulerint*: nempe quia eum agnoverunt. Recordati igitur fuerunt quód jam multos sanasset, quodque in illis sanandis facilem sese præbuisset: ac proinde crediderunt illum istos quoque ægrotos sanare posse, & conceperunt spem quód sanaturus eos esset si ad sanandum offerrentur, *ψ. 54.* Secundó indicatur *adjunctum studium* in ægrotis afferendis, quód percurrerint totam circumjacentem regionem & ægrotos in grabatis circumtulercint ad omnia ea loca ubi audiebant Jesum (successivè scilicet) esse: *ψ. 55.* Quód ipsum per tres species declaratur in principio *ψ. 56.* nempe quód posuerint ægrotos in foris, quocunq; introisset Jesus in vicos, aut urbes, aut agros. Tertió indicatur *causa impulsiva sanationis*, hoc est, quæ Christum impulit ad sanandum illos: nempe preces tum offerentium, tum ipsorum ægrotorum, *ψ. 56.* Quartó indicatur *modus agendi seu forma miraculosa sanationis*, videlicet quód sanati sint per contactum fimbriæ Jesu, *ψ. eodem.*

SCHOLIA IN CAP. VI.

1 In patriam suam. *εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ.* Id est, in urbem Nazareth, ubi fuerat educatus. De hac esse sermonem, percipitur ex versu 3.

2 Quód etiam &c. *ὅτι καὶ ἑ. Pro, καὶ πόθεν τῶ-
το, ὅτι δὲ αὐτοῦ ἑ. Et unde hoc quód virtutes tales
per manus ejus eduntur? Ellipsis supplenda ex collatione*

precedentium. Virtutes. *δωάμεις*. Id est, miracula. Metonymia efficientis & synecdoche generis. Nam nomine *δωάμεις*, id est, virtutis vel potius potentia, intelligitur primò potentia divina: deinde potentia illius effectum, nempe miraculum.

3 Frater, *ἀδελφός*. Id est, cognatus. Sic mox, Sorores, *ἀδελφαί*, id est, cognatae. Vide scholia in Matth. 13.

5 Virtutem. *δωάμιν*. Id est, miraculum: ut versu 2. Ullam. *ἐδεμίαν*. In Græco est gemina negatio ex more lingua. Nisi quòd. *εἰ μὴ*. Deficit conjunctio *ἄπ*. Sanavit. *ἰθράπεσε*. Ad verb. Curavit. *προἰάσατο*. Metonymia effecti destinati κατὰ χριστικῆν, neque enim artem *ἰθράπεσε* exercuit Dominus ad sanandum: sed sanavit verbo, atque adeò nutu divinae suae potentiae.

6 Circuibat. *περιῆγε*. Ad verb. Circumducebat. Scil. seipsum. Phrasis Græca: cui similis Germanica, *Er zog herum*.

7 Binos. *δύο δύο*. Ad verb. Duos duos. Oratio distributiva. Germ. *Je zween vnd zween*. Potestatem in spiritus, *ἐξουσίαν ἐπὶ πνεύματων*. Ad verb. Potestatem spirituum: id est, exercendam in spiritus. Genitivus subjecti occupantis.

8 Ad iter. *εἰς ὁδόν*. Seu, in viam: auf den weg/auf die reise. Non æs. *μὴ χαλκόν*. Id est, nummos: sive ex ære, sive ex auro argenteo: ut colligitur ex Mattheo. Metonymia materiae, & synecdoche speciei. In zona. *εἰς τὴν ζώνην*. Pro, ἐν τῇ ζώνῃ. Scil. *κοιμιζόμενον*, gestari solitum. Enallage & ellipsis.

9 Sed ut calcearentur sandaliis. *ἀλλ' ἵπποδεδυμένοις σανδάλια*. Vide scholia in Matth. 10. v. 10. Ad verb. sonat: Sed ut subligarentur sandalia: quod usitatius dicitur.

dicitur, Sed ut subligarent sandalia. Sic Actor. 12. v. 8. Angelus in carcere dicebat Petro: Præcingere, & subliga sandalia tua. ὑπόδησαι τὰ σάνδαλά σου. Sandalia igitur erant genus calceamenti quod pedibus subligabatur. Syrus σάνδαλια reddidit **ἑταρῆ** telaré: quam vocem videtur mutuatus esse á Latinis, qui nominant talaria, quæ Græci πέδιλα: eó quód talis annectebantur.

10 Illinc. ἐκεῖθεν. Id est, ex illo vico vel urbe.

11 Et quicumque non receperint. καὶ ὅσοι ἀνὰ μὴ δέξωνται. Pro, καὶ εἰ πνεῖς ἀνὰ μὴ δέξωνται. Sermo ἀναλόγου **Θ**: quippe quum antecedens enuntiati sit persone tertia, consequens veró secunda. In testimonium adversus eos. εἰς μὴ τύειον αὐτοῖς. Pro, εἰς μὴ τύειον ἐπ' αὐτὸς: ut habet Lucas cap. 9. v. 5. Porro sensum horum verborum vide in scholiis in Matth. 10. vers. 14.

14 Rex. ὁ βασιλεὺς. A Mattheo nominatur ὁ πετράρχης. Vide scholia nostra in Matth. 14. v. 1. Ejus. αὐτοῦ. Nempe Jesu. Virtutes. αἱ δωδέκα. Id est, vis edendi miracula.

15 Quasi unus ex Prophetis illis. ὡς εἰς τῶν προφητῶν. Scil. antiquis illis: qui vixerunt temporibus regum & deinceps: quales fuerunt Jesaias, Jeremias, & reliqui.

16 Hic est Johannes quem ego decollavi. ὁ ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, ἕτος ὅτιν. Ad verb. Quem ego decollavi Johannem, hic est. Enallage casus, qualis in illo: Urbem quam statuo, vestra est.

17 Missi spiculatoribus. ἄποσείλας. Supple ἀπεκουλάτωσας: ex collatione versiculi 27. Dicebantur autem spiculatores Romaná voce, satellites qui spicula gerebant ad defendendum corpus principis.

21 Proceribus suis, τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ. Vel magnatibus.

23 Usque ad dimidium regni mei. ἕως ἡμίσεως τῆς βασιλείας μου. Hoc annexum est per amplificationem, in hanc sententiam: Si vel dimidium regni mei a te peteres, daturus tibi essem. Quasi dicat: Quanto magis daturus tibi sum, si petas aliquid minus? Ratiocinatio est ἀπὸ τοῦ ἥπρον, id est, ab eo quod minus videtur inesse.

25 Cupidé. μετὰ σπουδῆς. Ad verb. Cum studio seu festinatione. Velim. θέλω. Volo: id est, peto. Jam nunc. ἔξ αὐτῆς. Subaudi, ὧρας. Id est, Ex hoc ipso temporis momento.

26 Tristis. πένθιμος. Alii, valde tristis. Vide Scholia in Matth. 26. v. 38. Quamvis tristis factus. πένθιμος ἡρόμενος. Pro, κατὰ πένθιμον ἡρόμενος. Est enim hic vis enuntiati discretivi, vel potius occupativi. Propter jusjurandum & eos qui simul accumbebant. διὰ τὰς ὁραιοὺς καὶ τὰς σωματικαίμενοις. Hoc potest bifariam accipi: vel simpliciter, ut indicentur duæ causæ quæ Herodem impulerint ad satisfaciendum petitioni puellæ: una, religio jurisjurandi; altera, metus ignominie ex opinione inconstantia quam concepturi fuissent proceres, nisi jusjurandum servasset. Vel possunt ista accipi per figuram. Grammaticam ἐν δὲ δύο: ut tantum una causa significetur, videlicet metus ille ignominie: quasi dicatur, Propterea quod juraverat audientibus proceribus suis qui simul accumbebant: ac proinde metuebat, ne ab illis haberetur levis & inconstans, si violaret jusjurandum. Posterior sententia probabilior videtur. non enim est probabile, Herodem motum fuisse religione jurisjurandi. nam si cordi

ei fuisset religio seu pietas: facile intellexisset, se ad im-
 pium iurandum non teneri: ac proinde maluisset ho-
 minibus videri levis, quàm re ipsa committere scelus
 in occidendo homine quem ipse habebat pro justo &
 sancto.

27 Spiculatore. σπεκουλάτωρα. Vide scholion in
 versum 17.

35 Quum autem jam multus dies esset. καὶ ἦδη
 ἔργος πολλῆς ἡμετέρας. Ad verb. Et jam horâ multâ fa-
 ctâ. hoc est, Quum multum temporis diurni elapsum
 esset.

37 Num ut profecti emamus. ἀπελθόντες ἀρ-
 ράσωμεν. Pro, θέλεις ἢν ἵνα ἀπελθόντες ἀρράσωμεν.
 Vine igitur ut profecti emamus. Ellipsis.

39 Facere ut accumberent. ἀνακλῖναι. Ad verb.
 Reclinare: sed significatione transitiva, qualis est apud
 Hebraeos conjugationis Hiphil. Sensus igitur est: Iussit
 eos efficere (scil. mandando verbis Domini) ut sese re-
 clinarent. Per convivium. συμπόσια συμπόσια. Ad
 verb. Convivia convivium. Oratio distributiva, ut supra
 v. 7. δύο δύο. Subaudienda autem praepositio καί. Sic mox.
 τρεῖς τρεῖς.

40 Centeni & quinquageni. ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀνὰ
 πενήκοντα. Vide scholia in Matth. 14. v. 19.

45 In ulteriorem ripam Bethsaidæ opposi-
 tam. εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊδάν. Pro, εἰς τὸ πέραν τὸ
 πρὸς Βηθσαϊδάν. Scil. ὄν, vel κείμενον. Ellipsis arti-
 culi. Vide scholia in Matth. 14. v. 22. item in Johan.
 6. v. 17.

48 Viditque eos vexari. καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανι-
 ζομένους. Pro, βασανίζεσθαι: Graecismus. In navigio
 provehendo. ἐν τῷ ἐλαύνειν. Vel, In remis impellen-

dis. Volebat præterire. ἠθέλεω ἐπελθεῖν. Id est, *simulabat se velle præterire. Metonymia subjecti. Confer Luc. 24. v. 28.*

50 Confidite: ego sum: ne timete. θαρσύνετε. ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεσθε. Pro, *Confidite: nam ego sum: ne igitur timete. Ellipsis conjunctionum, accommodata decoro sermonis, videlicet τῆν πρότερον, celeritati, accommodata ad erigendum consternatos. Ego. ἐγὼ. Pronuntiandum cum emphasi, propter tacitam antithesin. Quasi dicat, Ego ipse: non autem spectrum mentiens speciem meam.*

56 Ut tangerent. ἵνα ἀΐωνται. Id est, *ut permitteret sibi tangere. Servabantur. ἐσωζοντο. Id est, sanabantur.*

OBSERVATIONES EX CAP. VI.

Quid sit discendum ex parte prima, vide in Observationibus ex Matth. 13. v. 54. & sequentibus.

Ex parte secunda. Vide Matth. 10. v. 1. & sequentibus.

Ex tertia. Vide Matth. 14. v. 1. & deinceps.

Ex quarta. Vide Matth. 14. v. 13. & deinceps.

Ex quinta. Vide Matth. 14. v. 22. & deinceps.

Ex parte sexta. Vide Matth. 14. v. 35. & 36.

ANALYSIS CAP. VII.

ARGUMENTUM.

Partes sunt tres, prout tria narrantur de Christo. 1. Disputat cum Phariseis & Scribis de cultu Dei. 2. Ejicit demonium ex filia mulieris Cananaeae. 3. Sanat surdum quendam difficulter loquentem.

PRIMA PARS.

Disputat cum Phariseis & Scribis de cultu Dei.

Tunc congregantur ad eum Pharisei, & quidam ex Scribis, qui venerant Hierosolymis. Et

2 Et quum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus (id est illotis) edere panes, culparunt.

3 Nam Pharisei & omnes Judæi, nisi pugno laverint manus, non edunt, tenentes traditionem seniorum.

4 Et á foro *venientes*, nisi loti fuerint, non edunt. Et alia multa sunt quæ acceperunt tenenda, nempe lotiones poculorum, & sextariorum, & aramentorum & lectorum.

5 Deinde interrogarunt eum Pharisei & Scribæ, Quare discipuli tui non ambulant secundum traditionem seniorum, sed illotis manibus edunt panem?

6 Ille veró respondens dixit eis, Enimveró bene prophetavit Esaias de vobis hypocritis: ut scriptum est, Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum procul abest á me.

7 Frustra veró me colunt, docentes doctrinas *quæ sunt* mandata hominum.

8 Nam omisso mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones sextariorum & poculorum: aliaque similia ejusmodi multa facitis.

9 Præterea dixit eis, *Sané* bene abrogatis mandatū Dei, ut traditionem vestram servetis.

10 Moses enim dixit, Honora patrem tuum & matrem tuam: & Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

11 Vos autem dicitis, Si dixerit quispiam patri vel matri, Corban (id est munus) erit, quocunq; á me juvari posses: *insons erit.*

12 Nec permittitis ampliùs eum quicquam præstare patri suo aut matri suæ:

13 Abrogantes sermonem Dei traditione vestra quam tradidistis: & similia hujusmodi multa facitis.

14 Præterea advocatâ totâ turbâ, dixit eis, Audite me omnes, & intelligite.

15 Nihil est extra hominem quod ingreditur in eum, possit eum communem reddere. sed quæ egrediuntur ex eo, illa sunt quæ communem reddunt hominem.

16 Si quis habet aures ad audiendum, audiat.

17 Et quum introisset domum, digressus à turba, interrogarunt eum discipuli ejus de parabola.

18 Tunc dicit eis, Itâne & vos intelligentiâ vacui estis? non intelligitis, quicquid extrinsecus ingreditur in hominem, non posse eum communem reddere?

19 Non enim ingreditur in cor ejus, sed in ventrem & in latrinâ abit, purgans omnes escas.

20 Dicebat autem, Quod ex homine egreditur, illud communem reddit hominem.

21 Intus enim ex corde hominum malæ cogitationes egrediuntur, adulteria, scortationes, cædes,

22 Furta, avaritiæ, scelera, dolus, protervia, oculus malus, maledicta, superbia, amentia.

23 Omnia hæc scelera intus exeunt, & communem reddunt hominem.

Primùm narratur disputationis hujus occasio, videlicet quòd viderant Pharisei & Scribæ quosdam ex

ex discipulis Christi edere manibus illotis, v. 1. & 2. Hinc enim occasionem arripuerunt, illos apud Christum criminandi: atque ita oblique Christum ipsam, ut qui hoc illis permitteret. Deinde exponitur *criminationis istius causa*, videlicet consuetudo Judæorum contraria, v. 3. & 4. quæ consuetudo declaratur per speciem, quod scilicet manus layent pugno; & per causam impulsivam, quod teneant traditionem seniorum: & per enumerationem consuetudinum similium, ut patet in textu. Tertiò recitatur *criminatione ipsa*, v. 5. Unde percipitur, Phariseos & Scribas sensisse, Deum colendum esse per observationem traditionum humanarum: quippe quum propter istius observationis omissionem culpârent discipulos Christi, tanquam peccantes in cultum Dei. Quartò recitatur *re- criminatione Christi*, qua in Phariseis & Scribis culpât duos: hypocrisis & superstitionem. Quod crimen utrumque illustrat exemplo simili veteris populi qui vixit temporibus prophætæ Esaiæ: cujus querelâ de illo populo ad istos accommodat, v. 6. & 7. Deinde superstitionem ipsorum declarat v. 8. & sequentibus: ac nominatim demonstrat, aboleri ab ipsis quintum decalogi præceptum. Quintò recitatur *sermo Christi ad turbam*, quo eam monet, observationes Pharisæicas circa cibum superstitiosas esse: & contrâ significat, quibus rebus homo verè coram Deo polluat, v. 14. 15. & 16. Sextò sermonem illum *discipulis privatim declarat*, v. 17. & sequentibus, ubi primum narratur istius declarationis causa impulsiva, videlicet interrogatio discipulorum, v. 17. deinde istius interrogationis eventus, videlicet acris discipulorum reprehensio propter stupiditatem, v. 18. Tum declaratio ipsa, v. 19. & sequentibus.

SECUNDA PARS.

Ejicit demonium ex filia mulieris Cananææ.

24 Et illinc surgens abiit in confinia Tyri ac Sidonis: & ingressus domum, neminem volebat hoc scire: sed non potuit latere.

25 Quum enim de eo audisset mulier, cuius filiola habebat spiritum impurum, venit & accidit ad pedes ejus.

26 (Erat autem mulier Græca, Syrophœnificæ genere) & rogavit eum ut dæmonium eiceret ex filia sua.

27 Jesus autem dixit ei, Sine prius saturari liberos: non est enim bonum accipere panem liberorum, & objicere catellis.

28 Ipsa verò respondit, & dixit ei, Etiam Domine: etenim catelli edunt sub mensa ex micis puerorum.

29 Tunc dixit ei, Propter istum sermonem abi: exiit dæmonium ex filia tua.

30 Quum autem illa abiisset domum suam, invenit dæmonium exiisse, & filiam jacentem super lectum.

Primùm indicatur *locus* ubi Christus versans, dæmonium illud eiecit, videl. in finibus Tyri & Sidonis, *ŷ. 24.* idque in quadam domo: ibidem. Deinde *causa corrumpens*, quæ videbatur isti ejectioni obstatura, nempe quòd volebat latere: ibidem. Tertiò *occafio* quòd mater puellæ dæmoniæ audierat Christum esse præsentem, *ŷ. 25.* Quarto *causa impulsiva*, videl. petitio istius mulieris, *ŷ. 25. & 26.* Quintò *causa corrumpens alia*, videl. recusatio Christi, *ŷ. 27.* Sextò *causa impulsiva alia*, videl. perseverantia mulieris in sua petitione: ubi argumentum recusationis scite invertit: significans, se tantam gratiam non petere quanta deberetur (nimirum ex promissione Dei) Judæis tanquam filii: sed instar catelli, micis gratiæ ipsius contentam fore, *ŷ. 28.* Septimò narratur *miraculum ipsum*, *ŷ. 29. & 30.*

PARS TERTIA.

Sanat surdum quendam difficulter loquentem.

31 Tunc regressus est finibus Tyri ac Sidonis venit

venit ad mare Galilææ, per medios fines Decapolis.

32 Et offerunt ei surdum difficulter loquentem: & precantur eum ut imponat ei manum.

33 Ipse verò quum abduxisset eum é turba privatim, indidit digitos suos in aures ejus: & quum spuisset, tetigit linguam ejus.

34 Ac suspiciens in cælum, ingemuit, dixitq; ei, Ephphatha, quod est, Adaperitor.

35 Et statim adaperitæ sunt ejus aures: & solutum est vinculum linguæ ejus, & loquebatur recté.

36 Et interdixit eis ne cui dicerent, sed quanto magis ipse eis interdicebat, tanto magis hoc prædicabant.

37 Et supra modum percellebantur, dicentes, Bene omnia fecit: facit ut & surdi audiant, & muti loquantur.

Primum indicatur *locus* ubi hoc miraculum factum est, videl. ad mare Galilææ, v. 31. Deinde *causa impulsiva*, nempe petitio offerentium, v. 32. Tertiò *forma seu modus agendi*, v. 33. & 34. constans membris quatuor. 1. Misit digitos in aures ejus. 2. Sputo illevit linguam ejus. 3. Suspiciens in cælum ingemuit. 4. Dixit Ephphatha: quod est, Adaperitor. Quartò narratur *miraculum ipsum*, v. 35. Sextò *eventa numero tria*. 1. Christus interdixit ne cui dicerent, v. 36. 2. Illi contra cò magis beneficium acceptum prædicarunt, v. 36. & 37. 3. Supra modum percussi sunt, v. 37.

SCHOLIA IN CAP. VII.

2 Communibus manibus. κοινὰς χεῖρας. Vide Scholia in Matth. 15. v. 11. Quum vidissent edere. ἰδόντες ἐδίδουτας. Pro, ἐδίδου: Gracissimus. Edere

panes. ἰδιότης ἄρτος. Matthæus habet ἄρτον, numero singulari. Ponitur autem panis pro cibo, per synecdochen speciei Hebraicam.

5 Non ambulant. ἔπειταῦσι. Id est, non viunt, non agunt, non se gerunt. Metaphora Hebraica nfi-tatissima. Secundum traditionem. καὶ τὴν ἀπόδοσιν. Id est, ex præscripto traditionis.

6 Bene prophetavit de vobis. καλῶς προφητήσατε ἐπὶ ὑμῶν. Id est, Dictum illud Esaiæ, ἔς querimonia de hypocrisi populi sui temporis, tam bene in vos quædrat, ac si de vobis nominatim prophetatum esset. Metaphora κατὰ ἔξιν.

9 Sanè benè. καλῶς. Ironia. Ἐνwie sein.

10 Morte moriatur. θανάτῳ τελευτήσω. Id est, capite plectitor.

11 Corban (id est) munus erit, ἔ.κ. Κορβάν, ὅθεν δῶρον ἔ.κ. Vide scholia in Matth. 15. v. 5.

13 Quam tradidistis. ἢ παρεδώκατε. Pro, ἐπέμνην ὑμῶν παρεδώκατε. Gracisimus.

15 Communem reddere. κοινῶσαι. Id est, polluere seu immundum reddere, scil. coram Deo, ut Deo displiceat. Sic deinceps.

21 Intus. ἐσῶθεν. Quasi dicas, De intus, vel, Ab intus: id est, ex interioribus hominis partibus. Nam syllaba θεν notat motum de loco.

22 Oculus malus. ὁφθαλμὸς πονηρὸς. Id est, oculus invidus: ut Matth. 20. v. 15.

27 Non est enim bonum. ἔ.κ. καλὸν ἔ.κ. Id est, Non est æquum: vel non decet.

30 Jacentem. βεβλημένον. Ad verb. Jaçtam. Ex antecedente intelligitur consequens, ex causa efficiente effectus per metonymiam.

Decapo.

- 31 Decapolis. Δεκαπόλιος. Vide *supra* in c. 5. v. 20.
 32 Offerunt. φέρουσιν. Id est, Adducunt, προσφέρουσιν.
 33 Indidit. ἔβαλε. Ad verb. Jecit. Catachresis Græca.
 34 Ephphatha. ἐφφαθά. Vox Syriaca: quæ Hebraicis literis scribitur תפוחא et *ebpatach*.
 35 Aures. αἰ ἀκοῶν. Pro, τὰ ὦτα. Ad verb. Auditus, numero plurali: sive auditiones. Metonymia adjuncti vel effecti.

OBSERVATIONES EX CAP. VII.

Quid sit discendum ex parte prima, videlicet disputatione Christi cum Phariseis & Scribis de cultu Dei: vide in Observationib. ex Matth. cap. 15. à principio usq; ψ. 22.

Quid sit discendum ex parte secunda, videl. de ejectione demonii ex filia mulieris Cananæ: vide in Observationibus ex Matth. cap. 15. à ψ. 22. usque ad 29.

Ex parte tertia de sanato surdo, eodemque submuto, discenda sunt hæc.

Ex ψ. 33. Sicut iste surdus & mutus sanatus fuit non vi digitorum Christi auribus ejus immissorum, nec vi sputi quo linguam ejus illevit; sed vi potentiae ipsius divinæ: sic fideles in fide confirmantur & beneficiorum Christi magis magisque participes redduntur, non per ipsa Sacramenta, seu vim illis insitam, externamve illorum perceptionem: sed per Spiritum sanctum, qui testimonia illa divina efficacia reddit.

Ex ψ. 34. Christus Patrem oraturus, in cælum suspexit. Hic gestus nobis imitandus proponitur.

Ex iisdem verbis. Etsi Deus ubique est, tamen in cælo illo summo quod gaudiis beatorum Angelorum & hominum destinatum est, dicitur esse per excellentiam: quia ibi sese beatis Angelis & hominibus plenissime communicat & in æternum communicaturus est.

Ex iisdem verbis. Quum fieri non possit ut Christus eodem respectu à nobis adorandus sit, quo ipse

did.

was.

did.

did.

Patrem adoravit: statui autem aliter per orthodoxam Fidem non possit, quàm quòd ipse Patrem adorarit ut homo, seu secundùm humanam naturam: consequens est, ipsum à nobis non esse adorandum secundùm naturam humanam, sed secundùm divinam tantùm, seu quatenus Deus est. Falsum igitur dogma Ecclesiæ obtrudere conantur qui hodie contendunt, Carnem Christi adorandam esse, ut nimirum argumento à pari ducto, possint evincere id quod arctissimè tenent & unicè defendunt, Corpus Christi ubique esse.

ἐλ.

διδ.

Ex v. 35. Sicut Christus suâ gratiâ & divinâ potentiâ aures corporis aperuit huic surdo, ejusdemq; muti vinculum linguæ solvit: ita etiam gratiâ suâ & divinâ potentiâ aperit aures cordium in electis, ut audiant (id est intelligant) mysteria regni Dei: & solvit linguam eorum ad prædicandum laudes Dei.

ἐπ.

παιδ.

Ex v. 36. Exemplo Christi cavendum doctoribus Ecclesiæ, ne donis Dei abutantur ad ambitionem & *κενοδοξίαν*: sed ut modestiæ studeant. Christus enim non solum non ambivit gloriam ex miraculis; sed etiam divulgationem illorum interdixit.

παιδ.

Ex v. 37. Exemplo turbæ debemus prædicare beneficia Dei in nos collata: ac nominatim, quum aperuit nobis aures cordis, & linguas solvit ut possimus quæ decent & vera atque utilia sunt, loqui de mysteriis regni Dei.

ANALYSIS CAP. VIII.

ARGUMENTUM.

Partes sunt sex. 1. Christus miraculosè cibavit turbam. 2. Recusat signum dare Phariseis. 3. Monet discipulos de cavendo fermento Phariseorum & Herodis. 4. sanat quendam cacum. 5. Testatur discipulis, se esse Christum: nec non se passurum & resurrecturum. 6. Horiatur discipulos ad patientiam persecutionis propter confessionem Evangelii.

PRIMA

Diebus illis, quum multa omnino turba esset, nec haberent quo vescerentur, advocavit Jesus discipulos suos, dixitque eis,

2 Misericordiâ commoveor erga turbam: quia jam triduum manent apud me, nec habent quo vescantur.

3 Quòd si dimiserò eos jejunos domum suam, deficient in via. quidam enim ex eis procul venerunt.

4 Responderunt autem ei discipuli ejus, Unde istos quispiam possit hîc satiare panibus in deserto?

5 Interrogavit autem eos, Quot panes habetis? Ipsi verò dixerunt, Septem.

6 Tunc præcepit turbæ ut discumberet humi: & acceptis septem illis panibus quum gratias egisset, fregit, deditq; discipulis suis ut apponerent: & apposuerunt turbæ.

7 Habebant autem pisciculos paucos: & quum benedixisset, dixit ut hos etiam apponerent.

8 Comederunt autem, & saturati sunt: & sustulerunt fragmentorum quæ superfuerant, septem sportas.

9 Erant autem qui comederant, quasi quater mille: dimisitq; eos.

Primùm indicatur miraculi hujus *occasio* eademque *causa procatartica*: nempe quòd Christus animadverteret, turbam deficere cibo, *ψ. 1. 2. & 3.* Secundò *preparatio* triplex. primùm preparavit animos discipulorum significatione defectus cibi, & affectus sui erga turbam: atque ita simul indicatur *causa miraculi antecedens*.

αρενη & μέρν, videl. misericordia Christi, ψ. 2. 3. & 4. Deinde præparavit materiam, videl. panes quos erat multiplicaturus, ψ. 5. Tum præparavit animos turbæ, præcipiendo ut discumberent, atque ita tacite promittendo se illos cibaturum, ψ. 6. Tertio narratur *ipsa miraculi forma seu modus agendi*: nempe quod panes illos septem & pisciculos paucos multiplicaverit per preces & fractionem ac distributionem, ψ. 6. & 7. Quarto narratur miraculi *eventa tria*. 1. Comederunt. 2. Saturati sunt. 3. Suffulcitur fragmentorum sportas septem, ψ. 8. Postremo amplificatur miraculum à numero convivarum, ψ. 9.

SECUNDA PARS.

Recusat signum dare Phariseis.

10 Et statim ingressus in navigium cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha.

11 Et venerunt Pharisei, cœperuntque altercari cum eo, quærentes ab eo signum è caelo, tentantes eum.

12 Ipse verò, quum altè ingemisset spiritu suo, dixit, Cur natio ista signum requirit? amen dico vobis, si dabitur nationi illi signum.

13 Et eis relictis, ingressus rursus navigium, abiit in ulteriorem ripam.

Primum indicatur *locus* ubi Pharisei signum à Christo petiverunt, videl. in regione Dalmanutha. Deinde *petitio Phariseorum*, illustrata ex occasione: quæ fuit altercatio cum Christo, qua scilicet contendebant, quæ fuit altercatio esse Christum. Item ex adjuncto, videlicet hypocritarum tentantium, quod petiverint tentantes eum. Tertio narratur *recusatio Christi*, amplificata ex adjunctis, videl. gemitu & querela de istorum malitia. Quarto additur *eventus*, videl. discessus Christi.

Monet discipulos de cavendo fermento Pharisæorum & Herodis.

14 Fuerant autem obliti discipuli sumere panes, & panem non habebant nisi unum secum in navigio.

15 Tunc interdixit eis, dicens, Videte, cavete à fermento Pharisæorum & fermento Herodis.

16 Disceptabant igitur alii adversus alios, dicentes, Panes non habemus.

17 Id autem quum cognovisset Jesus, dixit eis, Quid disceptatis quod panes non habetis? nondum animum advertitis, nec intelligentiâ præditi estis? adhuc stupidum habetis cor vestrum?

18 Quum oculos habeatis, non cernitis? & quum aures habeatis, non auditis? nec meministis?

19 Quum quinque illos panes fregi in homines quinquies mille, quot cophinos fragmentis plenos sustulistis? Dicunt ei, Duodecim.

20 Quum autem septem illos hominibus quater mille, quot sportas fragmentis plenas sustulistis? Illi verò dixerunt, Septem.

21 Tunc dixit eis, Quomodo igitur hæc non intelligitis?

Primum indicatur admonitionis hujus occasio, nempe quod Christus animadvertisset, discipulos oblitos esse sumere panes ad iter. Deinde recitatur ipsa admonitio. Tertiò eventa duo. Primum, disceptatio discipulorum de sensu verborum Christi: & falsa eorum acceptio: secundum, actus reprehensio Christi, qua reprehendit stuporem discipulorum; quem convincit commemoratione duorum miraculorum paulò antè editorum in turba cibanda. Quo loco ex collatione Matthæi notandum, discipulos ex illa reprehensione percepisse sensum verborum Christi, nempe quod nomine fermenti intellexisset doctrinam.

QUARTA PARS.

Sanat. quendam cæcum.

22 Venit autem Bethsaidan: & obtulerunt ei cæcum, & precati sunt eum ut ipsum tangeret.

23 Tunc prehensâ manu cæci, eduxit eum extra vicum: & quum inspisset in oculos ejus, imposuissetque ei manus, interrogavit eum, ecquid videret.

24 Qui quum oculos sustulisset, dixit, Videro homines: nam cerno instar arborum ambulantes.

25 Deinde rursus imposuit manus oculis ejus, fecitque ut denuo oculos attolleret: & restitutus est, viditque procul & dilucidè omnes.

26 Tunc Jesus misit eum domum suam, dicens, Neque in vicum illum ingreditor, neque hæc dicito cuiquam in vico.

Primùm indicatur *locus* ubi Christus istum cæcum sanavit, videl. prope vicum Bethsaidan, *ŷ.* 22. & 23. Deinde *causa impulsiva*, videl. petitio offerentium, *ŷ.* 22. Tertiò *forma seu modus agendi*, constans membris sex. 1. Eduxit eum extra vicum. 2. Inspuit in oculos ejus. 3. Imposuit ei manus. 4. Interrogavit eum ecquid videret. 5. Accepit responso quòd nondum perfectè cerneret, rursus imposuit manus oculis ejus. 6. Fecit ut oculos attolleret. Quartò narratur *miraculum ipsum*, *ŷ.* 25. Postremò *eventus*: videl. præceptum Christi triplex, *ŷ.* 26.

QUINTA PARS.

Testatur se esse Christum: item passurum & resurrecturum.

27 Ingressus est autem Jesus ac discipuli ejus in vicos Cæsareæ quæ cognominatur Philippi: & in via

via interrogavit discipulos suos, dicens eis,
Quem me dicunt homines esse?

28 Illi veró responderunt, Johannem Baptistam: & alii Eliam: alii veró unum ex Prophetis.

29 Tunc ipse dixit eis, Vos autem quem me dicitis esse? Respondens veró Petrus dicit ei, Tu es ille Christus.

30 Tunc interminatus est ut nulli *id* dicerent de se.

31 Et cœpit eos docere quód oporteret Filium hominis multa pati, & reprobari á senioribus, principibusq; Sacerdotum, ac Scribis, & trucidari: & tertio póst die resurgere.

32 Et aperté eum sermonem loquebatur. Tuncprehendit eum Petrus, cœpitque objurgare eum.

33 Ipse veró conversus, & intuitus discipulos suos, objurgavit Petrum, dicens, Abscede á me Satana; nam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.

Primum indicatur *locus & tempus*, ubi & quando Dominus ista arcana discipulis patefecit, videl. in via, quum iret in vicos Cæsareæ Philippi, *ψ. 27.* Deinde narratur *preparatio* qua se ad illam patefactionē præparavit, videl. per inquisitionem de judiciis tum aliorum tum ipsorum discipulorum, *ψ. 27. 28. 29.* Tum *patefactio arcani prioris*, quæ amplificatur adjuncto interdicto patefaciendi aliis, *ψ. 30.* Quarto *patefactio arcani posterioris*, illustrata indicatione causarum efficientium passionis, & circumstantiæ temporis resurrectionis, *ψ. 31.* nec non modi agendi, quód videl. sermonem illum de passione sua loquutus sit *παρρησολογ.* aperté & plané, nullâ usus circuitione aut parabolâ, in principio *ψ. 32.* Quinto narratur *eventus patefactionis*

posterioris, videl. dehortatio Petri, v. 32. Sexto & postremo *eventus illius dehortationis*, videlicet gravissima ob-
jurgatio Domini, v. 33.

SEXTA PARS.

*Hortatur discipulos ad patientiam persecutionis
propter confessionem Evangelii.*

34 Et quum advocasset turbam cum disci-
pulis suis, dixit eis, Quicumq; vult me sequi, ab-
neget semetipsum, & tollat crucem suam, ac se-
quatur me.

35 Nam quisquis voluerit animam suam
servare, perdet eam: quisquis autem perdiderit
animam suam causâ meâ & Evangelii, is serva-
bit eam.

36 Quid enim profuerit cuiquam si lucratus
fuerit mundum totum, & animâ suâ mulctetur?

37 Aut quam dabit quisquam compensatio-
nem animæ suæ?

38 Nam quemcunq; puduerit mei ac meo-
rum sermonū in natione ista adultera & pecca-
trice, Filium etiam hominis pudebit ejus, quan-
do venerit in gloria Patris sui cū angelis sanctis.

Primū innotuit *occasio* hujus hortationis, per ipsam
narrationis seriem: videl. falsa opinio Petri de regno Chri-
sti, quam patefecerat per illam dehortationem ab adēun-
da passione. Deinde proponitur *ipsa hortatio*, ibi, *Quicumq;*
vult me sequi. Tertiō subjungitur hortationis *confirmatio*
ab effectis: videl. tum ab effectu noxio abnegationis, tum
ab effectu salutari confessionis, v. 35. Effectum abnegatio-
nis est exitium æternum; effectum confessionis, est salus
æterna. Exitium æternum primū amplificatur collatio-
ne bonorum terrenorum tanquam minorum, v. 36. & 37.
Deinde declaratur à causa agente & illius actione judicia-
li, ibi, *Filium etiam hominis pudebit ejus &c.* v. 38.

SCHO-

3 Venerunt. ἦκοισι. Ad verb. veniunt. Enallage temporis. pro, ἦγον. Potest etiam verti, venerant: ut hæc sint verba Evangelistæ. Similis ætiologia occurrit Johan. 4. v. 9.

10 Dalmanutha. Δαλμανουθά. Nomen regionis.

11 Quærentes. ζητούντες. Id est, petentes seu postulantes. Signum. σημεῖον. Quo scil. demonstraret, se esse doctorem a Deo missum, ac proinde doctrinam suam esse veram.

12 Spiritu suo. πνεύματι αὐτοῦ. Id est animam suam, seu mentem suam. Si dabitur. εἰ δοθήσεται. Pro, Non dabitur. Est formula jurandi Hebraica, in qua subauditur consequens connexi quo continetur imprecatio, qua quis sibi ipsi malum imprecatur. quasi dicat: Si dabitur, puniat me Deus. Interdum additur consequens generalibus verbis conceptum: Faciat mihi Deus hoc vel illud.

16 Disceptabant. διελογίζοντο. Scil. de sensu verborum Domini: quid sibi vellent nomine fermenti. Panes non habemus. ὅτι ἄρτους ἐκέχομεν. Id est: Dominus culpat nostram negligentiam, quod obliti sumus nobiscum sumere panes: & submonet de periculo famis.

17 Stupidum. πεπωρωμένω. Obduratum, callo obductum, verhartet.

20 Quomodo igitur. πῶς. Pro, πῶς ἔν. Ellipsis conjunctionis syllogisticae.

25 Fecitque. καὶ ἐποίησεν. Id est, iussit. Metonymia effecti. vel, synecdoche generis.

25 Procul & dilucidé. τηλαυγῶς. Vox Græca duarum istarum vim habet: quippe composita ex adverbio τῆλε, id est, procul, & nomine αὐγῆ, id est, splendor.

27 Cæsareæ que cognominatur Philippi. Καισαρείας τῆς Φιλίππων. Vide scholia in Matth. 16. v. 13.

31 Tertió post die. μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Ad verb. Post tres dies.

33 Satana. Σατανᾶ. Vide scholia Matth. 16. v. 23.

34 Me sequi. ὁπίσω με εἰθεῖν. Ad verb. Poné me, vel post me, venire. Hebraismus: pro ἀκολουθεῖν ἐμοί.

38 In natione &c. ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. &c. Id est, Coram natione ista. Quemcunq; puduerit. ὅς αὐ ἐπαιχθηθῆ. Pro, εἴ τις αὐ ἐπαιχθηθῆ. Sermo ἀνακόλουθος: sequitur enim, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαιχθηθήσεται. que verba constituunt consequens connexi. Similis loquendi forma fuit supra cap. 6. v. 11. In gloria. ἐν τῇ δόξῃ. Indutus quasi gloria seu majestate. Cum angelis. μετὰ ἁγέλων. Comitatus angelis.

OBSERVATIONES EX CAP. VIII.

Quid discendum sit ex prima parte, videl. de turba miraculosé á Domino cibata: vide in Observationibus ex Matth. 15. á ψ. 32. usque ad finem capitis.

Quid sit discendum ex parte secunda, de signo Pharisæis recusato: vide in Observationibus ex Matth. 16. á principio capitis usque ad ψ. 5.

Quid sit discendum ex parte tertia, de cavendo fermento Phariseorum: vide in Observationibus ex Matth. 16. á ψ. 5. usque ad 22.

Ex parte quarta, de sanato cæco apud Bethsáidam, discenda sunt hæc.

παιδι.

1. Ex ψ. 22. Exemplo eorum qui cæcum illum ad Dominum adduxerunt, monemur: proximo ope operáve nostrá egenti prompté inserviendum esse. De cæcis exstat lex, ne quis illis ponat offendiculum, Levit. 19. ψ. 14.

παιδι.

2. Ex ψ. 23. Ex eo quód Dominus cæcum illum miraculosé sanaturus, duxit cum extra vicum: monemur, dona Dei non esse ostentanda. Sic sanaturus filiam Jairi, solis parentibus tribusque discipulis testimonii causa dimissis

missis, reliquos omnes repulit. Eodem pertinet, quod Ψ . 26. cæco mandat, ne miraculum hoc mox in vico divulget. Simile exemplum interdicti fuit suprà cap. 7. Ψ . 36. in sanato surdo ac muto.

3. Ex Ψ . eod. Quomodo modus ille sanandi cæci, per sputum scilicet & manuum impositionem, faciat ad declarandum naturam Sacramentorum: vide suprà in Observatione ex Ψ . 33. cap. 7.

Ex Ψ . 23. 24. & 25. Ex eo quod Dominus cæco illi visum dedit per grad^o, quum tamen posset dare in uno momento: monemur, placere illi hanc rationem observare quoq; in dando nobis visu spirituali: hoc est, in illuminandis oculis mentis nostræ ad salvificam cognitionem Dei. Quare unusquisq; eâ cognitionis mensurâ contentus sit, qua Dominus eum donare dignatur: donec veniat tempus illud perfectionis, quo videbimus Deum facie ad faciem: ut loquitur Paulus i. Cor. 13. sub finem.

did.

passio.

Quid sit discendum ex parte quinta, de Christi scilicet persona, passione & resurrectione: vide in Observationibus ex Matth. 16. á Ψ . 23. usq; ad Ψ . 24.

Quid discendum sit ex parte sexta, de patientia persecutionis propter confessionem Evangelii: vide in Observationibus ex Matth. 16. á Ψ . 24. usq; ad Ψ . ult.

ANALYSIS CAP. IX.

ARGUMENTUM.

Partes sunt sex. 1. Jesus transformatur. 2. Erudit discipulos de adventu Elia. 3. Ejicit spiritum mutum & surdum. 4. Iterum predicat discipulis passionem suam & resurrectionem. 5. Hortatur discipulos ad humilitatem seu demissionem animi. 6. Sermonem habet ad discipulos continentem varias ac in primis admonitionem de scandalo.

PRIMA PARS.

Jesus transformatur.

PRæterea dixit eis, Amen dico vobis, Sunt quidam ex iis qui hîc adstant qui nequaquã

H

gustabunt mortem, usquedum viderint regnum Dei venisse cum potentia.

2 Sexto verò post die assumit Jesus Petrum & Jacobum & Johannem, & subducit eos solos in montem sublimem privatim: & transformatus fuit coram eis.

3 Et vestimenta ejus facta sunt coruscantia, candida valde ut nix, qualia non potest fullo in terra dealbare.

4 Et conspectus est eis Elias cum Mose, qui colloquebantur cum Jesu.

5 Tunc respondens Petrus dicit Jesu, Rabbi, bonum est nos hinc esse: faciamus igitur tabernacula tria; tibi unum, & Mose unum, & Elia unum.

6 Nec enim sciebat quid loqueretur: erant enim exterriti.

7 Et extitit nubes quæ inumbravit eos: venitque vox é nube, dicens, Hic est filius ille meus dilectus, ipsum audite.

8 Et repente quum circumspexissent, non amplius viderunt quenquam, nisi solum Jesum secum.

9 Quum verò descenderent é monte, interdixit eis necui narrarent quæ viderant, nisi quum filius hominis á mortuis resurrexisset.

10 Ipsi igitur id continuerunt apud se, mutuo quærentes quid illud esset, A mortuis resurgere.

Primùm narratur adjuncta *preparatio*, videl. promissio qua Dominus istam transformationem sui promiserat, atque ita ad illam præparaverat eos coram quibus sese transformaturus erat, *v. 1.* Secundò indicatur *tempus* quo transformatio ista facta fuit, *v. 2.* Tertiò *spē-*
ctatores

Spectatores seu testes coram quib⁹ fuit facta. *ibid.* Quarto *locus* ubi fuit facta, *ibid.* Quinto *transformatio ipsa* describitur, *v. 3.* Sexto narratur adjuncta *appendix, v. 4.* Septimo *effectum transformationis in Petro & ceteris spectatoribus, v. 5. & 6.* Octavo *alia appendix: eaq; gemina, Nubes & Vox e nube, v. 7.* Nono narrantur *eventa* duo: unum, cessatio transformationis, *v. 8.* Alterum, interdictum de illa patefacienda, *v. 9. & 10.*

SECUNDA PARS.

Erudit discipulos de adventu Elia.

11 Et interrogarunt eum dicentes, *At Scribæ* dicunt oportere ut Elias prius veniat?

12 Ipse verò respondens dixit eis, Elias quidem prius veniens, restituet omnia: & ut scriptum est de Filio hominis, *oportet* ut multa patiatur, & pro nihilo habeatur.

13 Sed dico vobis & Eliam venisse, & istos ei fecisse quæcunque voluerunt, sicut scriptum est de eo.

Primùm narratur institutionis hujus *causa impulsiva* *v. 11.* Deinde *institutio ipsa, v. 12. & 13.* *Causa impulsiva* fuit quæstio discipulorum: cui occasionem præbuit interdictum Domini de visione illa transformationis sui in monte, quatenus in illo fecit mentionem resurrectionis suæ à morte tanquam brevi futuræ. Discipuli enim etsi id non intelligerent, tamen accipiebant (ut apparet) tanquam dictum de inchoatione regni CHRISTI: quod quum illi sibi imaginarentur fore terrenum, & aliquanto tempore antè, venturum Eliam illum Thesbitem: quærent quomodo promissio illa Domini de brevi futura inchoatione regni sui conveniret cum doctrina Scribarum de præcessuro adventu Elia. Atque hæc ipsa quæstio Dominum impulit ad ipsos erudiendum, ut scil. eis errorem quem à Scribis hauserant, eximeret. Quæstionis sententia hæc est. Tu significas te brevi inchoaturum regnum tuum: attamē nondum venit Elias: quem tamen

prius venire oportet, ut Scriba ex propheta Malachia tradunt. Quomodo igitur traditio Scribarum cum tua promissione convenit? Syllogismus.

Si tu ita brevi inchoaturus esses regnum tuum, sicuti promittis: oporteret jam venisse Eliam. Hunc enim prius venturum docent Scriba ex Malachia.

At Elias nondum venit.

Non igitur videtur te ita brevi inchoaturum regnum tuum, sicut promittis.

Ad hanc objectionem Dominus respondet, atque ita eos de adventu Eliæ erudit. Respondet autem concedendo ipsam: negando vero assumptionem, quatenus affirmat contrarium: tum denique significando, quis fuerit ille Elias, nempe Johannes Baptista: id quod innuit ex adjuncto supplicio, quod ipsum significat verbis generalibus. Cæterum concessionem rationis propositionis amplificat collatione prophetiæ de passione Christi, tanquam similiter antecessura regnum illius: ut ita illis eximat opinionem de regno terreno. quasi dicat: Sicut prædictum est, Eliam venturum antequam Christus incipiat regnare: ita etiam prædictum est, Christum passurum antequam incipiat regnare. Et sicut prophetia de adventu Eliæ est impleta: sic etiam oportet impleri prophetiam de Christi passione.

TERTIA PARS.

Ejicit spiritum mutum & surdum.

14 Et quum venisset ad discipulos, vidit turbam multam circa eos, & Scribas cum eis altercantes:

15 Et statim tota turba viso eo expavit: & accurrentes salutaverunt eum.

16 Tunc interrogavit Scribas, Quid altercaminus inter vos?

17 Et respondens quidam e turba, dixit, Magister

gister adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum:

18 Qui ubicunque eum corripuerit, lacerat eum: ipse vero spumat, & stridet dentibus suis, & exarescit: & dixi discipulis tuis ut ejicerent, sed non valuerunt.

19 Ipse vero respondens ei dixit, O natio incredula, quousque tandem apud vos ero? quousque tandem tolerabo vos? adducite eum ad me.

20 Illum igitur adduxerunt ad eum. Quum autem eum vidisset, continuo spiritus discerpit eum, & ille quum cecidisset in terram, volvebatur spumans.

21 Tunc interrogavit Jesus patrem ejus, Quantum temporis est quod hoc accidit ei? Ipse vero ait, Ab infante.

22 Et saepe eum in ignem abjecit & in aquas, ut perderet eum. Sed si quid potes, succurre nobis, misericordiam commotus erga nos.

23 Jesus autem dixit ei, Si potes hoc credere, fiet. Omnia fieri possunt credenti.

24 Pater vero pueri statim clamans cum lacrymis dixit, Credo, Domine: *veruntamen* succurre incredulitati meae.

25 Quum vidisset autem Jesus turbam simul accurrere, objurgavit spiritum illum impurum, dicens ei, Tu spiritus mute & surde, ego tibi impero, Exi ab eo, & ne amplius ingreditor in eum.

26 Et quum clamasset spiritus, multumque discerpisset eum, exivit: & ille factus est quasi mortuus, adeo ut multi dicerent mortuum esse.

27 Jesus veró prehensâ manu ejus, crexit eum: & ille surrexit.

28 Et quum esset ingressus domum, discipuli ejus interrogarunt eum privatim, Cur nos non potuimus *spiritum* illum ejicere?

29 *Ipse* veró dixit eis, Hoc genus *demoniorum* nulla re potest exire nisi per precationem & jejunium.

Primum narratur miraculi hujus *ocasio*, videl. adventus Christi in eum locum in quem dæmoniacus erat adductus, & discipulis coram turba & Scribis oblati: qui adventus declaratur ex eventis quatuor, ut patet ex textu, *ŷ. 14. 15. 16.* Deinde narratur *causa impulsiva*, quæ Christum ad dæmoniacum illum liberandum moverunt: videl. petitio gemina patris dæmoniaci, *ŷ. 17. & 22.* miseria dæmoniaci, *ŷ. 18. 20. 21. 22.* honos Christi, *ŷ. 19.* fides patris dæmoniaci, *ŷ. 23. & 24.* Ista autem sic tractantur. Primum narratur petitio patris prima: quæ continet narrationem de causa cur filiū adduxerit, nēpe ut liberaretur á dæmonio: (id quod significat, quū ait, *Adduxi filium meum AD TE*;) deinde de filii miseria ex inhabitatione dæmonii: tum de frustranco conatu discipulorum in illo liberando: *ŷ. 17. & 18.* Deinde *ŷ. 19.* narratur querela Christi de incredulitate tum istius tum inprimis discipulorum: unâ cum mandato de dæmoniaci ad se adducendo. unde percipitur illum honoris sui conservandi causâ dæmoniacum illum liberandum suscepisse: quum sensisset honorem suum per discipulorum incredulitatem, quæ liberationem dæmoniaci impederat, fuisse diminutum. Tum *ŷ. 20.* narratur, quomodo dæmoniacus coram Christo sit á dæmonio vexatus. Præterea miseria dæmoniaci amplificatur á diturnitate, *ŷ. 21.* á crebritate paroxysmi & periculo extremo, *ŷ. 22.* Postea recitatur petitio patris secunda, ibidem. Tum promissio Christi conditionalis, si scil. credat: *ŷ. 23.* Postmodó professio fidei: amplificata petitione confirmatoriâ, *ŷ. 24.* Atque hæc de secundo narrationis institutæ membro, videlicet de causis impulsivis miraculi istius.

istius. Tertió narratur *modus agendi*: qui fuit imperium seu mandatum Jesu, *ψ. 25.* Quarto narratur *miraculum ipsum*, in principio *ψ. 26.* Quinto & postremo narrantur *eventa*, numero quatuor. 1. quód puerille factus est quasi mortuus. 2. quód multi putarunt esse mortuum. 3. quód Jesus eum erexit. 4. quód discipulis indicavit causam, cur ipsi non potuerint dæmonium illud ejicere.

QUARTA PARS.

*Iterum prædicit discipulis passionem suam
& resurrectionem.*

30 Et illinc egressi, unâ iter faciebant per Galilæam: nec volebat ut quisquam id sciret.

31 Docebat enim discipulos suos, & dicebat eis, Filius hominis traditur in manus hominum, qui trucidabunt eum: sed trucidatus, tertio die resurget.

32 Ipsi veró ignorabant hoc dictum, sed timebant eum interrogare.

Primúm significatur *locus* ubi Dominus hunc sermonem ad discipulos habuit, videl. in loco aliquo Galilææ ubi erat solus cum solis, *ψ. 30.* Deinde recitatur *ipse sermo*, *ψ. 31.* Postremo narrantur *eventa* duo: 1. quód discipuli sermonem istum non intellexerunt. 2. quód non ausi sunt dominum de illius sensu interrogare, *ψ. 32.*

QUINTA PARS.

Hortatur discipulos ad humilitatem.

33 Vénit igitur Capernaüm: & quum venisset domum: interrogavit eos, Quid in via inter vos disceptabatis?

34 Ipsi veró siluerunt: nam alii adversus alios disseruerant in via, quis esset ceteris major.

35 Et quum confedisset, vocavit duodecim illos, & dixit eis, Si quis vult primus esse, esto omnium ultimus, & omnium minister.

36 Et acceptum puerulum statuit in medio eorum: eoq; in ulnas recepto, dixit eis,

37 Quisquis *vel* unum ex talibus puerulis exceperit in nomine meo, me excipit: & quicumque me exceperit, non me excipit, sed eum qui misit me.

Primum narratur *locus* ubi hic sermo est habitus. Deinde *occafio*, tum *hortatio ipsa*. Locus fuit domus Jesu in urbe Capernaïm. Occasionem Christo ad hanc hortationem præbuit contentio discipulorum de primatu, *ψ.* 33. & 34. Hortatio ipsa constat partim verbis, *ψ.* 35. partim facto singulari, *ψ.* 36. & 37. Factum illud vim habet partim docendi, partim hortandi ad humilitatem. Docet proposito exemplo pueruli, cui debeant sese conformare, quoad animi demissionem. Hortatur argumento effecti utilis: quatenus ostendit, gestu & verbis, puerulum illum aliosq; illi similes sibi charos esse. Gestu, quatenus illum amplectitur: verbis, quatenus significat, se & patrem benefacturos iis qui talibus puerulis benefecerint. Illo autem gestu & illis verbis innuit, adultos quoq; talibus puerulis similes, sibi charos esse, ac proinde se illis benefacturum.

S E X T A P A R S.

Sermonem habet ad discipulos continentem varia. & imprimis admonitionem de scandalo.

38 Respondit autem ei Johannes, dicens, Magister, vidimus quendam per nomen tuum ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos: & prohibuimus eum, quia non sequitur nos.

39 Jesus autem ait, Ne illum prohibete. nullus enim est qui edat virtutem per nomen meum, & possit citò maledicere mihi.

40 Nam

40 Nam qui non est contra nos, pro nobis est.

41 Quisquis enim potum dederit vobis, *vel* poculum aquæ in nomine meo, *id est* quod sitis Christi, amen dico vobis, nequaquam perdidit mercedem suam.

42 Et quisquis offenderit unum ex parvis istis qui credunt in me, bonum esset ei potius si circumponeretur saxum molare circa collum ejus, & projiceretur in mare.

43 Quod si manus tua facit ut tu offendas, abscinde eam: bonum est tibi ad vitam ingredi mancum, *potius* quam duas manus habentem abire in gehennam, in ignem illum inextinguibilem:

44 Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non exstinguitur.

45 Et si pes tuus facit ut tu offendas, abscinde eum: bonum est tibi ingredi in vitam claudum, *potius* quam duos pedes habentem, projici in gehennam, in ignem illum inextinguibilem:

46 Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non exstinguitur.

47 Et si oculus tuus facit ut tu offendas, erue eum: bonum est tibi introire in regnum Dei lucum, *potius* quam duos oculos habentem projici in gehennam ignis:

48 Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non exstinguitur.

49 Nam omnis *homo* igne salietur: & omnis oblatio sale salietur.

50 Bonus est sal: si veró sal insulsus redditus fuerit, quonam ipsum condietis? habete in vobis ipsiſſiſſimam ſalem, & pacem colite inter vos mutuó.

Sermo hic in ſex membra diſtinguendus videtur.

1. *Monet diſcipulos ne prohibeant quendam qui eſciciebat demonia in nomine ipſius, & tamen ipſos non ſequebatur:* cui monitioni occaſionem præbuit indicatio Johannis, *ſ. 38.* Eſtque confirmata rationibus duabus: quarum prior continetur *ſ. 39.* poſterior *ſ. 40.*
2. *Significat quám chari ſibi ſint diſcipuli ſui:* tantopere ſcilicet ut benefacere velit iis qui ipſiſſimis benefecerint. Eſtque ſententia illa amplificata ratiocinatione á minori: Etiam poculum aquæ compenſabo: quánto magis beneficia majora? Eſt etiam confirmata illa promiſſio aſſeveratione, ubi dicit: *Amen dico vobis.* Denique exornata eſt metaphorá, ubi compenſationem beneficii nominat mercedem, *ſ. 41.*
3. *Monet, non offendendos parvulos, id eſt, pueros.* Quæ monitio confirmata eſt duobus argumentis. prius eſt, quód in ipſum credant: poſterius, quód qui tales offenderint, æternum exitium ſibi accerſant: id quod ſignificatur collatione exitii corporalis, tanquam minoris. Porró exitium corporale per certam ſpeciem ſignificatur, ut patet in textu: *ſ. 42.*
4. *Monet, reſiſtendum pravæ cupiditatibus quæ ſe in membris corporis exerunt;* ut manu, pede, oculo: argumentum adhibens ab effectis, videl. tum effectû utili, nempe adeptione vitæ æternæ, ſi quis monitioni pareat: tum effectû noxi, videl. exitio æterno, niſi quis pareat. Hæc monitio tribus membris eſt: primum membrum eſt de manu, *ſ. 43. & 44.* ſecundum de pede, *ſ. 45. & 46.* tertium de oculo, *ſ. 47. & 48.* Eſtque amplificata metaphorá hyperbolicá, quatenus jubet abſcindere illa membra (manum ſcilicet, pedem & oculum) ſi ſint offendiculo: id eſt: ſi prava cupiditas ſeſe in illis exerat, & hominem impellat ad abutendum illis membris contra legem Dei. quo ſignificat reſiſtentiam illam veteri homini perinde dolere, ac dolet membri alicujus abſciſſo. Argumenta autem ſingula illuſtrata ſunt collatione imparium in contrariis qua minus

nus malum cum majore & majus bonum cum minore comparatur; videl. mutilatio corporis adjunctam habens vitam æternam, cum integritate corporis adjunctum habente exitium æternum. Porro exitium æternum significatur metaphora duplici, videl. ignis & vermis: nisi ignis propriè accipiendus sit. Denique exornantur singula istarum tres monitiones symploce, eaque gemina. nam & ipsarum monitiones & rationes singulis subjectæ, similibus verbis enuntiantur: & monitionum quoque singularum tum antecedens, tum consequens. 5. *Monet (ut videtur) de utilitate crucis, atq; ita obliquè ad crucis tolerantiam hortatur.* Crucem autem sive persecutionem significat vocabulo metaphorico *Ignis*: utilitatem verò crucis significat verbo *salendi*: ideo (ut videtur) quòd sicut sale caro tum conservatur ne putrescat, tum cõditur ut sit suavis gustatu: ita persecutione homines pii exerceantur in consideranda Dei ira adversus peccatũ, ac proinde caveant ne securè viventes, in peccato quasi putrescant: sed contrà justitiæ studentes, Deo placeant, & tanquam suaves ac jucundi sint. Simul quoq; significari videtur metaphora *salis*, crucem instar salis mordere. Hæc monitio illustratur simili, videl. oblatione legali, tanquam hujus rei typo. 6. *Hortatur discipulos ad studium conservandi in sese sapientiam cælestem, & pacem sive concordiam.* Priorem hortationem confirmat ab effectis: quatenus significat, ipsos hoc modo fore instar salis bonos atque utiles ad condiendum suã institutione alios: contrà verò si ipsi insulsi sint, sale scilicet sapientiæ cælestis destituti, fore ut de salute ipsorum actum sit: sicut actum est de sale insulso, seu quod saporem amisit: quum nihil sit quo possit condiri. Ad pacem verò postremo loco hortatur, quia contentio ipsorum de primatu paulo antè præcesserat.

SCHOLIA IN CAP. IX.

5 Faciamus igitur. καὶ ποιήσωμεν. Pro, ποιήσωμεν
 v. Conjunctio copulativa pro syllogistica, ex consuetudine Hebræorum.

8 Non ampliùs viderunt quenquam nisi Jesum &c. οὐκ ἔπ' ἑτέρα εἶδον, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν, &c. Hic ἀλλὰ ponitur pro εἰ μὴ: quibus particulis utitur Matthæus. Sicut aliàs vicissim εἰ μὴ ponitur pro ἀλλὰ.

10 Ipsi igitur id continuerunt. καὶ τὸν λόγον ἐπαράτησαν. Ad verb. Et sermonem hunc seu verbum hoc continuerunt. Conjunctio copulativa pro syllogistica: & verbum pro re: ex Hebraismo.

11 At Scribæ dicunt. ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς. Conjunctio ὅτι servit mimesi seu prosopopæia. Conjunctionem verò adversativam supplevi per spicuitatis causâ: quia discipuli his verbis contradicunt sententiâ pronuntiata à Christo, quòd se oporteat à mortuis resurgere, idq; (ut ipsi sententiam istam intellexerant) propedem. Hoc autem videbatur eis non convenire cum doctrina Scribarum ex Malachia, quòd oporteat Eliam priùs venire quàm Christus incipiat regnare. Videntur autem sic collegisse: Si tu propedem esses resurrecturus atque inchoaturus regnum tuum: oporteret Eliam jam venisse. Id enim Scribæ ex Malachia docent: oportere Eliam ante Christum venire. At Elias nondum venit. Non igitur propedem es resurrecturus &c. Hæc contradictio apud Matthæum significatur particulis syllogisticis, ἢ ἔν. Quid igitur quasi dicant: Si tu propedem esses resurrecturus: non igitur debebant dicere Scribæ, oportere ut Elias primùm veniat. At illi hoc rectè dicunt: quia scilicet dicunt ex propheta. Ergo non videtur ita esse ut dixisti, te propedem resurrecturum. Potest autem eodem manente sensu hîc quoq; verti, Cur igitur dicunt. Ita nimirum ut ante conjunctionem ὅτι subaudiantur hæc verba, ἢ ἔν ἔστιν: Quid igitur est (scilicet causa)

causa) quod dicunt. Et sané ista ellipsis necessario statuitur infra v. 28.

12 Elias quidem prius veniens &c. Ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον &c. His verbis concedit approbationem propositionis connexa, atq; ita propositionem ipsam. Et ut scriptum est &c. καὶ πῶς γέγραπται &c. His verbis illustrat & amplificat sententiam concessam antithesi rei diversa: quasi dicat: Sed interim hoc quoq; ex Scriptura tenendum est, fore ut Christus patiatur antequam incipiat regnum suum. De filio hominis ὅτι τὸν ἕδν τῆς ἀνθρώπων. Ad verb. Super filium hominis. Hebraismus. Sic enim Hebraei utuntur praepositione לְ super. Oportet ut multa patiatur. ἵνα πολλὰ πάθῃ. Subaudiendum verbum δὲ, ex collatione versus undecimi: ubi habetur, Ἠλίαν δ' εἰ ἐλθεῖν.

13 Sed dico, &c. ἀλλὰ λέγω &c. His verbis contradicit assumptioni. Sicut scriptum est de eo. καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτὸν. Scilicet ipsum venturum ante adventum Christi. Ad hoc enim membrum ista clausula restringenda videtur: quum de altero, videl. supplicio Johannis, nihil (quod sciam) scriptum reperiat. De eo. ἐπ' αὐτὸν. Ad verb. Super eum: ut versu precedente.

14 Ad discipulos. πρὸς τὰς μαθητὰς. Nempe reliquos praeter illos tres, cum quibus habuit sermonem precedentem.

17 Quidam. εἶς. Ad verb. Unus. Sic Syrus ܩܪܝܢܐ: sic nos, eimer. Ad te. πρὸς σέ. Id est, huc, ut offerrem eum tibi sanandum. Spiritum mutum. πνεῦμα ἄλογον. Hoc est: Spiritum impurum qui illum reddit mutum. Metonymia effecti.

18 Et dixi discipulis tuis. καὶ εἶπον τοῖς μαθηταῖς

σου. Id est, rogavi discipulos tuos. Synecdoche generis. Sed non valuerunt. καὶ ἐν ἰχθυσαῖν. Copulativa pro ad-
versativa.

20 Spiritus. τὸ πνεῦμα. Spiritus ille qui ipsum pos-
sidebat. Articulus est ἀναφορικός.

21 Ab infante. καὶ ἀπὸ βου. Vel, á puero.

23 Si potes hoc credere. τὸ εἰ δύνασαι πιστεῦσαι.
vel articulus τὸ, valet pronomen τὸτο, & per trajectio-
nem regitur á verbo πιστεῦσαι: vel valet τὸτον τὸν λόγον,
& regitur á verbo εἶπεν. Et tunc vertendum esset, Jesus
autem dixit ei illud, Si potes &c. Vel potiús articulus iste
in vertendo esset omittendus, & interim pronomen re-
lativum supplendum, sic: Jesus autem dixit ei, Si potes
hoc credere. Sicut aliás in vertendo prateriri solet con-
junctio ὅτι, quum servit mimesi. Si potes hoc cre-
dere, fiet. εἰ δύνασαι πιστεῦσαι. Ellipsis consequentis.
Neg, enim putandum, consequens hujus connexi conti-
neri verbis illis proxime-sequentibus: Omnia fieri pos-
sunt credenti. Quis enim rerum intelligens non videat,
hoc ex illo non sequi: sed potiús pro ratione adjungi ad
probandum sententiam præcedentem, nempe istud con-
nexum quod explevimus. Est autem ratio ducta á gene-
re: Omnia fieri possunt credenti: Ergo si potes hoc cre-
dere, fiet tibi. Omnia fieri possunt. πάντα δύναται.
Pro, πάντα. ἢ δύναται. Omnia enim fieri possunt. Alte-
ra ellipsis, conjunctionis scilicet causalis. Fieri pos-
sunt credenti. δύναται τὸ πιστεῦσαι. Sic Syrus: Omnis
res potest fieri ei qui credit. Vel, Possibilia sunt credenti:
hoc est, Effici possunt á credente: impetrando scilicet á
Deo ut ipse efficiat. Sic passim Fidei tribuit Christus
quod proprium est potentia divina: ut quum dicit is
quos potentia sua sanaverat, Fides tua te servavit. pro
eo

eo quod est: Fides tua á me impetravit ut te servarem
sive sanarem.

24 Veruntamen succurre. βοηθεi. Conjunctio-
nem discretivam supplevi perspicuitatis causá. Etenim
duo enuntiata híc coherentia vim habent enuntiati dis-
creti: quasi dicat: πιστω μεν, ἀλλ' ὁμως βοηθεi με τῆ
ἀπιστία: Credo quidem: veruntamen succurre incredú-
litati meá: quæ scil. fidei meá admixta est, eamq; labe-
factat ne sit plena ac perfectá, sed valde infirma: ita
ut non fides, sed potius incredulitas nominanda vi-
deatur.

26 Et quum clamasset spiritus. καὶ κριξεν. Subau-
diendum esse nomen πνεῦμα, id est, Spiritus: in Græco
liquet ex genere participii, quod est neutrum. Et idem
amplius liquet ex verbis sequentibus, καὶ πολλὰ παραξεν
ἔωτον. quumq; multum discersisset eum. Mortuum
esse. ὅτι ἀπέθανεν. Vel μὴ μνησκώς, Mortuus est: redun-
dante conjunctione ὅτι.

28 Cur nos non potuimus &c. ὅτι ἡμεῖς ἐκ ἡ-
δυνήθημεν &c. Pro, τί ὅτιν ὅτι &c. Quid est causa quod
nos non potuimus &c. Syrus habet, למנא lemaná:
quæ vox respondet Græca διατί. Confer supra v. 11.
Spiritus illum. αὐτό. Scil. τὸ πνεῦμα: ex collatione
precedentium.

29 Nullá re. ἐν ἐδενί. Ad verb. In nullo: abso-
luté durá nichts. די' ἐדענός. Hebraismus. Sic mox,
ἐν ἀεσοδχῆν: Pro, δια ἀεσοδχῆν, per precatio-
nem.

31 Sed trucidatus. καὶ σκοτανθεῖς. Copulativa pro
adversativa.

32 Ignorabant, ἠγνόεν. id est, non intelligebant.
vel: Ignorabant hoc dictum, i. e. hujus dicti sensum. Nam

ipsum quidem dictum non poterant ignorare, quod modo ex Domini ore audiverant. Istam discipulorum ignorantiam Lucas copiâ verborum amplificat, cap. 9. v. 45. Sed quomodo cum hac ignorantia convenit quod narrat Matthæus cap. 17. v. 23. quod discipuli sermone illo Domini audito, fuerint contristati? Unde enim fuerunt contristati, nisi quod metuerunt Dominum occisum iri, sicut dixerat? Ergo verbum illud videntur recte intellexisse. Respondeo: Metuerunt id quidem ex parte, id est ex verbo occidendi proprie intellecto: sed non metuerunt omnino, quia dubitarunt an verbum illud proprie esset intelligendum: de hoc autem ideo dubitarunt, quia non intellexerunt naturam regni Christi: falso sibi persuadentes, Christum non occisum iri a gente sua, sed alias gentes devicturum & sua genti regnum mundanum recuperaturum. Sed timebant. $\chi\rho\iota\varsigma\ \epsilon\iota\sigma\theta\epsilon\tau\omicron\ \tau\omicron\upsilon$. Copulativa pro adversativa. Coheret enim hoc enuntiatum cum precedente per discretionem. quasi dicat. Non intelligebant quidem verba Domini, ac proinde cupiebant eum interrogare: sed timore retenti id omiserunt.

33 Et quum venisset domum. $\epsilon\iota\sigma\theta\epsilon\tau\omicron\ \tau\omicron\upsilon\ \sigma\iota\kappa\iota\zeta\ \gamma\epsilon\upsilon\omicron\ \mu\epsilon\upsilon$ &: Vel: Et quum iam domi esset: videlicet domi sua, hoc est, in qua ipse habitabat: id quod innuit articulus, $\text{Ais er nu dabeim war}$: vel, $\text{Ais er nu zu hauf war}$.

34 Quis esset ceteris major. $\tau\iota\varsigma\ \mu\epsilon\iota\zeta\ \omega\upsilon$. Scil. futurus in regno Christi. Confer Matth. 18. v. 1.

35 Esto. $\epsilon\sigma\tau\omicron$. Ad verb. Erit. Enallage Hebraica. Sic autem reddendum, liquet ex mente loquentis: vult enim precipere quid eis sit agendum ut consequantur primatum in regno suo. Si vero istud verbum accipiat modo

modo indicativo: sententia hæc erit denuntiatio incommodi eventus.

36 Eoque in ulnas recepto. καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτό. Vel, Eumq₃ amplexatus. Græco verbo, eleganti sanè, respondet Gallicum embrassér: quod sonat quasi dicas, Imbrachiare: id est, in brachia suscipere, brachiisve complecti.

37 Vel unum. ἓν. Auch nur eines. Quasi dicat, Quânto magis qui plures. Neg₃ enim hoc dictum est simpliciter: quasi diceret; unum, non autem plures: sed comparaté.

39 Qui edat virtutem. ὅς ποιήσει δυνάμιν. Ad verb. Qui faciet potentiam; hoc est, miraculum, opus scil. potentia divina. Metonymia efficientis.

41 Vel poculum, ποτήριον. Auch nur ein becher wassers. Dictum comparaté, per ellipsin conjunctionis comparativa: ut v. 37. Hoc liquet ex collatione Matth. 10. v. 42. ubi additur particula μόνον, solummodo.

42 Bonum esset ei potiús. καλόν εἶναι αὐτῷ μᾶλλον. Pro, κρείσσον αὐτῷ εἶναι αὐτό, Melius esset ei.

43 Bonum est tibi potiús. καλόν σοι. Scil. μᾶλλον: ut percipitur ex collatione versus præcedētis. In ignem illum. εἰς τὸ πῦρ. Scil. de quo sacra Scriptura docet, Esa. ult. v. ult. quiq₃ paratus est diabolo & angelis ejus, Matth. 25. v. 41.

44 Non moritur. καὶ τελευτᾷ. Ad verb. Non finit. scil. vitam. Gracismus.

OBSERVATIONES EX CAP. IX.

Quid sit discendum ex parte prima, de transformatione Domini in monte coram tribus discipulis: vide in Observationibus ex Matth. 17. á principio usque ad ψ. 10.

Quid sit discendum ex parte secunda, de adventu E-
lia: vide in Observationibus ex Matth. 17. á ψ . 10. usque
ad ψ . 14.

Quid sit discendum ex parte tertia, de ejectione spiri-
tus muti ac surdi: vide in Observationibus ex Matth. 17. á
 ψ . 14. usque ad ψ . 22. Insuper autem ex iis quæ Marcus hic
habet singularia, observanda sunt hæc.

πap.

διδ.

Ex vers. 20. collato cum vers. 25. Si accidat ut post
imploratam opem Christi, mala quibus premimur, in-
graveſcant: ne propterea despondeamus animum. nam
CHRISTUS fidei nostræ probandæ causâ, atque insu-
per potentiæ suæ demonstrandæ gratiâ, ad breve tantum-
modò tempus istud malorum incrementum permittet.
ut videmus hic fecisse in ejiciendo dæmonio ex isto muti
ac surdo.

διδ.

Ex ψ . 21. Ad veritatem naturæ humanæ in CHRISTO
probendam hoc quoque argumentum pertinet, quòd
ignoravit quanto tempore puer iste á dæmonio obſe-
sus atque vexatus fuisset. Quòd autem id ignorârit, col-
ligitur ex eo quòd de eo ex patre quæſivit. Non autem id
ignorâvit, quatenus deus: ergo quatenus homo. Simili-
ter ignoravit diem ultimum: item an essent fructus in ar-
bore ficu.

πap.

διδ.

Ex ψ . 22. 23. & 24. collatis cum ψ . 25. Quum sentimus
fidei infirmitatem seu imbecillitatem, ne propterea ani-
mum despondeamus, quasi Christus nos propterea sit
rejecturus. Etenim paratus est opem ferre etiam iis qui
ipsum ex infirma fide invocant: dummodò ista infirmi-
tas eis displiceat, ipsique ab ea liberari exoptent. Cu-
jus rei illustre exemplum in istius pueri parente propo-
nitur.

διδ.

Ex ψ . 23. ex verbis, *Omnia possibilia sunt credenti.* Note-
tur vis fidei: quippe quæ á Deo impetrat omnia: nempe
omnia quæ nõ pugnant cum ipsius natura: sed faciunt ad
ipsius gloriam & fidelium opem ipsius implorantium sa-
lutem. Huc pertinet dictum Christi ad discipulos quod in
eâdem historiâ habetur apud Matthæum cap. 17. ψ . 20. de
grano sinapis & translatione montis.

Quid sit discendum ex parte quarta, de prædictione
passio-

passionis Domini: vide in Observationibus ex Matth. 17. v. 22. & 23. Tum insuper ex iis quæ Marcus hic recitat, à Matthæo omiſſa, discenda sunt hæc.

Ex v. 32. In discipulis proponitur nobis exemplum corruptionis nature duplex. Unum: quod ignoramus mysterium Evangelii de æterna nostra felicitate, parta nobis per mortem Christi. Alterum: quod pudet nos interrogare, si quid ad salutem cognitu necessarium ignoramus. De ignorantia illa testatur & Paulus 1. Cor. 2. v. 6. & deinceps usq; ad finem capitis. De pudore autem isto graviter dixit Horatius:

Cur nescire, pudens pravè, quàm discere malo?

Quid sit discendum ex parte quinta, videl. sermone Domini, quo discipulos hortatus fuit ad humilitatem: vide in Observat. ex Matth. 18. à principio usque ad v. 6.

Ex partis sextæ membro primo discendum est, non temere repudiandos, sed potius tolerandos, qui gloriam Christi labore suo promovent, etiamsi ipsi non quarant gloriam Christi, neq; illi sese addixerint, ut si qui Evangelium prædicant ventris causâ. Huc pertinet locus ille ad Philip. 1. v. 15. & deinceps, de quibusdam qui Evangelium prædicabant per invidiam & contentionem, non purè, id est, non puro atq; sincero animi affectu. de qua re ait Apostolus se gaudere, quod scil. Christus annuntietur: etiamsi id ab istis fieret animo non recto.

Ex partis sextæ membro secundo duo discenda sunt, 1. Consolatio in egestate, si illâ premamur propter confessionem doctrinæ Christi: quod scil. interim Christo charissimus: quippe qui remunerari vult eos qui egestati nostræ vel tenuiter succurrerit. 2. Institutio, ut illis qui propter confessionem religionis Christianæ egestatem patiuntur, promptè ac liberaliter beneficiamus: Ipe scil. remuneratio- nis à Christo suo tempore percipiendæ, videl. in die judicii: ut habetur Matth. 25. v. 34. & seqq.

Quid sit discendum ex partis sextæ membro tertio, vide in Observationibus ex Matth. cap. 18. v. 6.

Quid sit discendum ex partis sextæ membro quarto, vide in Observationibus ex Matth. 18. v. 8. & 9.

Ex membro quinto monemur, crucem patienter esse

Sid.

was

cap.

was.

was.

tolerandam: propter insignem utilitatem, quæ in Analy-
si est declarata.

Wald.

Wald.

Ex membro sexto monemur, fovendam esse in nobis
singulari curâ sapientiam caelestem: ut possimus illius
communicatione quasi condire alios, ne computrescant
in peccatis. Item fovendam esse concordiam cum fratri-
bus; ac proinde affectationem primatus ac omnino ambi-
tionem (ut quæ discordiam parit) fugiendam.

ANALYSIS CAP. X.

ARGUMENTUM.

*Novem sunt hujus capituli partes. 1. Jesus disputat cum
Pharisæis de divortio. 2. Bene precatur puerulis. 3. Respon-
det interroganti de modo acquirendi vitam æternam. 4. Mo-
net discipulos de periculo divitiarum. 5. Confessoribus pro-
mittit bona terrena & vitam æternam. 6. Discipulis ite-
rum prædicit passionem suam & resurrectionem. 7. Repellit
petitionem filiorum Zebedæi. 8. Dehortatur discipulos à cu-
piditate dominandi, & contra hortatur ad studium serviendi.
9. Visum dat Bartimæo.*

PRIMA PARS.

Disputat cum Pharisæis de divortio.

ET quum illinc surrexisset, venit in fines Ju-
dææ per regionem quæ est trans Jordanem: &
convenit rursus turba ad eum; & ut consueve-
rat, rursus docebat eos.

2 Tunc accedentes Pharisæi interrogarunt
eum, an liceret viro uxorem dimittere: tentan-
tes eum.

3 Ipse verò respondens dixit, Quid vobis
mandavit Moses?

4 Ipsi autem dixerunt, Moses permisit libel-
lum abscissionis scribere, & dimittere uxorem.

5 Tunc respondens Jesus dixit eis, Propter
duri-

duritiem cordis vestri scripsit vobis mandatum istud.

6 A principio veró creationis, masculum & foeminam fecit eos Deus.

7 Propterea relinquet homo patrem suum & matrem, & agglutinabitur uxori suæ.

8 Et erunt duo illi caro una. Itaq; non sunt amplius duo, sed una caro.

9 Quod ergo Deus conjunxit, homo ne sejungat.

10 Et domi rursus discipuli ejus eadem de reinterrogarunt eum.

11 Ipse veró dixit eis, Quicumque dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur adversus eam.

12 Et, si mulier dimiserit virum suum, & nupsit alteri, mœchatur.

Narratio hæc quinque membris constat. 1. Indicatur *locus* ubi disputatio ista fuit habita, nempe in finibus Judææ. 2. *Testes* coram quibus est habita, videl. turba. 3. *Occasio*: videl. quod Pharisei viderent Jesum docere turbam: *ψ. 1.* 4. Narratur *ipsa disputatio*. Ac primùm quæstio à Phariseis proposita, quæ illustratur à sine seu scopo quærentium, *ψ. 2.* Deinde responsio Christi generalis & conditionalis, nempe: Si Moses divortium mandavit, licitum est: si non mandavit, non est licitum: quæ responsio enuntiatur per interrogationem, *ψ. 3.* Tum ad illam interrogationem subjicitur responsio Phariseorum, continens argumentum pro quæstionis parte affirmante à testimonio atque autoritate Mosis, *ψ. 4.* Ubi notandum, responsionem Phariseorum deflectere à quæstione proposita. Quæstio erat de divortii mandato: at illi respondent de divortii permissione, & de adjuncto mandato libelli repudii. Quare sic argumentantur. *Si Moses permisit divortium, licitum est. At*

Permisiſit. Ergo licitum eſt. Poſtremo ſubjungitur iſtius argumenti ſolutio, ſimulq; probatio partis negantis. Solutio conſiſtit in diſtinctione verbi *Permittere*: ex qua percipitur ſyllogiſmum conſtare quatuor terminis propter illius verbi aliam atq; aliam acceptionem. Etenim permiſſio aut eſt cum approbatione, aut ſine approbatione. De prioris permiſſionis genere loquitur ſyllogiſmi propoſitio: de poſterioris aſſumptio. Quippe tum demum licitum cenſendum eſt divortium, ſi Moſes illud ita permiſit, ut etiam approbaret. At permiſit ille quidem, verum non ita ut approbaret. Id quod oſtendit Chriſtus duobus argumentis: quorum unum ſumtum eſt a ſine iſtius permiſſionis, alterum a teſtimonio contrario. Finem permiſſionis divortii Moſi propoſitum ſignificat *ſ. 5.* fuiſſe hunc, ut proſpiceret atq; caveret incolumitati mulierum, quibus contigerant mariti duro corde præditi: ne ſi maritis non liceret illas dimittere quum cœpiſſent diſplicere, durius eas tractarent. Unde perſpicitur, divortium a Moſe permiſſum eſſe non quod approbaret, ſed ad evitandum malum gravius. Alterius argumenti vis hæc eſt. Si Moſes divortium permiſſione ſua approbaret: non approbaret alibi contrarium, videlicet perpetuam conjunctionem mariti & uxoris. At hanc alibi approbavit: videl. Gen. 1. & 2. ubi narrat hiftoriam creationis primorum parentum, Adami & Evæ, & conjugii eorundem. Etenim Deus a principio creationis (ubi ſcil. ordinem naturæ perpetuum & legitimum conjugii exemplar inſtituit) fecit maſculum & foeminaſ: nempe virum unum & mulierem unam: non autem virum unum & mulieres plures, nec mulierem unam & viros plures. quo nimirum ſignificavit, ſe velle ut vir unus mulierem unam ſibi conjunctam habeat perpetuò: non autem velle, ut vel ſimul habeat uxores plures, vel ſi una ſemel aſſumpta cœperit diſplicere, repudiatâ illâ ducat aliam. Neutrum enim fieri a primo illo viro poterat: quum non niſi una mulier tum eſſet in orbe terrarum. Deinde conjunctio illa mariti & uxoris perpetua probatur teſtimonio Adami, quod ille ſpiritu prophetico, ſeu ex aſſatu Spiritus ſancti pronuntiavit, quum ei ſua uxor a Deo eſſet adducta atque conjuncta

juncta: nempe fore ex Dei instituto inter maritum & uxorem conjunctionē arctissimam: adeo ut marit⁹ potius patrem & matrem relicturus sit quā uxorem, *ψ. 7.* & ut unā cum uxore futurus sit quasi una caro seu unum corpus, *ψ. 8.* Ex his duobus argumentis in unum conflatis, ad extremum deducit Dominus conclusionem partis negantis, *ψ. 9.* Cujus conclusionis plenus syllogismus est hic.

Si Deus maritum & uxorem conjunxit: homini non licet illos disjungere.

At Deus illos conjunxit: ut patet ex testimoniis Moſis ex Geneſi citatis.

Ergo homini non licet illos disjungere.

Atque hoc quartum & præcipuum hujus narrationis membrum est, de ipsa inter Dominum & Phariseos disceptatione. 5. Quinto & postremo narratur, quomodo Dominus eandem doctrinam repetiverit, apud discipulos, *ψ. 10. 11. 12.*

SECUNDA PARS.

Bene precatur puerulis.

13 Tunc obtulerunt ei puerulos ut tangeret eos: discipuli verò objurgabant eos qui offerebant.

14 Quod quum vidisset Jesus, indignatus est, & dixit eis, Sinite puerulos venire ad me, & ne prohibete eos. talium enim est regnum Dei.

15 Amen dico vobis, Quicumque non exceperit regnum Dei ut puerulus, nequaquam in id ingredietur.

16 Et quum accepisset eos in ulnas, impositis in eos manibus, benedixit eis.

Primum indicatur *causa impulsiva*, quæ Christum movit ut puerulis benediceret, id est, bene precaretur: videlicet, petitio offerentiū: *ψ. 13.* Deinde *causa corrumpens* quæ benedictionem istā impedire conabatur, videlicet, objurgatio discipulorum qua objurgabant illos qui puerulos Chri-

sto offerebant, *ψ. cod.* Tertió *causa promovens* qua impedimentum istud fuit remotum, nempe *mandatum Christi, ψ. 14.* Hoc *mandatum annexam* habet *rationem á fine*, in hanc *sententiam*.

Si talium puerorum (natorum scil. & educatorum in Ecclesia) est regnum Dei: hoc est, si illis paratum est regnum Dei: non est eis neganda benedictio: qua scil. destinata est ad promovendum ipsos in regnum Dei.

Atqui talium puerorum (natorum scilicet & educatorum in Ecclesia) est regnum Dei.

Ergo non est illis neganda benedictio.

Hæc ratio amplificatur *ψ. 15.* per *prolepsin* de *impedimento ætatis*: quód scilicet *puerilis ætas* videatur *obstare* quo minus *pueri* recepturi sint *regnum Dei*. Id quod *Christus* negat: & hanc *negationem* amplificat *collatione* majoris, id est, rei magis *miræ*: in hanc *sententiam*: *Tantum abest* ut *pueruli* in *recipiëdo* *regno Dei* *impediantur* *ætate*: ut etiam *adultos* oporteat *illis* *similes* *reddi* in *ætate* (nempe *quoad* *malitiam*) si velint *recipere* *regnum Dei*. *Quartó* & *postremo* narratur *ψ. 16.* *factum ipsum*, illustratum ex *adjunctis* *duobus*, videl. *duplici gestu* tanquam *symbolo* *benevolentia* & *gratia* *divinitus* *conferenda*.

TERTIA PARS.

Respondet interroganti de modo acquirendi vitam æternam.

17 Et egrediente eo ut se daret in viam, quidam, quum accurrisset, & accidisset ei ad genua, interrogavit eum, Magister bone, quid faciam ut vitam æternam possideam.

18 Jesus autem dixit ei, Cur me dicis bonum? nullus est bonus nisi unus, nempe Deus.

19 Mandata nosti, Ne mœchare, Ne occidito, Ne furare, Ne falsum testimonium dicitis, Ne damno afficito quenquam, Honora patrem tuum & matrem.

Ille

20 Ille veró respondens dixit ei, Magister, hæc omnia observavi á juventute mea.

21 Jesus autem eum intuitus, dilexit eum, & dixit ei, Unum te deficit: abi, quæcunque habes vende, & da pauperibus: & habebis thesaurum in celo: & veni, sequere me, sublatâ in humeros cruce.

22 Ille veró mœstus factus propter hunc sermonem, abiit dolens: habebat enim bona multa.

Primúm narrantur *locus & tempus* ubi & quando colloquium istud accidit, videl. in via quum ex Judæa rediret Dominus in Galilæam, *ψ. 17.* Deinde *propositio quaestio- nis* á juvene quodam apud Dominum facta: quæ illustratur ex adjunctis, videl. cursu, prolapsione in genua & salutatione honorifica, *ψ. eod.* Tum subjicitur *responsum Christi*: quo primúm reprehendit formam salutationis, *ψ. 18.* deinde ad quaestionem ipsam respondet, *ψ. 19.* Reprehensio pertinet ad adulationem: ut declaravimus apud Matthæum. Quartó additur *exceptio juvenis* ad datam sibi responsionem, qua continetur gloriatio de propria pietate, *ψ. 20.* Quintó subjicitur *ψ. 21. exceptio Christi* ad illam gloriationem, qua eam oblique refutat: quatenus aliquid mandat quod sciebat adolescentem illum non facturum, nempe ut bona sua det pauperibus & sequatur ipsum sublatâ cruce. Nam certé si adolescens iste veré pius fuisset, hoc est, & Deum & proximum veré dilexisset, sicut fuerat gloriatus: prompté obedivisset isti mandato Domini, tantum doctoris boni, sicut ipsemet fuerat professus. Ceterum mandatum istud amplificatur annexâ promissione, qua continetur ratio mandati ab effectu utili: nempe ad- eptione thesauri in celo. Deinde idem mandatum ampli- ficatur *ψ. 22.* ab eventis, videl. mœstitiâ illius juvenis & discessione. Quæ ipsa eventa declarantur é causis per se, videl. juvenis istius avaritiâ & confidentiâ in bonis suis: quæ vitia significantur ex causa per accidens, videl. posses- sione bonorum multorum.

QUARTA PARS.

Monet discipulos de periculo divitiarum.

23 Et quum circumspexisset Jesus, dicit discipulis suis, Quam difficulter qui opes habent, in regnum Dei introibunt!

24 Discipuli veró expaverunt ad hos sermones ipsius. Jesus autem rursus respondens dixit eis; Filii, quam difficile est ut qui confidunt opibus, in regnum Dei ingrediantur!

25 Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei ingredi.

26 Illi veró ampliús percollebantur, dicentes inter se, Et quis potest servari?

27 Intuitus autem eos Jesus dicit, Apud homines hoc est impossibile, sed non apud Deum: nam omnia possibilia sunt apud Deum,

Primúm *v.* 23. narratur ipsa *monitio*, declarata ex adjuncto gestu. ubi simul ex serie narrationis percipitur monitionis istius *occasio*, videl. factum divitis illius juvenis qui volebat in gratiam Christi sua bona dari pauperibus. Deinde 24. narratur monitionis istius *effectum* in discipulis, videl. pavor. Tum ibid. narratur monitionis propositæ *declaratio*, quæ constat distinctione inter causam per se & causam per accidens: quod scilicet vitam æternam impediatur possessio quidem divitiarum, per accidens: fiducia veró in illis, per se. Quartó *v.* 25. additur monitionis propositæ *amplificatio*, quod scilicet divitem ingredi in regnum Dei non solum sit difficile, sed etiam impossibile. Hæc autem ipsa impossibilitas significatur exemplo per collationem minoris: quod scilicet minus difficile sit camelum transire per foramen acus (quod tamen est impossibile) quam divitem ingredi in regnum Dei. Quintó versu 26. narratur declarationis istius *eventus* in discipulis, videl. pavor vehemens, & contradictio: quæ innuitur per quæstionem, *Et quis potest servari?* quasi dicant:

Si ita

Si ita esset ut tu dicis: tum aut nemo aut certé perpauci possent fervari, quia scilicet aut nemo aut perpauci reperiuntur qui divitiis suis non confidunt. At consequens non est. Ergo nec antecedens. Sextó & postremó versu 27. subijcitur istius *objectionis solutio*, quæ constat distinctione potentia: seu virium é causis procreantibus. Sunt enim vires aliæ divinae, id est á Deo donatæ ex singulari gratia: aliæ humanae, id est, á natura homini ingeneratæ. Propositio syllogismi est vera de viribus humanis: assumptio de divinis. Quare argumentum non concludit, propter *ἐπιωυυϋλαν*. Itaque propositionem simpliciter (hoc est, de quibuslibet viribus ac proinde etiam de divinis) intellectam, Dominus negat: & contrarium de viribus divinis seu potentia divina probat é sententia generali: nempe quód Deo possibile sint omnia. Si omnia: ergo etiam divitem introducere in regnum Dei, dando scilicet illi gratiam ne divitiis confidat, sed confidat solo Deo, divitiis autem utatur ad gloriam Dei & proximi utilitatem.

QUINTA PARS.

Confessoribus promittit bona terrena & vitam aternam.

28 Tunc Petrus cœpit ei dicere; Ecce, nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te.

29 Respondens autem Jesus, ait; Amen dico vobis, nullus est qui reliquerit domum, aut fratres aut sorores, aut patrem aut matrem, aut uxorem aut liberos, aut agros, meâ causâ & Evangelii,

30 Quin accipiat centuplicia nunc isto tempore, domos, & fratres & sorores, & matres & liberos, & agros, cum persecutionibus, & in seculo venturo vitam aternam.

31 Multi autem primi, erunt ultimi: & ultimi, primi.

Primum narratur *causa impulsiva*, quæ Dominum movit ad hanc promissionem enuntiandam, videl. sermo Petri de sua cæterorumque discipulorum obedientia in bonis suis relinquendis & ipso sequendo. Deinde *ψ. 29.* & *30.* narratur *ipsa promissio*: amplificata asseveratione, ibi, *Amen dico vobis*: & enumeratione specierum, ibi, *Quireliquerit domum aut fratres &c.* & indicatione adjunctæ copiae, ibi, *centuplicia*: & postremo indicatione adjunctarum persecutionum, ibi, *Cum persecutionibus*. Tertiò & postremo *ψ. 31.* occasione posterioris partis promissionis, quæ est de vita æterna, annectit Dominus *admonitionem de inopinato eventu*, eventuro scil. in hypocritis & peccatoribus manifestis: è quibus illos intelligit nomine primorum, istos verò nomine ultimorum: respiciens ad opinionem populi, cui Pharisei, quantumvis essent hypocritæ, tamen videbantur primi in regno Dei: publicani verò aliique tales manifesti peccatores, habebantur pro ultimis: imò pro nullis.

SEXTA PARS.

Discipulis iterum prædicitur passionem suam & resurrectionem.

32 Erant autem in via ascendentes Hierosolymam: & præibat eis Jesus, & expavescebant, & sequentes timebant. Et ipse, assumtis rursus duodecim, cœpit eis dicere quæ sibi erant eventura;

33 *Dicens*, Ecce, ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus Sacerdotum & Scribis: & condemnabunt eum morte, tradentq; eum Gentibus:

34 Quæ illudent ei, & flagellabunt eum, & inspuent in eum, & trucidabunt eum: sed tertio die resurget.

Primum indicatur *locus* ubi hæc prædictio pronuntiata fuit, videl. in via Hierosolymam versus. Deinde *occafio*, videl. ascensio Hierosolymam. Tum *causa impulsiva*

frua, videl. metus discipulorum, ortus nimirum ex recollectione prædictionis antea factæ. *Quartó modus*, nempe quod assumpsit illos duodecim, ut scilicet solis illa prædiceret. *Quintó recitatur ipsa prædictio*. Cujus analysin vide apud Matthæum.

SEPTIMA PARS.

Repellit petitionem filiorum Zebedæi.

35 Tunc accedunt ad eum Jacobus & Johannes filii Zebedæi, dicentes; Magister, velimus ut quicquid petierimus, præstes nobis.

36 Ipse veró dixit eis, Quid me vultis vobis præstare?

37 Illi autem dixerunt ei, Da nobis ut unus ad dextram tuam, & alter ad sinistram tuam, sedeamus in gloria tua.

38 Jesus autem dixit eis, Nescitis quid petatis. potestis bibere poculum quod ego bibo, & baptismo quo ego baptizor, baptizari?

39 Ipsi veró dixerunt ei, Possumus. Jesus autem dixit eis, Poculum quidem quod ego bibo, bibetis: & baptismo quo ego baptizor, baptizabimini:

40 Sed sedere ad dextram meam & ad sinistram meam, non est meum dare, sed dabitur quibus paratum est.

Primúm narratur *petitio*: eaque tum generalis, v. 35. tum specialis, v. 37. Deinde *recusatio*, versibus reliquis. Recusatio autem quinque constat membris. Primúm reprehendit eos *inseitiæ*; atque ita innuit, ipsos petere rem non æquam, ac proinde se illam non daturum. Deinde proponit eis *quæstionem* qua ipsos *inseitiæ* redarguit: quatenus significat, longé aliam fore suam in hoc mundo conditionem quam ipsi sibi imaginentur: videl. se non regnaturum more mundano, sed passurum af-

fictiones & ignominiam: id quod duplici metaphora significat. Tertio, quum illi ad quaestionem pari inscitia respondissent affirmando, se scil. posse pati qualia Dominus passurus esset: Dominus praedicat, ita futurum. quod tamen intelligendum est cum exceptione passionis illius qua Dominus pro electis sensit iram Dei: haec enim illi fuit peculiaris. Quarto petitionem recusat apertius, quatenus negat sui esse officium ut honores regni sui in quenquam conferat, in hac scilicet vita & in hoc mundo: quo significat, se nolle tales honores in istos conferre. Quinto & postremo, annectit promissionem per antithesin diversorum: affirmans, honores regni sui suo tempore, videl. post hanc vitam, idque non in hoc mundo, sed in caelo, datum iri illis quibus sint parati, hoc est, Electis.

OCTAVA PARS.

*Dehortatur discipulos a cupiditate dominandi:
& contra hortatur ad studium
serviendi.*

41 Et quum haec audissent reliqui decem, coeperunt indignari de Jacobo & Johanne.

42 Jesus autem quum eos advocasset, dixit eis; Scitis, eos qui videntur imperare Gentibus, dominari in eas: & qui magni sunt inter eas, potestatem exercere in eas.

43 Verum non ita esto inter vos: sed quicumque voluerit fieri magnus inter vos, esto minister vester:

44 Et quicumque voluerit ex vobis fieri primus, esto omnium servus.

45 Nam & Filius hominis non venit ut pateretur sibi ministrari, sed ut ministraret, & daret animam suam redemptionis pretium pro multis.

Primum narratur hortationis istius causa impulsiva.

ψ. 41. deinde *hortatio ipsa*, versibus reliquis. Causa quæ Dominum ad hanc exhortationem impulit, fuit ambitio discipulorum decem reliquorum: quam prodiderunt facto, videl. indignatione adversus filios Zebedæi propter petitionem ab illis Domino propositam. Dehortatio confirmatur á disparatis, in hanc sententiam.

Quorum est dominari, eos oportet esse magistratus: non autem ministros verbi.

At vos non estis magistratus: sed ministri verbi.

Ergo vestrum non est dominari. Et per consequens, non debetis velle dominari.

Propositionis sententia præcedit, confirmata testimonio consensus Apostolorum, qui significatur verbo *scitis*. Assumptio non est expressa: sed innuitur conjunctione adverbativa *scilicet*, adhibita ipsi conclusioni: ubi dicitur, *Verum non ita erit inter vos*. Pro eo quod est: Verum vos non estis magistratus: Ergo non ita erit (hoc est, esse debet) inter vos: ut scilicet dominemini & potestatem in alios exerceatis: ex collatione versus præcedentis. Isti dehortationi annectitur contraria exhortatio ad studium ministrandi, ψ. 43. & 44. quæ confirmatur primùm ab effectu utili, videlicet honore eventuro, ψ. 43. & 44. deinde ab exemplo ipsius Domini, ψ. 45. ubi ministerium illius declaratur atq; amplificatur specie longé maximâ atq; utilissimâ: ut patet in textu.

NONA PARS.

Visum dat. Bartimæo.

46 Tunc veniunt Hierichuntem: eoquæ egrediente ex Hierichunte, ac discipulis ejus & turbâ multâ, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat juxta viam mendicans.

47 Et quum audisset, ipsum esse Jesum illum Nazarenum, cœpit clamare, & dicere; Fili David, Jesu, miserere mei.

48 Et objurgabant eum multi ut sileret: ille veró multó magis clamabat, Fili David miserere mei.

49 Tunc Jesus quum substitisset, jussit eum vocari. Vocant igitur cæcum, dicentes ei, Confide, surge: vocat te.

50. Ipse veró abjecto pallio suo, quum surrexisset, venit ad Jesum.

51 Et respondens dixit ei Jesus, Quid vis tibi præstare? Cæcus autem ait ei, Rabboni, ut visum adipiscar.

52 Jesus autem dixit ei; Abi, fides tua te servavit. Statim igitur visum adeptus est: & sequabatur Jesum per viam.

Primúm indicatur *locus* ubi hæc res gesta est, videlicet prope urbem Hierichuntem, juxta viam. Deinde *testes* seu spectatores: qui fuerunt discipuli & turba multa. Tum *conditio illius in quo miraculum est editum*, videlicet quod sederet mendicans. *Quartó occasio*, nempe quod Bartimæus audirét adesse Jesum. *Quintó causa impulsiva*, videlicet petitio Bartimæi: amplificata ab adjuncto clamore. *Sextó causa corrumpens* sive impediens, nempe objurgatio multorum ut sileret. *Septimó iterum causa impulsiva*, videlicet perseverantia in petitione & clamore. *Octavó preparatio*, nempe quod Jesus audito clamore substitit, jussitque eum vocari: quod ille vocatus, prompté ad Jesum venit: denique quod jussus petitionem suam in specie exponit. *Nonó indicatur modus agendi*: nempe quod jussu petebat, indicatâ simul causâ istius miraculi, videlicet fide Bartimæi: quæ fuit causa impulsiva, quæ Jesum movit ad visum illi dandum. *Decimó narratur ipsum miraculum*. *Postremó eventus*, nempe quod Bartimæus ille Jesum sit sequutus.

SCHOLIA IN CAP. X.

1 Perregionem quæ est trans Jordanem. *διὰ τῆ πέραν τῆ Ἰορδάνου. Pro, διὰ τῆ τόπου τῆ πέρας τῆ Ἰορδάνου ὄντος ἢ γυναιμένε: per locum qui trans Jordanem est sive jacet.*

4 Abscessionis. *ἄποστασις. Qui usitaté dicitur libellus repudii vel divortii.*

5 Propter duritiam cordis vestri. *κατὰ σκληροκαρδίαν ὑμῶν. Vide scholia in Matth 19. v. 8.*

6 Eos. *αὐτούς. Nempe primos duos homines.*

8 Duo illi: *οἱ δύο. scilicet homo seu vir & uxor ejus: ex versu precedente. Articulus est ἀναφορικός. Sic Germanicé, die zwen / pro dieselbe zwen. Caro una. εἰς σάρκα μίαν. Ad verb. In carnem unam. Hebraismus. Vide scholia Matth. 19. 5.*

16 Et quum accepisset eos in ulnas. *καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτούς. Vide supra in cap. 9. v. 36. Benedixit eis. ἠυλόγησεν αὐτούς. Ad verb. benedixit eos. Phrasis Hebræa. Id est, Bene precatus est eis, bona á Deo illis exoptavit.*

17 Quidam. *εἰς. ut supra 9. 17.*

21 Dilexit eum. *ἠγάπησεν αὐτόν. Id est, Misertus est illius, quód scil. se ipse deciperet, falsó sibi persuadens, se observasse enumerata illa Dei præcepta; ac proinde vel perfectum jam esse, vel certé non procul á perfectione abesse.*

26 Et quis. *καὶ τίς. Pro, τίς ἐστίν. Quis igitur. Ut in illo Virgiliano. Et quis posthac numen Junonis adoret?*

38 Bibo. *πίνω. Id est, bibiturus sum: & quidem brevi. Enallage temporis emphatica. Sic deinceps.*

41 Reliqui decem. *οἱ δέκα. die zehen / nemlich / die obrigen zehen jünger.*

42 Qui videntur imperare. οἱ δοκῶντες ἀρχεῖν.
Quasi dicat: Qui non tam imperant, quam hominibus videntur imperare: quum solus Deus imperium in res omnes creatas prefecte habeat.

43 Esto. ἔσαι. Ad verb. Erit. Sic mox iterum. Vide supra in cap. 9. v. 35.

49 Confide, surge: vocat te. θάρσει, ἔγειραι· φωνεῖ σε. Pro, θάρσει καὶ ἔγειραι· καὶ φωνεῖ σε. Confide & surge: nam vocat te. Asyndeton accommodatum τῆ ῥῆσι· γῶτητι, celeritati sermonis: quæ huic sententiæ convenit. Simile exemplum ellipseos vide Matth. 8. v. 25.

51 Quid vis tibi præstem? τί θέλεις ποιῆσαι σοί; Pro, ἵνα ποιῆσαι, ut præstem. Ellipsis conjunctionis causalis. Et, Quid, id est, Quid boni, seu beneficii. Synecdoche generis. Ut visum adipiscar. ἵνα ἀναβλέψω. Ad verb. Ut sursum aspiciam. Sic mox iterum. Et enim ἀνὰ in hoc verbo videtur valere ἀνα. sicut in verbo ἀνελήθη, infra cap. ult. versu penultimo: non autem iterationem, ut significet, Recipere seu recuperare visum. nam usurpatur quoque de illo cæco nato Joh. 9. v. 11. & 18. de quo tamen dici non potest, quod visum recuperarit: quippe quum illum nunquam antea habuerit.

OBSERVATIONES EX CAP. X.

Observationes ex parte prima, vide in commentario Matth. 19. à ψ. 3. usq; ad ψ. 10.

Ex parte secunda vide comment. Matth. 19. versu 13. 14. 15.

Ex parte tertia, vide Matth. 19. à versu 16. usq; ad 23.

Ex parte quarta vide Matth. 19. à versu 23. usque ad 27.

Ex parte quinta, vide Matth. 19. usque ad finem capituli.

Ex

Ex parte sexta, vide Matth. 20. v. 17. 18. & 19.

Ex parte septima, vide Matth. 20. versu 20. usque ad 24.

Ex parte octava, vide Matth. 20. á versu 24. usque ad 29.

Ex parte nona, vide Matth. 20. á versu 29. usque ad finem capituli.

ANALYSIS CAP. XI.

ARGUMENTUM.

Quinque in hoc capite narrantur. 1. Ingressus regius Christi in urbem Hierosolymam. 2. Quomodo maledixerit sicuti. 3. Quomodo repurgavit templum. 4. Quomodo discipulos hortatus sit ad fidem & condonationem injuriarum. 5. Quomodo factum repurgationis templi defenderit.

PRIMA PARS.

Ingressus regius in urbem Hierosolymam.

Quum autem appropinquarent Hierosolymæ, Bethpage & Bethania ad montem Olearum, misit duos de discipulis suis.

2. Et dicit eis, Abite in vicum qui vobis est ex adverso: & statim ut ingrediemini in eum, invenietis pullum ligatum, supra quem nullus hominum sedit: solvite eum & adducite.

3. Quod si quis vobis dixerit, Cur hoc facitis? dicite, Dominus eo opus habet: & eum statim huc mittet.

4. Abierunt autem, & invenerunt pullum ligatum apud ostium foris in bivio: & solverunt eum.

5. Tunc quidam eorum qui illic adstabant, dixerunt eis, Quid facitis quod solvitis pullum?

6 Ipsi veró dixerunt eis prout mandarat Jesus: & illi dimiserunt eos.

7 Adduxerunt igitur pullum ad Jesum, & injecerunt ei pallia sua, confeditq; super eum.

8 Multi veró pallia sua straverunt per viam: alii autem frondes cædebant ex arboribus, & sternerbant in viam.

9 Et qui præibant, quiq; sequebantur, clamabant dicentes; Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.

10 Benedictum regnum patris nostri David, quod venit in nomine Domini: hosanna ó qui es in locis altissimis.

11 Et ingressus est Hierosolymam Jesus, & in templum: quumq; circumspexisset omnia, & vespertinum jam tempus esset, exivit in Bethaniam cum duodecim.

Primúm narratur, quomodo se ad hunc ingressum preparavit, septem primis versibus: deinde quomodo ingressus sit, versibus reliquis. Preparatio summa est, quod mutuatus est asinum quo veheretur. Hæc mutatio declaratur expositione causarum ministrantium, quod scilicet mutuatus sit asinum illum per duos e discipulis quos ad illum sibi adducendum misit. Hæc missio declaratur primúm á loco quó sunt missi, videlicet in vicum Bethphage ad montem olearum, v. 1. & 2. Deinde á mandatis quibus instructi sunt, v. 2. & 3. Tum á mandatorum exsequutione, v. 4. 5. 6. 7. Præterea ad præparationem hæc quoq; pertinent: quod discipuli asinum adductum instraverunt suis palliis, quodq; Dominus illi insedit, v. 7. Ingressus declaratur partim ex factis honorificis populi comitantis, v. 8. 9. 10. partim ex loco urbis in quem sese contulit, v. 11. partim deniq; ex actionibus duabus continenter consequutis, ibid.

SECUNDA PARS.

Maledicitur ficui.

12 Et postero die quum exissent Bethania, e-
suriit.

13 Quumq; procul vidisset ficum habentem
folia, venit *visurus* an forte inveniret aliquid
in ea; & quum venisset ad eam, nihil invenit nisi
folia. non enim erat tempus ficuum.

14 Tunc respondens Jesus dixit ficui, Ne am-
plius ex te in seculum quisquam fructum com-
edat. & hoc audierunt discipuli ejus.

Primum indicatur *tempus* quo Dominus ficui male-
dixit, nempe postridie quam ingressus esset Hierosoly-
mam. Deinde notatur *locus* ubi maledixit, videl. in via
qua redibat Bethania Hierosolymam. Tum *ocasio*, nem-
pe quod esuriens quæsit in ea fructum. *Quarto causa*
impulsiva, quod nullum in ea fructum invenit. Hæc fru-
ctuum privatio declaratur & sua causa naturali, quod tum
non erat tempus fructuum. Quinto recitatur *ipsa maledi-*
ctio. Postremo *eventus*, quod scil. discipuli verba male-
dicentis audierint.

TERTIA PARS.

Repurgat templum.

15 Veniunt igitur Hierosolymam. Et ingres-
sus Jesus in templum, cepit ejicere eos qui ven-
debant & emebant in templo; & mensas numu-
lariorum, & cathedras vendentium columbas
subvertit.

16 Nec sinebat ut quisquam deportaret vas
per templum.

17 Et docebat dicens eis, Nonne scriptum
est, Domus mea, domus precationis vocabitur
ab omnibus Gentibus? Vos autem eam fecistis
speluncam latronum.

18 Et hoc audierunt Scribæ & principes sacerdotum, & quærebant quomodo eum perderent. timebant enim eum, quia tota turba percellabatur super doctrina ipsius.

19 Quum verò vespera esset, egressus est Jesus ex urbe.

Primum narratur *ipsa repurgatio* in tribus factis consistens, *ψ. 15. & 16.* Deinde *adjuncta doctrina* qua illius redditur ratio, à legitimo templi usu, cui præsens constitutio repugnabat, *ψ. 17.* Postremò *ψ. 18. & 19.* narrantur *eventa tria*, quorum alia ex aliis consequuta sunt, 1. quòd Scribæ & principes sacerdotum istas Domini actiones cognoverunt. 2. quòd consularunt de eo perdendo. Hæc consultatio illustratur prolepsi qua significatur causa cur illum non statim comprehenderint: nempe quia eum timebant propter favorem populi. 3. quòd Jesus ex urbe egressus est.

QUARTA PARS.

Hortatur discipulos ad fidem & condonationem injuriarum.

20 Et manè prætereuntes viderunt ficum illam exaruisse radicitus.

21 Tunc recordatus Petrus dixit ei; Rabbi, ecce, ficus illa cui imprecatus es, exaruit.

22 Et respondens Jesus dixit eis, Habete fidem Dei.

23 Amen enim dico vobis, Quicumque dixerit monti huic, tollitor & projicitor in mare: nec hæsitaverit in corde suo, sed crediderit futura quæ dicit, erit ei quicquid dixerit.

24 Propterea dico vobis, Quæcunque precantes petitis, credite vos accepturos: & erunt vobis.

25 Et quum steteritis precantes, remittite si quid habetis adversus aliquem: ut & Pater ille vester

vester qui in cælis est, remittat vobis lapsus vestros.

26 Nam si vos non remisistis; nec Pater ille vester qui in cælis est, remittet lapsus vestros.

Primum narratur hortationis hujus occasio, *ψ. 20. & 21.* Deinde *hortatio ipsa*, vers. reliquis. Occasionem Domino præbuit admonitio Petri de arefactione ficus, *ψ. 21.* Quæ admonitio ipsa quoque declaratur e sua occasione, nempe arefactionis illius animadversione, *ψ. 20.* Hortatio ad fidem continetur *ψ. 22. 23. 24.* Hortatio ad condonationem injuriarum continetur *ψ. 25. & 26.* Utraque confirmatur ex effectis. Prior ex effectis duobus: uno, quod fide impetrentur a Deo res longè maximæ atq; adeo nature impossibiles, *ψ. 23.* altero, quod fide impetrentur omnia, *ψ. 24.* Posterior hortatio confirmatur item ex effectis duobus, sed inter se contrariis: nempe effectu utili condonationis, *ψ. 25.* & effectu inutili non-condonationis, *ψ. 26.*

QUINTA PARS.

Repurgationem templi defendit.

27 Tunc veniunt rursus Hierosolymam: & quum ipse ambularet in templo, veniunt ad eum principes Sacerdotum, & Scribæ & seniores:

28 Et dicunt ei, Qua potestate ista facis? & quis tibi dedit potestatem istam ut hæc facias?

29 Jesus autem respondens dixit eis, Interrogabo vos & ego rem quandam. Respondete igitur mihi; tunc dicam vobis qua potestate hæc faciam.

30 Baptisma Johannis e cælo erat, an ex hominibus? respondete mihi.

31 Ratiocinabantur autem apud se dicentes, Si dixerimus, E cælo; dicet, Quare ergo non credidistis ei?

32 Sed si dicamus, Ex hominibus: timemus populum. omnes enim sentiebant de Johanne, eum veré Prophetam fuisse.

33 Tunc respondentes dicunt Jesu, Nescimus. Et Jesus respondens dicit eis, Nec ego dicam vobis qua potestate hæc faciam.

Primùm indicantur *locus & occasio, & accusatores, v. 27.* Deinde *accusatio, v. 28.* Tum *defensio, vers. reliquis.* Locus fuit templum; Occasio, ambulatio Domini in templo: Accusatores, principes sacerdotum & scribæ & seniores. Accusatio est obliqua. Quærun enim, quis ei dederit hanc potestatem: sperantes, cum non posse demonstrare, quòd acceperit hanc potestatem vel à magistratu, vel à Deo ipso: ac proinde egisse seditiosè & contra jus, quòd ultrò in templo Dei aliquid mutare ausus sit. Et sanè quòd non accepisset illam potestatem à magistratu, satis notum erat: quòd si autem dixisset, se accepisse illam potestatem à Deo, petituri erant signum è cælo quo istud demonstraret. Meminerunt autem cum jam antea tale signum petentibus noluisse exhibere: unde sperabant, nunc quoque recusaturum: atque ita se habituros argumentum quo illum convincerent seditionis. Sed confunditur hæc illorum spes per sapientissimam Domini responsionem. Responsio autem illa constat repositione quæstionis alterius: ad quam si illi respondissent quod ipsimet verum esse judicabant, aut certè negare non audebant: inde firmiter intulisset Dominus, se templi repurgandi potestatem accepisse à Deo. Unde patet, Dominum illius quæstionis repositione non voluisse declinare invidiam responsionis planæ qua affirmaret, se potestatem illam accepisse à Deo: sed voluisse hoc ipsum demonstrare firmissimo argumento, quòd ipsi accusatores non poterant negare. Quærit enim de baptisate Johannis, an fuerit è cælo, id est à Deo: an ex hominibus. Si respondissent, fuisse è cælo: id quòd negare non poterant, nec audebant: intulisset Dominus, se igitur potestatem repurgandi templi accepisse à Deo: quippe quum Johannes, propheta

pheta scilicet á Deo missus, sibi dederit testimonium quód ipse sit Christus. Cæterum hæc quæstionis reposi-
tio declaratur ex eventis: nempe quód ratiocinantes illi
in utramque partem, & utrinque incommoda conse-
quentia animadvertentes, astute professi sunt suam igno-
rantiam. Unde porró evênit, ut Dominus recusaret ad
ipsorum quæstionem directè respondere: optimo jure
par pari referens, & malitiosam ipsorum voluntatem ta-
citè culpans: quód scilicet non ideo non responderent,
quód ignorarent veritatem; sed quód nollent eam con-
fiteri,

SCHOLIA IN CAP. XI.

- 3 Cur. τί. Pro, διατί.
- 10 O quies in locis altissimis. ἐν τοῖς ὑψίστοις. Vide
scholia in Matth. 21. 9.
- 12 Et postero die. καὶ τῆ ἐπαύριον. Scil. ἡμέρα.
- 13 Aliquid. τί. Id est, fructum aliquem, nempe ficus
aliquas. Synecdoche generis.
- 14 Ne ampliùs ex te quisquam fructum com-
edat. μήτις ἐν σοὶ ἕδεις καρπὸν φάροι. Pro, Ne ampliùs
ex te fructus nascatur: ut loquitur Mattheus. Metony-
mia finis pro destinato. nam fructus creat Deus ut homi-
nes iis vescantur. Est autem observandum, metonymiam
hic esse in tota phrasi.
- 17 Vos autem &c. ὑμεῖς δὲ. &c. Hactenus verba
recitata per mimesin ex Esaia: nunc Dominus loquitur
in sua persona, utens interim verbis Scripturæ quæ ex-
stant apud Jeremiam.
- 18 Timebant enim eum. ἐφοβῶντο δ' αὐτὸν. His
verbis ratio redditur, cur non statim & palàm eum com-
prehenderint, sed quæsierint rationem ejus perdendi cal-
lidam, ne oriretur seditio á populo.
- 20 Prætereuntes. παρὰ τοσδόμενοι. Scil. ficum

illam, ex verbis sequentibus. Ficum illam. τὴν συνελθὴν.
 Scil. cui Dominus maledixerat: ut narratum est paulo
 ante, v. 14. Itaq; articulus est ἀναφορικός.

21 Recordatus. ἀναμνηθεὶς. Scil. imprecationis
 Domini, ex verbis sequentibus.

22 Fidem Dei. πίστιν Θεοῦ. Id est, fidem qua credi-
 tur Deo. Genitivus notat subjectum occupans.

23 Erit ei. ἔσται αὐτῷ. Id est, Fiet ei, ἁρῆσεται αὐτῷ.
 Sic mox iterum in fine versus sequentis.

25 Et quum steteritis. καὶ ὅταν στήκητε. Scilicet in
 templo. Nam illum gestum illic fuisse in precando usita-
 rum, percipitur ex parabola Luc. 18. de Phariseo & pu-
 blicano: qui uterque precans in templo dicitur steterisse.
 Remittite. ἀφέετε. Simile preceptum habetur Matth.
 5. v. 23. & 24. Lapsus. τὰ πνευματώματα. A verbo
 πνευματώω, id est, labor: ad verbum, Juxta cado: vide-
 licet juxta offendiculum in quod quis impegit. Vide
 Gal. 6. v. 1.

28 Ista facis. ταῦτα ποιεῖς. Id est, Hec ista fecisti
 qua fecisti in templo: ex collatione v. 15. & sequentium,
 maxime 19. & 20.

29 Respondete igitur mihi: tunc dicam vo-
 bis. καὶ ἀποκριθῆτέ μοι, καὶ ἐγὼ ὑμῖν. Ad verb. Et respon-
 dete mihi, & dicam vobis. Copulativa prior posita est pro
 transitiva: posterior verò pro relativa temporis. Germa-
 nicè sic exprimendum, Wolan so antworret mir: als
 dann wil ich euch sagen &c. Tunc dicam. καὶ ἐγὼ.
 Quum scilicet mihi responderitis.

30 Baptisma Johannis. τὸ βάπτισμα Ἰωάννου. Id
 est, quod administravit Johannes. Genitivus adjuncti
 occupati.

OBSER-

OBSERVATIONES EX CAP. XI.

Ex parte prima, vide commentar. in Matth. cap. 21. á principio usque ad ψ . 18.

Ex parte secunda, vide Matth. 21. ψ . 18. & 19.

Ex parte tertia, vide Matth. 21. ψ . 12. & 13.

Ex eadem parte, ex ψ . 18. descendum est & hoc: Hypocritas metuere homines, quum interim non metuant Deum: ut perspicuum est in istis principibus Sacerdotum & Scribis.

si

Ex parte quarta, vide Matth. 21. ψ . 20. 21. & 22.

Ex parte quinta, vide Matth. 21. á ψ . 23. usque ad finem capit. 21.

ANALYSIS CAP. XII.

ARGUMENTUM.

Septem sunt hujus capit. partes. 1. Christus proponit primoribus Judaeorum parabolam de colonis ingratis. 2. Tentatur á Phariseis & Herodianis questione de censu. 3. Oppugnatur á Sadduceis argumento contra resurrectionem mortuorum. 4. Interrogatur á quodam Scriba de primo seu maximo mandato. 5. Refutat doctrinam Scribarum de Christo, quod nihil amplius sit quam filius Davidis. 6. Monet cavendos Scribarum mores. 7. Prædicat oblationem viduæ pauperis.

PRIMA PARS.

Proponit parabolam de colonis ingratis.

ET cœpit eis per parabolas dicere, Vineam plantavit quidam, & circumposuit sepem, & fodit lacum, & ædificavit turrim, & elocavit eam agricolis: ac peregre profectus est.

2 Misitque servum ad agricolas suo tempore, ut ab agricolis acciperet ex fructu vineæ.

3 Illi veró captum eum verberarunt, ac remiserunt inanem.

4 Et rursus misit ad eos alium servum: at illum lapidarunt, & caput *ejus* vulnerarunt, & remiserunt dedecoratum.

5 Et rursus alium misit: at illum trucidarunt: multosque alios; hos quidem cædentes, illos veró trucidantes.

6 Quum ergo unum adhuc haberet, *nempe* filium suum dilectum; misit etiam illum ad eos ultimum, dicens, Reverebuntur filium meum.

7 Illi veró agricolæ dixerunt inter se, *Iste est hæres: venite, trucidemus eum; & nostra erit hæreditas.*

8 Et captum eum trucidarunt, & ejecerunt extra vineam.

9 Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet agricolas, & dabit vineam aliis.

10 Ne hanc quidem Scripturam legistis? Quem lapidem reprobaverunt ædificatores, is factus est caput anguli:

11 A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

12 Studebant igitur eumprehendere: sed timuerunt turbam: norant enim eum adversus ipsos illam parabolam dixisse. Itaque omisso eo abierunt.

Primum parabolam ipsam *proponit*, usque ad *ψ. 10.* Deinde illam ad primores Judæorum *accommodat*, *ψ. 10. & 11.* Postremó narrantur *eventa*, *ψ. 12.* *Parabola membra sunt quatuor.* Primum, studium patrisfamilias in plantanda & colenda vinea, *ψ. 1.* Secundum, missio servorum ac tandem ipsius filii ad petendum a colonis

lonis fructus vineæ, á versu 2. usque ad 9. Tertium, injuriæ colonorum erga illos, iisdem versibus. Quartum, pœna colonis á patrefamiliâs inferenda, v. 9. *Accommodatio parabola* est obscura: quia nihil aliud continet quàm recitationem dicti ex psalmo de lapide reprobato ab architectis & constituto in lapidem angularem. Quo dicto innuit Christus, se á primoribus Judæorum tantquam impium damnatum & occisum iri, & tamen se esse Christum. Cæterum *explicatio parabola* est hæc. Paterfamiliâs qui vineam plantavit & colonis elocavit, est Deus pater. Vineæ, est populus Dei, videl. populus Israeliticus. Coloni, sunt primores populi Dei; tum doctores, ut Sacerdotes, Scribæ & Pharisei: tum magistratus, ut seniores seu iudices. Servi quos misit paterfamiliâs, sunt prophetae. Filius, est Filius Dei in carne manifestatus. Sicut igitur isti coloni contumeliis affecerunt & trucidarunt servos patrisfamiliâs & ipsum quoq; filium: similiter se erga Prophetas & Christum gesserunt primores populi Dei. Et sicut ille dominus vineæ colonos ingratos perditurus fuit, & vineam aliis daturus: sic Deus perditurus fuit primores sui populi, & populi sui curam commissurus Apostolis & illorum successoribus. Et sanè perditum sunt illi, quum urbs Hierosolyma per Titum eversa est. *Eventa* in primoribus populi narrantur duo, inter se contraria: studium Christi prehendi, & omissio illius. quod utrumq; é suâ causâ illustratur. Prioris causâ procreans fuit: quod intellexerunt parabolam adversus se dictam. hoc igitur ægré ferentes, cupiverunt id ulcisci. Posterioris eventus causâ procreans fuit metus turbæ, quod scilicet metuerunt ne turba resisteret ipsis si Christum prehendere conarentur: quia turba habebat illum propheta, ut Matthæus meminit.

SECUNDA PARS.

Tentatur á Phariseis & Herodianis questione de censu.

13 Et miserunt ad eum quosdam é Phariseis & Herodianis, ut eum captarent sermone.

14 Illi veró, quum venissent, dicunt ei; Magister, scimus te veracem esse, neque curare quenquam. non enim respicis in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces: Licet censum Cæsari dare, an non? demus, an non demus?

15 Ipse veró, quum sciret eorum hypocrisin, dixit eis, Quid me tentatis? proferte mihi denarium, ut videam.

16 Illi veró protulerunt. Tunc dicit eis, Cujus est imago ista & inscriptio? Illi veró dixerunt ei, Cæsaris.

17 Et respondens Jesus dixit eis, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ Dei sunt, Deo. Et admirati sunt super eo.

Narrationis hujus membra sunt quatuor. Primum indicantur tentationis istius causa procreantes, v. 13. Deinde narratur tentatio ipsa seu propositio questionis, v. 14. Tum responsum Christi, v. 15. 16. 17. Postremo eventus, in fine versus 17. Causa procreantes tentationis indicantur duplices: principales & adjuvantes seu ministræ. Principales tentationis hujus authores fuerunt primores populi: ministri, quidam é Pharisæis & Herodianis, ab illis ad Jesum missi. Propositio questionis constat duobus membris, præfatione & propositione ipsa: quarum hæc ex illa deducitur enthymematicé, ad significandum petitionis æquitatem, ac proinde responsum facilius eliciendum. Præfatio constat appellatione honorifica & laudatione: qua laudatione tribuunt illi duas insignes virtutes, amorem veritatis in judicando (φιλανθρωπία Græci nominant) & veritatem doctrinæ de cultu Dei. Amorem illum veritatis illustrent remotione vitii contrarii, videlicet profopolepsiæ. Responsum Christi constat quatuor membris: reprehensione, petitione, interrogatione & decisione quæstionis. nam primum reprehendit

prehendit illorum hypocrisin: significans, se videre quod malo animo quæstionem istam sibi proponerent, v. 15. Deinde petit ut sibi ostendant denarium, v. eodem. id quod hoc consilio facit, ut ex illius imagine & descriptione demonstraret, Judæos esse Cæsari subjectos: unde jam ultro sequebatur decisio quæstionis, quod scilicet deberent Cæsari censum dare. Tum v. 16. interrogat illos de denarii imagine & inscriptione: ut ex ipsorum ore eliciat confessionem suæ sub Cæsare subjectionis: ex qua pendebat quæstionis decisio: atque ita invidiam decisionis à se in adversarios sapientissimè devolvit. Postremò v. 17. ex confessione illorum decidit quæstionem affirmando: & simul occurrit objectioni de conservatione cultus divini: monens, utrumque faciendum esse: & censum Cæsari dandum, & pecuniam ad cultum Dei conservandum conferendam. Quod utrumque significat sententiâ generali sive universali. Porrò quæstionis propositæ affirmatio concluditur tali syllogismo.

Qua jure à vobis debentur Cæsari, ea debetis Cæsari reddere, v. 17.

At census jure à vobis debetur Cæsari: quia estis illi subjecti: quippe quum utamini monetâ ab illo percussâ, & imaginem ac nomen illius præferente, v. 15. & 16.

Ergo censum Cæsari reddere debetis.

Objectio.

Si demus censum Cæsari: fraudabimus Deum suo jure: quum ista pecunia debeat Deo ad conservationem cultus divini.

At non debemus fraudare Deum suo jure.

Ergo non debemus censum dare Cæsari.

Responsio.

Negatur propositio connexa: quatenus affirmatur, Deo nihilominus reddenda quæ Dei sunt.

Eventus fuit admiratio tentantium, & (ut Matthæus addit) omissio Domini. Itaque confusi sunt ipsi, qui Dominum confundere conabantur.

TERTIA PARS.

Oppugnatur à Sadducæis argumento contra resurrectionem.

18 Tunc veniunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogarunt eum, dicentes,

19 Magister, Moses scripsit nobis ut si cujus frater mortuus sit, ac reliquerit uxorem, & filios non reliquerit; accipiat ipsius frater uxorem ejus, & excitet semen fratri suo.

20 Septem ergo fratres fuerunt: ac primus accepit uxorem, & moriens nõ reliquit semen.

21 Et secundus accepit eam, & mortuus est, & ne ipse quidem reliquit semen: & tertius itidẽ.

22 Denique acceperunt eam septem illi, neque reliquerunt semen: ultima omnium mortua est & mulier.

23 In resurrectione ergo, quum resurrexerint, cujus eorum erit uxor? nam septem illi habuerunt eam uxorem.

24 Tunc respondens Jesus dixit eis, Nonne propterea erratis quod non sciatis Scripturas, neque potentiam Dei?

25 Postquam enim à mortuis resurrexerint; neque uxores ducunt, neque nuptum dantur; sed sunt ut Angeli qui in cælis sunt.

26 De mortuis verò, quod suscitandi sint, non legistis in libro Moïsis quomodo in rubo loquutus sit ei Deus, dicens, Ego sum Deus ille Abraham, & Deus ille Isaac, & Deus ille Jacob?

27 Non est Deus mortuorum deus, sed viventium. Vos ergo multum erratis.

Primum

Primum ponitur *Sadduæorum descriptio*, ψ . 18. Deinde *propositio questionis* qua continetur argumentum contra resurrectionem, à ψ . 19. usq; ad 24. Tum *responsum Christi*, quo continetur argumenti objecti solutio, & resurrectionis demonstratio, ψ . 24. & seq. *Descriptio Sadduæorum* sumpta est à proprio effecto (quod in illis fuit proprium à Porphyrio dictum τὸ *ἰὼν* sive τὸ *πότε*) videl. à proprio dogmate, quo negabant resurrectionem mortuorum. Scopus hujus descriptionis est, ut significetur, illos questionem sequentem Domino proposuisse non animo discendi, sed tentandi & confundendi, allato scilicet argumento quod ipse non posset solvere. *Questionis propositio* tribus membris constat: recitatione legis de successione fratrum in conjugio, ψ . 19. narratione facti seu casus de septem fratribus, qui unam eandemq; uxorem successivè habuerant, ψ . 20. 21. 22. & questione ipsa: cujus æquitas significatur adjectâ ratione. Cæterum sermonis illius scopus fuit, concludere quod resurrectio mortuorum non sit futura. Argumentum ducitur à consequente absurdo, ad hunc modum.

Si futura est resurrectio mortuorum: septem illi fratres habebunt simul unam uxorem.

At hoc non fiet: quia absurdum.

Ergo resurrectio mortuorum futura non est.

Connexum probatur à causa procreante, videl. iure divino: quia illi omnes ex lege uxorem illam successivè habuerant. *Responsum Christi* duobus constat membris principalibus. Primum indicat erroris Sadduæorū causas duas, ψ . 24. Deinde errorem eorum refutat: ac primum errorem argumenti, ψ . 25. deinde errorem ipsius dogmatis, ψ . 26. & 27. Erroris causæ erant, ignoratio Scripturæ & ignoratio potentia Dei. nam Scriptura resurrectionem fore docet, partim expressè, ut apud prophetas, partim implicite, ut in Mose: unde Dominus demonstrationem profert. Potentia verò Dei tanta est, ut sicut ex nihilo potuit facere omnia: sic etiam corpora hominum in nihilum redacta possit restituere pristinae integritati. Errorem argumenti refutat, significando dissimilem hominum à resurrectione statum à statu seculi præsentis: quo ipso ne-

gat consequentiam connexi in syllogismo Sadduceorum. Si enim in futuro seculo nulla sunt futura conjugia: ergo non est consequens, ut si septem viri in hoc seculo habuerunt unam uxorem, in altero quoque eandem habituri sint. Errorem dogmatis seu conclusionis convincit demonstratione contrariæ veritatis: argumento ducto à causa procreante, videl. favore Dei æterno erga suos federatos: Hic enim favor efficit ut federati Dei vivant ac beati sint, illum ipsum favorem sentiendo. Istud autem argumentum concluditur tali syllogismo.

Quorum deus est Deus, seu quibuscum fedus gratia pepigit, eos necesse est vivere, ut scil. favorem illius sentiant atq; inde beati sint.

Atqui Abrahami, Isaaci & Jacobi deus est Deus, seu pepigit cum illis fedus gratia.

Ergo illos necesse est vivere. Idem autem est iudicium de cæteris federatis, hoc est, filiis Dei universis.

Sententia conclusionis præcedit, ibi, *De mortuis verò quòd suscitandi sint.* Succedit prosyllogismus seu approbatio assumptionis à testimonio Moïsi, ibi, *Non legistis in libro Moïsi.* Sequitur assumptio, confirmata testimonio Dei, ibi, *Quomodo in rubo loquutus sit ei Deus &c.* Tum additur sententia propositionis Ψ . 27. *Non est Deus deus mortuorum &c.* Postremò repetitur sententia conclusionis, ibi, *Vos igitur multum erratis.*

QUARTA PARS.

Interrogatur de maximo mandato.

28 Et accedens quidam é Scribis, qui audierat eos disceptantes: quum sciret, eum bene illis respondisse, interrogavit eum dicens, *Quodnam est primum omnium mandatum?*

29 Jesus autem respondit ei, *Primum omnium mandatorum est; Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus unus est.*

30 *Diliges igitur Dominum Deum tuum*
ex

ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis viribus tuis. hoc est primum mandatum.

31 Et secundum *illi* simile, hoc est; Diliges proximum tuum ut teipsum. majus istis aliud mandatum non est.

32 Tunc dixit ei Scriba ille; Bene, magister, in veritate dixisti. nam unus est Deus, nec alius est præter eum;

33 Et diligere eum ex toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis viribus, ac diligere proximum ut seipsum, plus est quam omnia holocausta & sacrificia.

34 Tum Jesus quum vidisset eum cordatè respondisse, dixit ei; Non longè es à regno DEI. Et nemo ampliùs audebat eum interrogare.

Membra principalia hujus narrationis sunt tria: propositio quæstionis, responsio ad quæstionem, & eventus responsionis. In propositione quæstionis indicatur tum quis illam proposuerit, nempe quidam è Scribis, qui à Matthæo dicitur ὁ μωσῆς, Legalis, id est, Legis interpres: tum qua occasione adductus fuerit ad proponendum, videl. quòd audierat Jesum & Sadducæos disceptantes: tum denique qua causâ fuerit impulsus ad proponendum, nempe ut experiretur an possit ei proponere quæstionem tam difficilem ut ipse non posset bene respondere. Hic finis seu scopus significatur his verbis, quòd Scriba ille seiverit, Jesum Sadducæis bene respondisse. Matthæus autem scopum hunc apertiùs notat, quum dicit, quòd Scriba ille Dominum interrogârunt tentans eum. Responsionis summa est: maximum mandatum esse illud Deut. 6. de dilectione DEI. Hæc responsio amplificatur collatione mandati similis (id est similiter generalis & latè patentis) de dilectione proximi,

ex Levit. 19. *Eventus* narratur duplex: unus illius Scribæ proprius; alter, communis illi cum cæteris. Proprium illi fuit, quod responſionem Domini approbavit. *ψ.* 32. & 33. Quæ approbatio amplificatur primùm collatione minorum, videl. ſacrificiorum, *ψ.* 33. deinde eventu, videl. approbatione Domini. *ψ.* 34. Commune illi ſcribæ cum cæteris fuit, quod nemo ampliùs Jeſum auſus eſt interrogare: quia nimirum videbant, ſe fruſtra illum tentare, quum nemo eum poſſit confundere.

QUINTA PARS.

Refutat doctrinam Scribarum de Chriſto.

35 Et reſpondens Jeſus dicebat, docens in templo, Quomodo dicunt Scribæ Chriſtum eſſe filium Davidis?

36 Nam ipſe David dixit per Spiritum ſanctum; Dixit Dominus domino meo, Sede ad dexteram meam, uſquedum poſuero inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.

37 Ipſe ergo David dicit eum dominum: unde igitur filius ejus eſt? Et multa turba audiebat eum libenter.

Membra iſtius narratiunculæ ſunt tria: locus, ubi reſutatio iſta eſt pronuntiata, reſutatio ipſa & eventus. Quod ad *locum*, pronuntiata fuit hæc reſutatio in templo: cujus rei mentione ſimul innuntur auditores ad quos fuit pronuntiata, videl. tum populus, tum Scribæ & Phariſæi: quorum expreſſe meminit Matthæus. *Reſutatio* conſtat hoc ſyllogiſmo.

Si David Chriſtum dicit dominum: non igitur eſt filius Davidis, ſcilicet tantùm; ut dicunt Scribæ.

Atqui David Chriſtum dicit dominum.

Ergo Chriſtus non eſt filius Davidis, ſcil. tantùm; ut dicunt Scribæ.

Propoſitio, ut per ſe nota, omittitur. Veritas autem illius pendet à qualitate perſonæ Davidis, qui quum iſtud

istud diceret, erat rex populi Dei, nec quenquam hominum pro domino agnoscebat. Assumptio illustratur verbis Davidis ex Psal. 110. Cæterum partes argumentationis hoc ordine disponuntur. Primò ponitur conclusio per interrogationem *Quomodo dicunt*, quæ habet vim negandi, ibi, *Quomodo dicunt*. Secundò ponitur assumptio, videlicet dictum Davidis, amplificatum à causa principali, seu auctore primario illorum verborum Davidis, qui fuit Spiritus sanctus, spiritus scilicet veritatis, cujus proinde testimonium omni exceptione majus est, ibi, *Nam ipse David*. Tertiò repetitur assumptio: ibi: *Ipse ergo*. Postremò repetitur conclusio, iterum per interrogationem enuntiata: ibi, *Unde igitur*. *Eventus* istius refutationis, necnon cæterorum sermonum paulo antè à Domino habitorum, fuit benevolentia populi auscultantis.

SEXTA PARS.

Mores Scribarum cavendos.

38 Ipse autem dicebat eis in doctrina sua, Cavete à Scribis, qui volunt stolati ambulare, & amant salutationes in foris,

39 Primosque confessus in conventibus, & primos accubitus in cænis.

40 Qui exedunt domos viduarum, idque in speciem utentes longis precibus: isti auferent gravius judicium.

Membra hujus monitionis principalia sunt duo: enumeratio specierum & indicatio effecti. *Species* morum vitiosorum enumerantur sex: è quibus quatuor priores sub ambitione, quinta sub avaritia, postrema sub hypocrisis continetur. *Indicatio effecti* est denuntiatio pœnæ divinæ, amplificata collatione minorum, ibi, *Isti auferent*.

SEPTIMA PARS.

Prædicat oblationem vidua pauperis.

41 Et quum consedisset Jesus ex adverso ga-

zophylacii, spectabat quomodo turba injiceret æs in gazophylacium. multi igitur divites injiciebant multa.

42 Et quum venisset quædam vidua pauper, injecit minuta duo; quod est quadrans.

43 Tunc ille quum advocasset discipulos suos, dixit eis; Amen dico vobis, vidua hæc pauper plus injecit quàm omnes qui injecerunt in gazophylacium.

44 Nam omnes ex eo quod ipsis redundat injecerunt: hæc verò é penuria sua injecit omnia quæ habebat, totum, inquam, victum suum.

Membra hujus narrationis principalia, sunt duo: occasio istius prædicationis & prædicatio ipsa. *Occasio* fuit, spectatio offerentium pecuniam sacram. quorum mentio illustratur distributione germina. nam & ipsi offerentes distribuuntur, in divites & pauperem illam viduam: & munera utrorumq; distribuuntur in magna & parvum. *Prædicatio* muneris viduæ primùm illustratur mentione auditorum sive testium ad quos fuit pronuntiata, videl. ad discipulos: deinde amplificatur collatione imparium in speciem hyperbolicâ. Esset enim sententia falsa si intelligeretur simpliciter, videlicet secundum proportionem Arithmeticam. Postremò prædicatio illa confirmatur & declaratur significatione proportionis Geometricæ: secundum quam plus donat qui omnem suam substantiam donat, quàm qui ex opibus amplis partem aliquam, quantum vis magnam, docet.

SCHOLIA IN CAP. XII.

4 At illum. *καὶ ἐκεῖνο*. Puto & hic accipi adverbativè, non autem copulativè vel comparativè: ac proinde non vertendum, Illum quoque. quia non præcessit mentio lapidationis, sed tantum verberationis. *Sis*

Sic mox iterum versu sequente. Caput ejus vulnerarunt. κεφαλαίωσαν. Verbum κεφαλαίωσεν aliàs significat, In capita, seu summas redigere: sed hic usurpatur novè, pro eo quod est, Caput cadere seu vulnerare. Lucas utitur verbo τραυματίζειν, quod est vulnerare.

5 Multosque alios. καὶ πολλὰς ἄλλοις. Scil. ad se missos malè mulctarunt: ut declarant verba sequentia.

6 Quum ergo unum adhuc haberet, nempe filium suum dilectum. ἐπὶ ἓν ἕνα ἕν ἔχων ἀγαπητὸν υἱόν. In Græco verba sunt trajecta. nam est appositio: & ad ἕνα, subaudiendum ἀνθρώπον οἰκιακόν, hominem domesticum: ex collatione precedentium. Misit etiam illum ad eos ultimum. ἀπέστειλε καὶ αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς ἕχατον. Id est, ultimo loco: zum letzten. Non enim puto hic rectè statui trajectionem, ut vertendum sit, Misit etiam illum ultimum ad eos. Da hat er auch denselben letzten zu jnen geschickt: quæ verba respondent Græcis istis: ἀπέστειλε καὶ αὐτὸν τὸν ἕχατον πρὸς αὐτοὺς. Quum igitur ante ἕχατον absit articulus: puto verba hæc sic construenda, ut si diceretur: Ille missus est ultimus, hoc est, ultimo loco: ἐκείν⊕ ἀπεστάλθη ἕχατ⊕: non autem ἐκείν⊕ ὁ ἕχατ⊕ ἀπεστάλθη. Sic Syrus rectè: Et misit eum ad illos ܡܝܫܬܘܢܝܘܢ, id est, postremo.

7 Et nostra erit &c. καὶ ἡμῶν ἔσται. Vel: Tum nostra erit, hoc est: Nam si istud fecerimus, nostra erit hereditas. Germanicè, So wird das erb vnser seyn.

10 Factus est caput. ἐξουθην εἰς κεφαλῶν. Vide scholia in Matth. 21. v. 42.

11 In oculis nostris. ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Hinc

auferendum est signum interrogationis: aut certe si relinquitur, tum apponenda nota incisi post verbum ἀνέγνωτε, Legistis: & intelligendum, interrogationem ad ipsum illud verbum esse referendam, quasi illud scriptum esset in fine hujus sententia, hoc modo: εἰ δὲ τίω παραβολῶν ταύτων, Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν &c. ἀνέγνωτε; Id est, Ne hanc quidem scripturam, Quem lapidem reprobaverunt &c. legistis? Ne quis putet, interrogationem pertinere ad membrum illud postremum, Et est mirabile in oculis nostris.

12 Sed timuerunt. καὶ ἐφοβήθησαν. Copulativa pro adversativa. Sensum autem verborum vide in scholiis apud Mattheum. Nōrant enim, ἐγνώσαν γὰρ. Hec aetiologia coheret non cum proxime-præcedente sententia, sed cum altera remotiore. Itaque omisso &c. καὶ ἀφέντες &c. Copulativa pro illativa seu syllogistica particula. Coheret autem hac illatio non cum sententia proxime-præcedente, sed altera remotiore. Est igitur in hoc versu gemina sententiarum trajectio. Genuinus ordo sic esset: καὶ ἐζητοῦσιν αὐτὸν κρατῆσαι· ἐγνώσαν γὰρ ὅτι πᾶσι αὐτοῖς τῶν παραβολῶν εἶπε. ἀλλ' ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. Id est: Et studebant eum prehendere: norant enim, eum adversus ipsos illam parabolam dixisse. Sed timuerunt turbam: itaq; omisso eo abierunt.

13 Captarent. ἀρξάσωσι. Sicut scilicet venator captat feram. Mattheus paulum diversam metaphoram (ab avium scilicet venatu ductam) utitur, dicens: ὅπως αὐτὸν παρὰ δόσωσιν ἐν λόγῳ. Captarent sermone. ἀρξάσωσι λόγῳ. Nempe sermone suo: hoc est, quaestione sua, ad quam respondere in utramq; partem videbatur periculosum. Atque ex collatione horum verborum liquet,

quet, verba modó citata ex Matthæo, non esse reddenda, Ut cum illaquearent IN sermone, scil. IPSIUS: sed, Ut cum illaquearent sermone scil. s u o: omisâ præpositione IN. quia ἐν λόγῳ valet idem quod λόγῳ, vel διὰ λόγῳ, per Hebraïsmum.

14 In faciem hominum. εἰς ὤψωπον ἀνθρώπων. Vide scholia in Matth. 21. v. 16.

15 Quid. τί. Id est, διὰ τί, Quare.

17 Reddite. ἀπόδοτε. Pro, ἀπόδοτε ἔν. Reddite igitur. Ellipsis conjunctionis syllogistica, quæ apud Matthæum est expressa.

19 Excitet semen. ἐξαναθήσῃ σπέρμα. Id est, procreet filium. Metonymia materia, & synecdoche generis. σπέρμα, id est τέκνον: & τέκνον, id est, υἱόν. Sic deinceps. Ubi nota, vocabulum Seminis usurpari ad significandum hominem unicum: ad convincendum Judæos, qui negant istud nomen in scriptura uspiam hanc significationem habere: ut nimirum possint negare, promissionem illam, In semine tuo benedicentur omnes gentes, rectè exponi de Christo. Quanquam Moses hic non utitur nomine Seminis, sed Filii. Alibi tamen eo sic utitur, ut Gen. 4. v. penult. ubi Eva de Setho ex se recens nato ait, Reposuit mihi Deus aliud semen pro Habele: id est, alium filium. Sic cap. 38. v. 8. Jehuda dicit Onani, Suscita semen fratri tuo.

22 Denique acceperunt καὶ ἕλαβον. Id est, Et ut uno verbo dicam, acceperunt &c. Copulativa pro particula præcisionis. Ultima omnium mortua est & mulier. ἐσχάτη πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. Syntaxis est: Tum mulier quoque mortua est ultima omnium; hoc est, ultimo loco post omnes. Syntaxis qualis illa de qua monimus supra in v. 6.

23. Quum resurrexerint. ὅταν ἀναστῶσι. Επεξε-
 γesis πλεοναστικῆ: qualis supra cap. 1. v. 32. ubi habetur:
 ὁ φίας δὲ ἡμομένους, ὅτε ἔδ' ὁ ἡλιος. Item cap. 7. v. 13. Ab-
 rogantes sermonem Dei traditione vestra quam tradi-
 distis. Erit. ἔσαι. Scil. mulier illa, quæ septem habuit vi-
 ros. Nam septem illi. οὐ γὰρ ἑπτά. Articulus vim habet
 ἀναφορικῶν.

26 Quod suscitandi sint. ὅτι ἐγείρονται. Ad verb.
 Quod excitantur sive excitentur: id est, excitabuntur.
 Enallage temporis. In libro Moſis. ἐν τῷ βίβλῳ Μω-
 σέως. Sic nominat totum Pentateuchum. Locus autem
 quem citat, habetur Exod. 3. v. 6. Quomodo in rubo
 loquutus sit Deus. ὅτι τῆς βάρης ὡς εἶπεν ἐν τῷ ὄρει.
 In Græco verba sunt trajecta. Deus ille. ὁ Θεός. Ich bin
 der gott Abrahams &c. Articulus est emphaticus, notans
 rem eximiam & vulgo notam. q. d. Deus ille qui appa-
 ruit sanctis illis patribus, eisq; certas promissiones dedit,
 fedus gratiæ cum illis pangens.

27 Non est Deus, mortuorum deus; sed vi-
 ventium. οὐκ ἔστιν ὁ Θεός νεκρῶν, ἀλλὰ Θεός ζώντων.
 In Græco vox Θεός posterior, a nativo suo loco trajecta
 est: ut liquet ex Matthæo, qui servavit ordinem natu-
 ralem, sic referens: Οὐκ ἔστιν ὁ Θεός, Θεός νεκρῶν ἀλλὰ
 Θεός ζώντων. Germanicè: Gott ist nicht ein gott der tod-
 ten: vel, Gott ist nicht der todten gott / sondern der
 lebendigen. Cæterum perspicuitatis causâ nomen Θεός,
 item Deus, in antecedente scribendum est litera initia-
 li majusculâ, tanquam nomen proprium: in consequen-
 te verò minusculâ tanquam appellativum. Quid autē sit
 Deum esse deum alicujus: item qualis hoc loco confinea-
 tur syllogismus: dictum est in commentario in Mat-
 thæum. Ut repetam paucis: Syllogismus est figura
 prima

prima, seu secunda speciei syllogismi explicati ad hunc modum:

Quorum deus est Deus, illi vivunt.

Abrahami, Isaaci & Jacobi, deus est Deus.

Ergo Abraham, Isaac, & Jacob vivunt.

Assumptio est prima ibi, Ego sum Deus ille Abrahami &c. Secundo loco succedit propositio, ibi: Non est Deus mortuorum &c. Postremo additur sententia conclusiva, ibi, Vos ergo multum erratis. Vos ergo multum erratis. ὑμεῖς ἐν πολὺ πλανᾶσθε. Pro eo quod est: Ergo Abraham, Isaac & Jacob vivunt: & per consequens, vos multum erratis; qui putatis; quum homo moritur, non superesse animam, nec in resurrectione iterum suo corpori unitum iri. Est metonymia effecti synecdochica: eaq; in toto enuntiato, quatenus illud ut consequens ex alio enuntiato deducitur.

29 Dominus deus noster, Dominus unus est. Κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, Κύριος ἑστὶς ὅτι. In Hebraeo pro nomine Κύριος habetur nomen Dei proprium יהוה, quo notatur ipseus essentia: pro nomine autem θεὸς habetur nomen ἱεροπλῆθος, quod est numeri pluralis, & notat trinitatem personarum.

30 Diliges igitur. καὶ ἀγαπήσεις. Copulativa pro illativa.

34 Cordatē. ἔχει καρδίαν. quasi dicas, Habendo mentem: id est, cum mente: vernünftiglich/weislich.

35 Et respondens. καὶ ἀποκριθεὶς. id est, novum sermonem exorsus. Catachresis Hebraica. Quomodo dicunt. ὡς λέγουσιν. Quasi dicat, Non est probabile quod dicunt. Loquitur enim ut disputaturus contra Scribas. Christum esse filium Davidis. ὅτι ὁ Χριστὸς υἱὸς δαβὶδ; Scilicet, Tantum. Neque enim putan-

dum, Dominum voluisse negare id quod apud omnes erat in confesso, & in scripturis manifeste testatum: nempe, Christum fore filium Davidis. Ελλε. ὄν εσα. Id est, Fore: quum scil. venerit. Loquitur enim ex hypothesi Scribarum: qui putabant, Christum nondum venisse, seu nondum adesse.

36 Per Spiritum sanctum. εν τῷ πνεύματι τοῦ ἁγίου. Ad verb. In Spiritu sancto. Hebraismus: pro. ἡ τὸ πνεύματι & τῷ ἁγίῳ. hoc est, ex afflatu & revelatione Spiritus sancti. Dixit Dominus &c. εἰ πνεὸ Κύρι &c. Vide scholia in Matthæum. Ad dexteram meam. εν δεξιῶν μου. Ad verb. Ex dextris meis. In Græco subauditur μερῶν: & intelliguntur membra quæ sunt in dextro latere; puta brachium dextrum, costa dextra, crus dextrum. In Latino subauditur manus.

37 Dominum. κύριον. Hoc nomen in contextu scribendum est litera initiali minuscula, ceterisq. equali: tanquam appellativum scil. non autem majusculâ: quum hic non usurpetur ut proprium, sicut aliàs sæpe, quum de Deo aut Christo sermo est. Unde igitur. καὶ ὁβου. Copulativa pro illativa. Id est, Unde igitur probabunt. Scriba, Christum filium esse solius Davidis?

38 Stolari. εν στολῆς. Ad verb. In stolis: id est, induti stolis. Sic etiam (ni fallor) Latini loquuntur. Et amant salutationes. καὶ ἀσπασμῶς. Verbum amant suppletum est ex Matthæo. Sed videtur ἀπὸ κοινῶ posse repeti verbum volunt: hoc modo, Et volunt (id est, expetunt) salutationes.

40 Qui exedunt domos viduarum, οἱ κληρονομοῦντες &c. Vide scholia in Matth. 23. v. 14.

41 Ἄς. χαλκῶν. Id est, nummos, sive ex ære, sive ex alio metallo. Metonymia materia, & synecdoche speciei.

44 Totum victum suum. ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ.
*id est: totas suas facultates é quibus victitabat. In Græco
 est metonymia effecti. nam βίος proprié significat
 vitam.*

OBSERVATIONES EX CAP. XII.

Ex parte prima, vide commentarium in Matth. cap.
 21. ὧ. 33. usq; ad finem capitis.

Ex parte secunda, vide Matth. 22. á ὧ. 16. usq; ad 23.

Ex parte tertia, vide Matth. 22. á ὧ. 23. usq; ad ὧ. 34.

Ex parte quarta, vide Matth. 22. á ὧ. 34. usq; ad 41.

Ex parte quinta, vide Matth. 22. á ὧ. 41. usque ad
 fin. cap.

Ex parte sexta, vide Matth. 23. á principio usque ad
 versum 15.

Ex parte septima, de vidua paupere contribuyente in
 gazophylacium. Deus beneficentiam æstimat non ex
 quantitate munerum, sed ex animo donantis. Confer
 2. Cor. 8. á principio deinceps, & cap. 9. á ὧ. 5. deinceps.

διδ.

ANALYSIS CAP. XIII.

ARGUMENTUM.

Hoc capite narratur sermo Domini habitus ad disci-
 pulos post ultimum egressum é templo: qui sermo duobus con-
 stat principalibus membris, prophetiá, usque ad v. 33. & ex-
 hortatione, inde usque ad finem capitis. Prophetia est gemi-
 na: una, pronuntiata in urbe, ad discipulos universos, de ex-
 cidio templi, duob. primis versibus: altera, pronuntiata ex-
 tra urbem, in monte olearum, ad quatuor discipulos solos, de
 calamitatibus Judæorum excidium templi antecessuris, á v.
 2. usque ad 14. Item de ipsius excidii atrocitate, á v. 14. us-
 que ad 24. necnon de suo adventu ad iudicium universale,
 á v. 24. usque ad v. 33. Exhortatio est ad vigilantiam, seu
 vigilantem sui expectationem. Ita caput hoc distingui potest
 in quinque partes.

1
2
3
4
5

PRIMA PARS.

Prophetia de excidio templi.

ET quum egrederetur e templo, dixit ei quidam e discipulis ejus; Magister, vide quales lapides & qualia ædificia!

2 Tunc Jesus respondens dixit ei, Vides ista magna ædificia? Nequaquam relinquetur lapis super lapidem qui non destruat.

Primum narratur prophetiæ hujus *occafio*, *ψ. 1. deinde prophetia ipsa*, *ψ. 2. Occasionem* Domino ad hanc prophetiam pronuntiandam præbuit factum cujusdam e discipulis: qui demonstravit ei ædificium templi, cum commendatione illius ab adjuncta pulchritudine & firmitate. Ubi notandum: scopum illius facti fuisse videri, aut ut contradiceret sermone Domini paulo antè ad Hierosolymitanos pronuntiato, fore scilicet ut relinquatur eis domus ipsorum deserta, ut narrat Matthæus cap. 23. *ψ. 38.* aut certè ut Dominum a templo excindendo dehortaretur. Et contradictionem quidem præ se fert laudatio firmitatis: dehortationem verò, laudatio tum firmitatis tum pulchritudinis. quæ posterior laudatio expressa est apud Lucam, cap. 21. *ψ. 5.* *Prophetia ipsa* amplificatur duabus rationibus seu duobus modis: Primum antithesi causæ corruptentis, deinde collatione imparium. Antithesis enuntiatur per interrogationem, quæ vim habet dehortandi, ac proinde negandi consequentiam quam ille discipulus necebat a causa corruptente, ad hunc modum: Si ædificia ista sunt magna, non igitur potuerunt destrui. quasi magnitudo ac firmitudo ædificiorum templi obstatura esset excidio illius quod Dominus paulo-antè prædixerat. Hanc consequentiam negaturus Dominus, ait: *Vides ista magna ædificia?* quasi dicat: Noli ex aspectu istorum ædificiorum tibi persuadere, illa destructum non iri. nam etsi magna sunt ædificia ista, tamen destruentur. Collatio imparium notatur, quum ait: *Non relinquetur lapis*

lapis super lapidem. quasi dicat: Templum hoc destruetur non solum in aliqua parte, aut aliquibus partibus: sed in partibus singulis, adeo ut singuli lapides ab illis quibus cum coherent, disolvantur.

SECUNDA PARS.

Prophetia de calamitatibus Judæorum, excidium templi antecessuris.

3 Et quum sederet in monte olearum ex adverso templi, interrogarunt eum privatim Petrus & Jacobus, & Johannes & Andreas, *dicentes:*

4 Dic nobis, Quando hæc erunt, & quod signum erit quando futurum est ut omnia hæc consummentur?

5 Jesus autem eis respondens cœpit dicere, Videte nequis vos seducat.

6 Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum *Christus:* multosq; seducent.

7 Quum autem audieritis bella & rumores bellorum, ne turbamini: oportet enim *ista* fieri, at nondum erit finis.

8 Surget enim gens in gentem, & regnum in regnum: eruntque terræmotus singulis locis, & erunt fames acturbæ.

9 Principia dolorum *sunt* ista. sed cavete vos vobisipfis: tradent enim vos in confessus & synagogas: cædemini, & coram præsidibus ac regibus sistemini propter me, in testimonium adversus eos.

10 Et apud omnes gentes oportet primùm prædicari Evangelium.

11 Quum autem vos duxerint ut tradant, ne antè solliciti estote quid dicturi sitis, neque

meditamini; sed quicquid datum fuerit vobis illo momento, id loquimini. non enim estis vos qui loquimini, sed Spiritus sanctus.

12 Tradet autem frater fratrem ad mortem, & pater filium: & insurgent liberi adversus parentes, & eos morte multabunt.

13 Et odio habebimini ab omnibus propter nomen meum: sed qui perseveraverit ad finem usque, is servabitur.

Primùm narratur prophetiæ hujus causa impulsiva, *ψ. 3. & 4.* deinde prophetia ipsa, versibus reliquis. *Causa* quæ Dominum impulit ad hanc prophetiam apud quatuor discipulos pronuntiandam fuit illorum petitio sive quæstio de excidio templi: quæ ipsa illustratur partim ab occasione illius proponendæ, *ψ. 3.* Ea fuit aspectus templi, dum ex adverso illius sederent in monte olearum. Ille enim aspectus in memoriam eis revocabat prophetiam Domini quam paulo-antè ex ipso audierant de templi excidio. Partim verò illustratur hæc quæstio eius partibus, *ψ. 4.* quæ sunt numero duæ: una de tempore quando excidium istud sit futurum, altera de signo excidium illud proximè antecessuro. *Prophetia* membra principalia sunt duo: unum de calamitatibus publicis omnium-que communibus, usque ad *ψ. 9.* alterum de calamitatibus privatis & propriis discipulorum, versibus reliquis. Calamitates publicæ, sunt numero sex: Seductio pseudo-christorum, *ψ. 5. & 6.* Bella & rumores bellorum, *ψ. 7. & 8.* Terræmotus, fames ac turbæ, *ψ. 8.* Calamitates privatae, sunt numero quinque: quod tradendi sint in confessus & synagogas, cædendi virgis, sistendi coram præsidibus ac regibus, *ψ. 9.* multandi morte, *ψ. 12.* odio habendi ab omnibus hominibus, *ψ. 13.* Huic prophetiæ inseruntur *admonitiones, consolationes, amplificationes & præceptiones.* Admonet ut sibi caveant ne seducantur à pseudo-christis, *ψ. 5.* Et seductionem illorum amplificat ab effectis, quod seducturi sint multos, *ψ. 6.* Deinde præcipit ne turbentur, quum audierint bella & rumores bellorum,

lorum, *ψ*. 7. Tum amplificat calamitates excidii per collationem cum calamitatibus istis antecessuris, tanquam minoribus, ubi ait, *ψ*. 9. *ista fore dolorum principia*. quasi dicat, longè graviores dolores sequuturos tempore obsidionis urbis. Postea monet ut sibi caveant ab hostibus Evangelii, ut qui ipsos sint persecuturi, *ψ*. 9. Simulque contra illam persecutionem eos consolatur: idque argumentis duobus: uno, quòd persecutio ista cessura sit in gloriam Dei, quatenus ipsorum confessio Evangelii cessura sit hostibus illis in testimonium adversus ipsos: ut scil. omnibus innotescat, illos meritò à Deo puniri propter Evangelii contemptum, in fine versus noni: altero, quòd nihilominus futurum sit ut Evangelium prædicetur apud omnes gentes: quæ nimirum res factura sit tum ad gloriam Dei, tum ad salutem Electorum ex gentibus, *ψ*. 10. Postea præcipit, ne sint solliciti in meditanda defensione, quum trahentur ad tribunalia: eosque consolatur promissione suggestionis verborum ad ipsorum causam defendendam idoneorum, *ψ*. 11. Tum persecutionem eis eventuram amplificat à qualitate persequentium, quòd scilicet persecutionem passuri sint à cognatis & propinquis, *ψ*. 12. Item à quantitate, quòd scil. persecutionem perpassuri sint ab omnibus hominibus, hoc est, à maxima hominum parte, *ψ*. 13. Postremò hortatur eos ad constantiam, & consolatur promissione salutis æternæ.

TERTIA PARS.

*Prophetia de obsidione & excidio
atrocitate.*

14 Quum autem videritis abominationem illam vastatricem, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem ubi non oportet, (qui legit, animadvertat) tunc qui fuerint in Judæa, fugiant in montes:

15 Qui verò fuerit supra tectum, ne descen-

dito in domum, nec ingreditor ut quicquam sumat é domo sua.

16 Et qui fuerit in agro, ne revertitor retro ut sumat pallium suum.

17 Væ autem uterum ferentibus & lactantibus per illos dies.

18 Orate veró ne fiat fuga vestra hyeme.

19 Erunt enim dies illi *talis* oppressio, qualis non fuit á principio rerum conditarum quas condidit Deus, usque ad hoc tempus, nec unquam erit.

20 Et nisi Dominus decurtavisset dies illos, non fervaretur ulla caro: sed propter electos quos elegit, decurtavit dies illos.

21 Ac tum si quis vobis dixerit, Ecce hîc est Christus; vel, Ecce illic: ne credite.

22 Surgent enim pseudochristi & pseudo-prophetæ: & edent signa ac miracula ad seducendum, si fieri posset, etiam electos.

23 Vos autem cavete. Ecce, prædixi vobis omnia.

Haftenus de calamitatibus Judæorum, excidium urbis antecessuris; deinceps prophetat de excidio ipso: quod *describit* partim *ab adjuncto signo* proximè antecessuro, quod idem habet rationem causæ procreantis, *ψ. 14.* partim *ab adjuncta atrocitate obsidionis*, *ψ. 19. & 20.* partim denique *ab obsidionis eventu*, *ψ. 21. & 22.* *Signum & causa procreans* excidii significatur nomine *abominationis vastatricis*, quo nomine intelliguntur exercitus Romanorum Hierosolymam obsessuri. Id quod confirmat testimonio prophetiæ Danielis ex cap. 9. *ψ. 27.* *Atrocitatem obsidionis* atque excidii ostendit partim collatione calamitatum tum præteritarum tum futurarum omnium, tanquam minorum, *ψ. 19.* Partim ab effectu noxio divinitus

nitus coercedo, *ψ.* 20. *Eventus* obsidionis est seductio pseudochristorum & pseudoprophetarum: quam declarat partim recitatione verborum quibus usuri sint pseudoprophetae qui pseudochristis erant inservituri, *ψ.* 21. partim a causis adjuvantibus, videl. miraculis, *ψ.* 22. quae ipsa amplificat ab adjuncta efficacia, *ibid.* Porro huic parti prophetiae similiter ut superiori, admixtae sunt *praeceptiones, admonitiones & consolationes.* Primum enim praecipit ut incipiente obsidione consulant sibi fugam, eaque celeritatem, *ψ.* 14. 15. & 16. Hanc autem fugam primum declarat a termino ad quem, id est a loco quo fuga corripienda sit, *ψ.* 14. Deinde celeritatem eius declarat antithesi seu remotione causarum corrumpentium, *ψ.* 15. & 16. Tum incommoditatem declarat similiter e causis corrumpentibus, tum propriis mulierum, *ψ.* 17. tum communi omnium, *ψ.* 18. Deinde monet, ne credant seductoribus istis pseudoprophetis, *ψ.* 21. & 23. Consolationem vero pro electis admiscet duplicem. Prima est quod propter electos Judaeos decurtandi sint dies obsidionis, ne tota gens pereat, atque ita illi una cum reprobis clade ista extinguantur, *ψ.* 20. Secunda, quod fieri non possit ut per istos pseudoprophetas seducantur, *ψ.* 22.

QUARTA PARS.

De Domini adventu ad iudicium universale.

24. Ceterum per illos dies, post oppressionem illam, sol obscurabitur, & luna non dabit splendorem suum.

25. Et stellae caeli excident, & vires quae in caelis sunt concutientur.

26. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum potentia multa & gloria.

27. Ipse vero tunc mittet Angelos suos, & suos electos congregabit a quatuor ventis, ab extremo terrae usque ad extremum caeli.

28 A ficu veró discite parabolam. Quum ramus ejus jam tener fuerit, & germinaverit folia; nostis propé esse æstatem.

29 Ita & vos, quum hæc videritis fieri, agnoscite propé esse & ad fores *regnum Dei*.

30 Amen dico vobis, Nequaquam præterierit hæc ætas usquedum facta sint hæc omnia.

31 Cælum & terra præteribunt; sermones autem mei nequaquam præteribunt.

32 Sed de die illo ac hora nemo scit, ne angeliquidem qui in cælo sunt, nec ipse Filius, sed *solus Pater*.

Primó adventum suum *describit*, usque ad *ψ. 28*. Deinde *monet de certitudine prophetia* tum hujus, tum superioris, usque ad *ψ. 30*. Postremó *docet de adventus sui tempore*, versib. reliquis. *Adventum suum describit*, primúm ab adjunctis signis horribilibus proximé antecessuris, *ψ. 24. & 25*. Deinde ab adjuncto occupato, videlicet aspectu omnium hominum, *ψ. 26*. Tertio á subiecto tribunali in quo sedebit, videlicet in nubibus cæli, *ibidem*. Quarto ab adjuncto comitatu glorioso & magnifico, videlicet sanctorum angelorum, *ibid.* Quinto & postremó ab eventu in electis, videlicet collectione eorum per angelos, ut scilicet transferantur in cælum, *ψ. 27*. *Certitudinem prophetia* hujus declarat similitudine germinantis ficus, *ψ. 28. & 29*. Certitudinem veró prophetiæ superioris de excidio urbis & cladibus antecessuris, confirmat asseveratione duplici: quarum prior illustratur notatione temporis, quód scilicet futura illa sint antequam prætereat ista ætas, hoc est, antequam Judæi qui tunc vivebant, omnes fuerint mortui, *vers. 30*. Posterior veró amplificatur collatione vel minoris vel majoris, prout verba diversimodé exponuntur. *Qua de re vide quæ diximus apud Matthæum. De tempore adventus sui docet*, notitiam ejus specialem non esse concessam ulli homini; & hanc sententiam amplificat partim collatione

tionem majorum, videlicet Angelorum & Filii Dei, nempe quatenus idem est homo: partim antithesi disparati vel diversi, videlicet Dei Patris: ubi tamen non est putandum, Filium aut Spiritum sanctum excludi: quum una sit illorum trium essentia.

QUINTA PARS.

Exhortatio ad vigilantiam.

33 Cavete, vigilate & orate: nescitis enim quando tempus illud sit futurum.

34 *Nam Filius hominis ita est ut quispiam qui peregrè agens relicta domo sua, dataque servis suis potestate, ac suo cuique opere, janitori mandavit ut vigilaret.*

35 Vigilate igitur, (nescitis enim quando dominus domus veniet; vespere, an media nocte, an in gallicinio, an mane.)

36 Ne quum repente venerit, inveniat vos dormientes.

37 *Quæ autem dico vobis, omnibus dico; vigilate.*

Hortatur discipulos ad vigilantiam & ad preces: ut scilicet perpetuo solliciti sint de officio faciendo, Deique gratiam ad hoc implerent. Hanc exhortationem *confirmat duobus argumentis*: primum ab adjuncto periculo contrariæ securitatis: deinde ab effectu noxio officii neglecti. *Periculum* illud significat est causa procreante, videlicet incertitudine temporis adventus sui, *ψ. 33.* quam incertitudinem illustrat simili patrisfamilias seu domini peregrè profecti: quis servis singulis sua mandavit officia, ac janitori ut vigilaret, *ψ. 34.* nec illis significavit quo tempore sit rediturus, *ψ. 35.* ubi incertitudinem temporis illustrat distributione noctis in quatuor vigiliis, ut videtur. *Effectum* noxium officii neglecti, videl. *pœnam*, innuit *ψ. 36.* est causa procreante, videl.

deprehensione securitatis. Ad extremum monet, hanc exhortationem pertinere ad discipulos suos universos. versu 37.

SCHOLIA IN CAP. XIII.

1 Quales lapides &c. ποταποὶ λίθοι. &c. Interrogatio admirantis. Q. d. Deus bone, Hi lapides (videl. templi) quales & quanti sunt! quàm pulchri scil. & quàm grandes! Ac pulchritudinis quidem expressè meminisse Lucas: magnitudinem verò nominatim exprimit Marcus in subjecta Domini responsione.

2 Vides ista magna ædificia? βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομὰς; Vult dicere: Putásne ædificia hæc non posse destrui (sicut futurum, modò prædixi Judæis; ut percipitur ex Matth. 23. v. penult. collato cum principio cap. sequentis) eò quòd magna sunt? Interrogatio innuit reprehensionem: q. d. Si ita putas, erras. Nam nequaquam relinquetur &c. Est metonymia efficientis synecdochica: quoniam ex causa efficiente opinionis intelligitur simul ipsa opinio, ad hunc modum: Tu vides ista ædificia esse magna: ac proinde putas ea non posse destrui. Est autem hæc metonymia in tota sententia, quatenus ea ad alteram sententiam se habet ut causa ad effectum. Nequaquam relinquetur. & μὴ ἀφεθῆν. Hæc responsio uná cum præcedente interrogatione vim habet enuntiativæ discretivæ: quasi dicat Dominus, Et si tu putas, ista ædificia, quia magna sunt, non posse destrui: tamen scias omnino fore ut destruantur.

4 Hæc. ταῦτα. Videlicet destructio templi, & cum illa coherens expugnatio urbis. Erunt. ἔσται. Id est, ἠρῆσεται, fient. Consummentur. σωματελεῖσθαι. Id est, sinem suum sortiantur. Confer Matth. 24. v. 3
ubi

ubi exprimitur ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος, consummatio (id est, finis) seculi.

6 In nomine meo. ὅτι τοῦ ὀνόματός μου. Id est, sub nomine meo, prætentes suæ ambitioni nomen meum. Ego sum Christus. ὅτι ἐγώ εἰμι. Nomen Christus sup- plendum esse, planum est ex verbis proxime-preceden- tibus, Venient in nomine meo. Et expressè habetur Matth. 24. v. 5.

7 Bella. πολέμους. Vide applicationem horum ver- barum in *Analysi Matthæi*. Ne turbamini. μὴ φοβηθῆτε. Vel, Ne expavescite. Oportet enim. δεῖ γὰρ. Videlicet propter decretum Dei, seu quoniam ita decrevit Deus punire mundum propter peccata. Finis. τὸ τέλος. Scilicet, templi: ac multo minus seculi.

9 Principia dolorum. ἀρχαὶ ὀδύνων. Significat, istos dolores quos ex commemoratis turbis ac seditio- nibus percepturi sint, longè fore minores illis quos sensuri sint postea in obsidione urbis Hierosolymæ. Est autem me- taphora sumta à parturiente: ut percipitur ex vocabu- lo ὀδύνων, quo significantur dolores parturientis. Et- enim dolores quos parturientes sentiunt in principio, non sunt tanti quanti sunt illi quos sentiunt quum jam infantem enituntur. Propter me. ἐνεκα ἐμοῦ. Id est: propterea quòd me profitemini Christum. In testi- monium. εἰς μάρτυριον. Id est: Atque istud divinâ providentiâ dirigetur in hunc finem, ut coram iudicio Dei cedat in testimonium adversus eos. Adversus eos. ἑναντίον: id est, ἐπ' αὐτοῖς, ut loquitur Lucas in simili sen- tentia, Luc. 9. 5.

10 Apud omnes gentes. εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Id est: non solum apud gentem Judæicam, sed etiam apud

alias gentes. Neq; enim hoc precisé accipiendum vide-
tur de singulis gentibus: quum ex contextu planum sit,
Dominum híc loqui de temporibus quæ expugnationem
Hierosolymæ præcesserunt: quibus temporibus non fuisse
prædicatum Evangelium apud gentes singulas, ex histo-
riis videtur posse colligi. Primum. πρῶτον. Priusquam
templum evertatur.

ii Duxerint. ἀγάγων. Scil. ad magistratus. Ut
tradant. παραδιδόντες. id est, παραδόντες, traditu-
ri: hoc est, ut tradant, scil. εἰς θλίψιν, in afflictionem,
ut habetur Matth. 24. v. 9. hoc est, ut afficiamini suppli-
cio. Non enim estis vos qui loquimini. ἔγώ εἰμι
ὑμεῖς οἱ λαλῶντες. vel, Nō enim estis vos illi qui loquun-
tur. Scil. principaliter. Nam certé loquebantur ipsi corā
magistratibus: sed ut organa Spiritus sancti, loquentes
nimirum ea quæ ipsis dictabat Spiritus sanctus. Exem-
plum vide in Petro & Johanne Act. 4. v. 8. & deinceps.
Item Act. 5. v. 29. & seq.

12 Morte mulctabunt. θανατώσουσιν. Si hoc ver-
bum referatur ad nominativos precedentes, accipien-
dum erit per metonymiam effecti, pro eo quod est, Cura-
bunt morte mulctandos per magistratus. Sed potest ac-
cipi impersonaliter, & referri ad magistratus: atq; tunc
in nativa significatione accipiendum est.

13 Et odio habebimini ab omnibus. ἔσονται
μισοῦμενοι ὑπο πάντων. Id est, feré ab omnibus, à multo-
maxima parte eorū quibuscum versabimini. Hyperbole:
qualis illa apud Paulum, Omnes quæ sua sunt querunt.
Sed qui perseveraverit, ὁ δὲ ὑπομείνας. Seu, Qui su-
stinuerit, sive toleraverit, scil. afflictiones quibus ab hosti-
bus Evangelii afficietur.

16 In agro. εἰς τὸν ἀγρὸν. Pro, ἐν τῷ ἀγρῷ. Enallage five heterosis propositiōnis.

17 Uterum ferentibus. ἐν γαστρὶ ἐχέουσιν. Ad verb. In ventre habentibus, scil. fœtum. Sic Matth. 1.18.

19 A principio rerum conditarum quas condidit Deus. ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἡς ἔκτισεν ὁ Θεὸς. Pro, ἐκείνης ὡς ἔκτισεν. Et κτίσις, pro τῷ κτισθέντι, per metonymiam efficientis. Deniq; in illo ἡς ἔκτισεν ὁ Θεός, est epexegetis pleonastica: qualis suprà v.12.23. in illis verbis, ἐν τῇ ἀνάστασει, ὅταν ἀναστῶσι: item in illis suprà 1.32. ὁφίας δὲ θυομένης, ὅτε ἔδυσ ὁ ἥλιος. Usq; ad hoc tempus. ἕως τῶ νῦν. Supple χρόνος: id est, usq; ad tempus quod nunc est.

20 Propter electos quos elegit. διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ὃς ἐξελέξατο. Pleonasmus Marco familiaris: cuius exemplum fuit modò v.19.

22 Ad seducendum &c. πρὸς τὸ ὑποπλανῆν, &c. Id est, talia ac tanta ut per illa seducerentur etiam electi, si possibile esset illos seduci. Propositio πρὸς hic non notat finem seu propositum illorum pseudoprophetarum: sed eventum. Et si interim verum est, hunc finem pseudoprophetae illis fuisse propositum.

24 Per illos dies. ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Id est, post illos dies: sicut Evangelista ipse mox per epexegetin declarat, subjungens: μετὰ τῷ θλίψιν ἐκείνῳ, post afflictionem illam. Hebraica Enallage propositiōnis: qualis Esa. 4. v. 2. In die illo fiet ut germen Jehovæ sit decori Israëlitis qui evaserint. Id est, post diem illum, seu tempus illud, quo scil. Deus puniet Judæos per Babylonios: ex collatione precedentium. Post oppressionem illam. μετὰ τῷ θλίψιν ἐκείνῳ. Scil. de qua dictum, videl. oppressionem Judæorum per Romanos.

26 In nubibus. ἐν νεφέλαις. Id est, Super nubes: vectum scil. nubibus, illisve insidentem. Cum potentia multa & gloria. μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης. Id est, comitatus & stipatus sanctis angelis, quorum multa sunt myriades.

27 Congregabit. ἐπισυνάξει. Nempe ministerio Angelorum: ex collatione verborum precedentium. Ab extremo terræ usque ad extremum cæli. ἀπὸ ἀρκῆ γῆς ἕως ἀρκῆ οὐρανό. Apud Matthæum habetur, ἀπὸ ἀρκῆ οὐρανό ἕως ἀρκῆ ἀνατόλῃς: id est, Ab extremis calorum usque ad extrema ipsorum. Ex quorum verborum collatione suspicio cuiusdam oboriri haud sine ratione possit, aliquem phrasin hujus Hebraica imperitum nomen ἁπασῶν substituuisse pro nomine γῆς: putans nimirum, terram non recte opponi terram, sed calum. At apud Matthæum manifeste calum calo opponitur, hoc est, una cæli pars parti alteri. Caterum apud Matthæum nomine cæli metonymicè intelligitur terra calo subjecta: neq; enim homines electi qui per angelos congregabuntur, congregabuntur e calo (quippe in quo nondum fuerint) sed ex omnibus terra partibus seu plagis orbis terrarum. Apud Marcum autem si terra opponatur calū: non videtur calū vocabulum commodè per metonymiā exponi posse. Nativam autem significationem rei veritas (ut ex dictis patet) non admittit. Si legatur, ἀπὸ ἀρκῆ γῆς ἕως ἀρκῆ οὐρανό, sensus erit: Ab una extremitate terræ ad alteram. Quem sensum verba Matthæi manifeste habent. Similis phrasin est in illo Esa. 3. vers. 5. Vir in virum, scil. insurget. Id est, Vir unus in alterum. Item psal. 19. v. 3. Dies diei eructat sermonem: & nox nocti indicat scientiam. Id est: Dies unus sermonem eructat alteri: & nox una scientiam indicat alteri.

A ficu.

28 A ficu. ἀπὸ τῆς συκῆς. Scil. arbore.

29 Propé esse regnum Dei. ὅτι ἐγγύς ἐστιν. Scil. ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ: ut expresse habetur Lucae 21. vers. 31.

32 De die illo. περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Quo scil. futura est consummatio seculi, quóve venturus est Filius hominis ad congregandum electos suos: ex collatione v. 26. Nec ipse Filius. εἰδὲ ὁ υἱὸς. Scil. secundum naturam assumptam, seu quatenus homo. nam quatenus deus, nórat omnia. Sed solus Pater. εἰ μὴ ὁ πατήρ. Nomen Solus adjectum est perspicuitatis gratiá. Ad verbum sonat: Nisi Pater. Quae verba cum praecedentibus illis εἰδὲ εἰς οἶδεν, id est, Nemo scit: coherent ad hunc modum: εἰδὲ εἰς οἶδεν εἰ μὴ ὁ πατήρ. Nemo novit nisi Pater: Id est, Solus Pater novit. Illa autem verba, εἰδὲ οἱ ἀγγελοι &c. ad amplificandum, quasi per parenthesis inserta sunt, Ne Angeli quidem &c. Quasi dicat: Quánto minús homines.

37 Vobis. ὑμῖν. Nempe vobis quatuor: quorum nomina recitata sunt supra v. 3. Omnibus dico. πάντι λέγω. Nempe omnibus meis discipulis. quasi dicat, Volo ut haec illis referatis: ad ipsorum scil. tum consolationem, tum admonitionem.

OBSERVATIONES EX CAP. XIII.

Ex parte prima, vide Matth. 24. ᾠ. 1. & 2.

Ex parte secunda, vide Matth. 24. á ᾠ. 3. usq; ad 14.

Ex parte tertia, vide Matth. 24. á ᾠ. 15. usq; ad 29.

Ex parte quarta, vide Matthæi 24. á ᾠ. 29. usque ad 37.

Ex parte quinta, vide Matth. 24. á ᾠ. 42. usque ad finem capitis.

ANALYSIS CAP. XIV.

ARGUMENTUM.

Hactenus narratum, quomodo administravit Christus munus propheticum: sequitur, quomodo administravit munus sacerdotale, patiendo scilicet pro electis sibi à Patre datis. Continetur autem historia passionis Christi, sequentibus duobus capitibus. Et in hoc quidem capite narrantur hæc decem.

- 1 Consultatio procerum de Jesu ad supplicium rapiendo, v. 1. & 2.
- 2 Unctio Domini ad sepulturam seu funerationem, à v. 3. usq; ad 10.
- 3 Pactio Juda cum sacerdotibus de Jesu prodendo, v. 20. & 11.
- 4 Indicatio proditoris apud discipulos, à v. 12. usq; ad 22.
- 5 Doctrina de passionis fructu, à v. 22. usq; ad 26.
- 6 Prædictio comprehensionis sui, fuga discipulorum & abnegationis Petri, à v. 26. usq; ad 32.
- 7 Passio Christi spiritualis in horto, à v. 32. usq; ad 43.
- 8 Comprehensio Christi in horto, à v. 43. usq; ad 53.
- 9 Damnatio Christi à concilio sacerdotum, à v. 53. usq; ad 66.
- 10 Negatio Christi per Petrum, à v. 66. usque ad finem capituli.

PRIMA PARS.

Consultatio procerum de Jesu ad supplicium rapiendo.

ERat autem Pascha & Azyma duobus post diebus: & quærebant principes Sacerdotum & Scribæ quomodo eum dolo prehensum trucidarent.

2 Dicebant autem, Ne in festo; ne forte tumultus fiat populi.

PRimum indicatur consultationis hujus tempus, videlicet tertius dies ante pascha Judæorum. Secundò persona consultantes, videlicet principes Sacerdotum & Scribæ:

Scribæ: quibus addit Matthæus seniores populi. Tertiõ summa consultationis, nempe ut Jesum dolo prehensum trucidarent. Hæc sententia amplificatur ab adjuncta cautione singulari: nempe ut istud non fieret in festo. Cui cautioni adjicitur sua ratio á fine seu eventu: nempe ne tumultus oriretur in populo.

SECUNDA PARS.

Unctio Domini ad sepulturam seu funerationem.

3 Quum autem Jesus esset Bethaniæ, in domo Simonis Leprosi, accumbente eo venerat mulier habens alabastrum unguenti nardi liquidæ multi pretii: & fracto alabastro effuderat ei in caput.

4 Quidam autem indignabantur apud sese, & dicebant, Quorsum perditio ista unguenti facta est?

5 Nam poterat hoc vendi ampliùs quàm trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam.

6 Jesus autem ait, Omittite eam: quid ei molestiam exhibetis? bonum opus operata est erga me.

7 Semper enim pauperes habebitis vobiscû, & quocumque volueritis, poteritis eis benefacere: me verò non semper habebitis.

8 Hæc quod potuit fecit: occupavit enim ungerem meum corpus ad funerationem.

9 Amen dico vobis, Ubiq; prædicatum fuerit Evangelium hoc in toto mundo, etiam id quod ista fecit, dicetur in memoriam ipsius.

Hujus narrationis membra sunt sex: nempe 1. Locus. 2. Occasio. 3. Efficiens. 4. Materia. 5. Forma. 6. Eventus.

Locus ubi unctio illa facta est, indicatur tum generalis seu communis, Bethania: tum specialis seu proprius, domus Simonis leprosi.

Occasio ad hanc unctioem oblata fuit, accubitus Domini in convivio. Solebant enim Judæi in convivii ungi.

Efficiens, seu persona quæ Dominum unxit, fuit mulier, cui (teste Johanne, cap. 12. v. 3.) nomen erat Maria.

Materia qua mulier illa Dominum unxit, fuit unguentum nardi liquidæ. Hoc unguentum declaratur partim à subjecto vasculo in quo fuit contentum, videl. alabastro: partim ab adjuncto pretio, quod fuerit multi pretii.

Forma seu modus agendi fuit, quod mulier illa unguentum istud pretiosum contracto alabastro effudit Domino in caput.

Eventus fuit indignatio quorundam qui unâ accumbabant, & murmur quo factum istud mulieris damnabant argumento effecti damnosi, videl. interceptæ elemosynæ in pauperes erogandæ, v. 4. & 5. Qui autem istius murmuratores fuerint, declarat Matthæus, qui hoc attribuit discipulis: & adhuc magis Johannes, qui hoc soli Judæ tribuit: unde percipitur, Judam istius murmuris authorem fuisse, ac præ cæteris murmurasse, quod ipsum ex eventu quoque perspicuum evadit: quippe quum Judas agrè tulerit interceptam sibi esse occasionem furandi, teste Johanne: ac proinde tum hanc ob causam, tum defensione mulieris suiquæ reprehensione exacerbatus, abierit ad sacerdotes, suam eis operam offerens in Christo prodendo. Cæterum istud murmur declaratur è suo eventu, videl. mulieris defensione adhibita à CHRISTO: qui factum mulieris defendit ab adjuncta bonitate, iniquiens: *Bonum opus operata est erga me.* Et hanc bonitatem demonstrat ex fine seu scopo, ubi ait: *Occupavit enim ungere meum corpus eis τὸν ἐν ταφιάσμων, id est, ad funerationem seu pollinctionem.* Simul etiam argumentum murmuris refutat à distinctione temporum. Enthymema reprehensionis erat: Unguentum hoc debuit conferri in usus pauperum: Non igitur debuit in te effundi. Dominus negat antecedens, adhibita distinctione temporum:

porum: Unguentum hoc non debuit conferri in usus pauperum, sed in honorem meum, quia hoc temp^o istum honorem postulat: pauperibus veró benefaciendi satis adhuc temporis superest. Quód autem hoc tempus honorem istum postulet, probat ex eo quód jam sit tempus corpus ipsius funerandi: quum postea non sint habituri istius officii sibi præstandi facultatē: hoc innuit quum ait, *Me non semper habebitis.* Item, *Hac quód potuit fecit, occupavit enim ungere &c.* Postremó bonitatem facti mulieris amplificat prophetia de *evento*, videl. testimonio atq; iudicio honorifico omnium piorum quibus deinceps Evangelium prædicandum sit, *ψ. 9.*

TERTIA PARS.

Pactio Judæ cum Sacerdotibus.

10 Tunc Judas Iscariotes, unus ex duodecim, abiit ad principes Sacerdotum, ut eum ipsis proderet.

11 Illi veró eo audito gavisi sunt: & polliciti sunt se pecuniam ei duros. Quærebat igitur quomodo oportuné eum proderet.

Narrationis hujus *membra sunt quinque*: descriptio proditoris, causa impulsiva prodendi, proditoris oblatæ effectum; pactio ipsa & pactio effectum. *Proditor describitur* á nomine proprio, á cognomine & á conditione. *Causa impulsiva* innuitur verbo *ἀπῆλθε*, *abiit*, scilicet ultró, motus nimirum cupiditate vindictæ & avaritiâ in recuperando lucro intercepto per effusionem unguenti, ut percipitur ex ipsa serie narrationis. *Effectum proditoris oblatæ* fuit gaudium in illis quibus offerebatur. *Pactio* fuit posita in eo, quód principes sacerdotum polliciti sunt Judæ, se ei duros pecuniam, videl. triginta argenteos (ut Matthæus narrat) si scil. Jesum ipsis prodidisset. *Effectum pactiois in proditore* fuit studium standi promisso, ac proinde diligens observatio opportunitatis rei gerendæ.

QUARTA PARS.

Indicatio proditoris apud discipulos.

12 Ac primo die Azymorum, quando Pascha profecti paremus ut edas Pascha?

13 Tunc mittit duos é discipulis suis, & dicit eis, Abite in urbem: & occurret vobis quidam portans amphoram aquæ: sequimini eum.

14 Et quocunque introierit, dicite patrifamiliâs; Magister dixit, Ubi est diverforium ubi Pascha cum discipulis meis edam?

15 Tunc ipse vobis monstrabit cænaculum magnum stratum, paratum; illic parate nobis Pascha.

16 Abierunt igitur discipuli ejus, veneruntque in urbem, & invenerunt omnia prout dixerat eis: & paraverunt Pascha.

17 Et vesperâ factâ, venit cum duodecim.

18 Quumque accubissent, & ederent; ait Jesus, Amen dico vobis, Unus ex vobis prodet me, qui edit mecum.

19 Ipsi veró cœperunt contristari, & ei dicere sigillatim, Num ego? Et alius, Num ego?

20 Ipse autem respondens dixit eis, Unus ex duodecim, qui intingit mecum in cætinum, me prodet.

21 Filius quidem hominis abit, prout scriptum est de eo: sed væ homini illi per quē Filius hominis proditur: bonum erat illi si natus non fuisset homo ille.

Membra principalia hujus narrationis sunt quatuor: tempus, locus, indicatio ipsa, & indicationis effectum.
Tempus

Tempus quo indicatio ista facta est, fuit primus dies azy-
morum, *ψ.* 12. quum jam vespera advenisset, *ψ.* 17: quum-
que Jesus & discipuli accubuissent & pascha (id est agnū)
ederent, *ψ.* 18. *Locus* ubi indicatio hæc facta est, ipsum-
que pascha à Domino unâ cum discipulis celebratum,
fuit cænaculum magnum stratum & paratum in domo
cujusdam patrisfamiliâs in urbe Hierosolyma, *ψ.* 13. 14.
& 15. Hæ duæ circumstantiæ amplificantur expositione
præparationis agni paschalis. Illa præparatio describitur é
causis agentibus: tum principali, tum adjuvantibus seu
administris. Principalis causa fuit Jesus, quatenus præpa-
rationem agni duobus discipulis mandavit. Administri
fuerunt duo illi discipuli. Primū igitur describuntur
mandata Jesu de loco ubi debeāt duo illi discipuli agnū
parare, *ψ.* 13. 14. & 15. Deinde mandatorum illorum ex-
sequutio, *ψ.* 16. In mandatis locus designatur ex adjun-
ctis adhærentibus, videlicet hominis cujusdam occursum
discipulis ac portaturi amphoram ingressuri que in cer-
tam domum, *ψ.* 13. & patrisfamiliâs illius domus prom-
tâ ostensione cænaculi, *ψ.* 14. & 15. *Indicatio* ipsa est in-
definita, & amplificata antithesi causæ corruptentis, ad
significandum indignitatem rei. Est que gemina: prima
continetur *ψ.* 18. altera *ψ.* 20. Prioris indicationis *effe-*
ctum in discipulis fuit tum tristitia, tum inquisitio quis-
nam ex eis proditor ille esset, versu 19. Indicatio po-
sterior amplificatur indicatione effecti, videlicet denun-
tiatione pœnæ divinæ quæ proditorem maneat: quæ ipsa
denuntiatio amplificatur prolepsî & collatione mino-
rum, *ψ.* 20.

QUINTA PARS.

Doctrina de passionis fructu.

22 Et edentibus ipsis, quum accepisset Je-
sus panem, & benedixisset, fregit: dedit que
eis, & ait, Accipite, edite: hoc est corpus
meum.

23 Et accepto poculo, quum gratias egisset, dedit eis: & biberunt ex eo omnes.

24 Et dixit eis, Hoc est sanguis meus, *sanguis* ille novi federis: qui pro multis effunditur.

25 Amen dico vobis, Nequaquam bibam amplius ex fructu vitis usque ad diem illum quum ipsum bibam novum in regno Dei.

Narrationis hujus *membra* principalia sunt *tria*: occasio doctrinæ, doctrinâ ipsa, & appendix doctrinæ. *Occasionem* ad hanc doctrinam tunc proponendam Domino præbuit cæna quam tunc cum discipulis edebat ultimam: id quod significatur his verbis, *Et edentibus ipsis*. *Volebat* enim in locum agni paschalis quem tunc unâ edebant, instituere cænam sacram novam, per quam tum ipsos discipulos tunc præsentés, tum cæteros deinceps credentes usque ad finem mundi edoceret de passionis suæ fructu. Itaque occasione & temporis & materiæ usus est. *Temporis*: quatenus cænæ veteri quam tunc ultimam cum discipulis edebat, mox subrogavit novam. *Materiæ*: quatenus ordinavit panem & vinum (cujus utriusque copiam tunc habebat, nec iterum habiturus erat) in sacramenta, id est, sacra signa sui corporis & sanguinis: per quæ tum discipulos tum omnes deinceps credentes edoceret de passionis suæ fructu. Atque hæc de occasione. Jam *doctrina ipsius summa est*: Passionem ac mortem suam utilem fore discipulis, ac omnino omnibus electis, ad promerendum illis apud Deum remissionem peccatorum, seu ad satisfaciendum iudicio DEI pro ipsorum peccatis, atque ita ad reconciliandum eos Deo, & fedus illud gratiæ confirmandum. Hanc doctrinam Dominus proponit partim per expressa verba, partim per actiones quasdam mysticas: quæ utraque declarat e subjectis occupantibus, videlicet pane & vino: circa quæ actiones illæ sunt adhibitæ, & de quibus verba illa sunt

sunt pronuntiata. Et actiones quidem circa panem adhibitæ, narrantur quatuor. Etenim panem primùm accepit: deinde benedixit: (hoc est, super illo gratias Deo egit, ut Lucas declarat) tum fregit; postremó dedit discipulis, versu 22. Verba de pane pronuntiata, continent duo membra: mandatum & doctrinam. Mandatum continetur his verbis: *Accipite, edite*, quo mandato imperantur duæ actiones mysticæ: quâ utrâque figuratur spiritualis acceptio & comestio corporis Christi, quæ fit per fidem. Doctrina proponitur his verbis: *Hoc est corpus meum. Hoc*, videlicet hic panis: ut ut patet ex consequentia sive serie atque coherentia verborum. Quâ doctrinâ continetur promissio Evangelii, simbolo panis illustrata & obsignata. Sensus enim illorum verborum est: panem illum ex ordinatione Christi esse signum corporis ipsius, significans atque testificans credentibus, corpus ipsius esse pro illis fractum in cruce, atque ita eis effectum cibum vitæ æternæ. Atque hæc de pane. Jam ad poculum quod attinet (nimirum poculum vino plenum, ut percipitur ex versu 25.) actiones circa illud adhibitæ, narrantur tres. primó enim Dominus illud accepit: deinde gratias egit: postremó discipulis dedit. Ubi fusio vini ex analogia fractionis panis, simul est intelligenda. neque enim dubium videri potest quín vinum vel ab ipso Domino vel (quod credibilius) mandato ipsius á ministro in poculum fuerit infusum, antequam Dominus super illo gratias ageret: quippe quum pro vino gratias egerit: quanquam non principaliter pro vino, sed pro re per illud vinum significanda, videlicet pro sanguine suo effundendo pro electis in remissionem peccatorum.

Verba de poculo pronuntiata hîc narrantur tantum ea quæ continent doctrinam de illius poculi fine seu usu, & per consequens de fructu passionis DOMINI: Mandatum veró de poculo bibendo, quod hîc omissum est, colligitur ex narratione de factis discipulorum: qui biberunt ex eo omnes. hoc enim fecerunt ex Domi-

ni mandato, quod exprimitur apud Matthæum. Porro verba de poculo pronuntiata, sunt hæc: *Hoc est sanguis meus novi testamenti (seu federis) qui pro multis effunditur.* Id est, Hoc poculum (hoc est, vinum hoc poculo contentum) ex ordinatione mea est signum sanguinis mei, significans atque testificans vobis & omnibus deinceps credentibus, sanguinem meum pro vobis ac pro illis effusum iri effusumve esse ad confirmandum novum illud fedus, nempe fedus gratiæ, in quo Deus federatis suis (nempe omnibus in me credentibus) promittit remissionem peccatorum propter effusionem sanguinis mei: quippe qua pro peccatis illorum sum satisfactorius iudicio Dei, sentiens iram illius & maledictionem quam illi suis peccatis commeruerunt. Atque hæc de ipsa doctrina. *Appendix doctrina* duas sententias continet: admonitionem & consolationem. Admonet enim de suo a discipulis discessu paulo-post futuro, ubi ait: *Non bibam amplius ex fructu vitis.* Deinde contra illum discessum eos consolatur, ubi annectit, *Usque ad diem illum quum ipsum bibam novum in regno Dei.* quibus verbis promittit discipulis gaudia sempiterna unâ cum ipso fruenda in cælo: quæ gaudia per metaphoram a læto convivio ex more Scripturæ significat. Qui plenior hujus loci expositionem desiderat: consulat Analysin nostram in Matthæum.

SEXTA PARS.

*Prædictio comprehensionis sui, fugæ discipulorum,
& abnegationis Petri.*

26 Et quum hymnum cecinissent, exierunt, in montem olearum.

27 Tunc dicit eis Jesus, Omnes offendemini in me nocte istâ. Nam scriptum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oves.

28 Sed postquam surrexero, præibo vobis in Galilæam.

Petrus

29 Petrus autem dixit ei, Etiam si omnes offendantur, at non ego.

30 Tunc dicit ei Jesus; Amen dico tibi; Hodie, hac *inquam* nocte, priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me.

31 At ille multo magis dicebat; Si me oportuerit commori tibi, haudquaquam te abnegabo. Itidem autem etiam omnes dicebant.

Versu 26. habetur *transitio*: ubi duo: appendix ultimæ cænæ, videl. hymnus: & locus ubi sequens prædictio pronuntiata, videl. via ad montem olearum, *ψ.* 27. *prædicat discipulorum fugam, & simul comprehensionem sui*, tanquam illius causam procreantem. Præditionem fugæ illustrat & amplificat á circumstantia temporis. Præditionem utramque confirmat testimonio Scripturæ, ex Zachariæ 13. vers. 28. *illi scandalo opponit consolationem*. promittendo suum ad illos reditum. Versu 29. narratur *præditionis fugæ eventus*, eademque *occasio præditionis sequentis*, videl. abnegationis Petri. Eventus ille est contradictio Petri, & contraria promissio constantis apud Dominum permansionis. Versu 30. *narratur prædictio abnegationis Petri*: confirmata asseveratione; illustrata atque amplificata á circumstantia temporis, idque bifariam, & á numero. Versu 31. *prædictio abnegationis Petri declaratur ex eventu*, videl. contradictione Petri iterata: quæ amplificatur collatione majoris, & illustratur simili contradictione cæterorum discipulorum.

SEPTIMA PARS.

Passio Christi spiritualis in horto.

32 Veniunt igitur in locum cuius nomen est Gethsemane. Tunc dicit discipulis suis, Confidite hîc, usquedum precatus fuero.

33 Et assumit Petrum & Jacobum & Johannem secum: cœpitque expavescere & gravissimè angi.

34 Et dixit eis, Tristis est anima mea usque ad mortem: manete hîc, & vigilate.

35 Progressusque paululum, procidit in terram: & oravit, ut, si possibile esset, abiret ab ipso hora illa.

36 Dixitque, Abba, Pater, omnia possibilìa sunt tibi: transfer à me istud poculum. verùm non quod ego volo, sed quod tu.

37 Tunc venit, & invenit eos dormientes: dicitque Petro, Simon dormis? non valuisti *vel* unam horam vigilare?

38 Vigilate & precamini, ut ne introcatis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, sed caro est infirma.

39 Et quum rursus abiisset, precatus est, & eundem sermonem dixit.

40 Et reversus, invênit eos rursum dormientes, (erant enim oculi eorum gravati) neque sciebant quid ei responderent.

41 Et venit tertiò, dicitque eis; Dormite quod superest, & requiescite: sufficit, vênit hora illa: ecce, traditur Filius hominis in manus peccatorum.

42 Surgite, eamus: ecce, qui prodit me, appropinquavit.

Spiritualis passio Christi in horto, fuit *anxietas* ex metu pleni sensus iræ Dei paulo-póst in cruce futuri. Hæc *anxietas* declaratur ex *effectis*: quæ narrantur numero *decem*. Primùm separavit maximam partem discipulorum, ut cò liberius apud cæteros de anxietate sua posset *con-*
queri,

queri, *ψ*. 32. Deinde assumpsit tres solúm discipulos, quos præ cæteris charos habebat, ut anxietatem illam suam eis exponeret, & in ipsorum quasi sinum effunderet, solati gratiã, *ψ*. 33. Tertio anxietatem illam discipulis istis confitetur, de quæ illa querulatur, *ψ*. 34. Quarto petit ab eis solatium ex præsentia & precibus ipsorum, *ibid.* Quinto precatur ardentissimè, deprecans futurum illum sensum iræ Dei, ita tamen ut in voluntate Patris acquiescat, *ψ*. 35. & 36. Sexto objurgat Petrum, simulque reliquos duos, propter ignaviam & securitatem; eosque hortatur ad precandum, additã ratione ad ipsorummet salutem spectante, *ψ*. 37. & 38. Septimo iterat precationem suam, *ψ*. 39. Octavo iterum quærit solatium apud discipulos: sed frustra: quippe quod illi gravati essent somno, *ψ*. 40. Nono iterum ad discipulos redit solatii quærendi causã, *ψ*. 41. Decimo iterum eos objurgat propter ignaviam, *ψ*. *cod.* Simulque monet de instante prodicione, eosque hortatur ut unã secum proditori obviam eant, *ψ*. 41. & 42.

OCTAVA PARS.

Comprehensio Christi in horto.

43 Et statim, adhuc eo loquente, adest Judas qui erat unus é duodecim: & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, à principibus sacerdotum & scribis & senioribus.

44 Dederat autem eis iste qui cum prodebat, commune signum, dicens: Quem osculatus fuero, is est:prehendite eum, & abducite tutó.

45 Quum igitur venisset, statim accedit ad eum, dicitque ei; Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eum.

46 Illi veró injecerunt in eum manus, & prehenderunt eum.

47 Quidam autem adstantium, exserto gladio, percussit servum Pontificis maximi, & abstulit ejus auriculam.

48 Et respondens Jesus dixit eis, Ut adversus latronem existis cum gladiis & fustibus ad comprehendendum me?

49 Quotidie eram apud vos in templo docens, & tamen nonprehendistis me. Sed *hec fiunt* ut impleantur Scripturæ,

50 Tunc relicto eo omnes fugerunt.

51 Quidam autem juvenis sequebatur eum, amictus sindone super nudum *corpus*: & preherunt eum juvenes.

52 Ipse veró derelictâ sindone, nudus effugit ab illis.

Narratio comprehensionis Christi continetur *tribus membris*: quæ sunt, causæ procreantes, forma seu modus agendi, & eventa. *Causa procreantes* indicantur tum principales, tum adjuvantes & ministræ. Principales fuerunt principes sacerdotum & scribæ & seniores: ab his enim missi sunt qui Dominum comprehenderent. Adjuvantium una iterum fuit principalis, reliquæ ministræ. Principalis fuit Judas Iscariotes proditor: is enim ministros secum duxit. Ministri fuerunt famuli sacerdotum, qui hic intelliguntur nomine *turba multa*. Horum mentio illustratur ab adjunctis instrumentis, videl. gladiis & fustibus. *Forma seu modus agendi* narratur primùm proditoris, deinde ministrorum. De proditore narratur duo, præparatio ministrorum per certum signum: & proditio ipsa per osculum. De ministris narratur, quód in Dominum iniecerint manus, atque ita eum comprehenderint. *Eventa* narrantur quatuor: primum in uno é discipulis, secundum in Domino, tertium in discipulis omnibus, quartum in quodam juvene qui Dominum sequebatur. Unus é discipulis (videlicet Simon Petrus, teste Johanne) conatus est comprehensionem Domini impedire vi, ut declaratur v. 47. Dominus cum iis, qui simul aderant, primoribus expoſtulavit de injuria, eosdemq; arguit malæ conscientiæ, & denique se contra istam injuriam conſolatus

solatus est consideratione voluntatis Dei in Scripturis patefactæ. Discipuli omnes, relicto Domino, fugerunt. Juvenis similiter fugit; idque nudus, relicta sindone qua amictus erat super nudum corpus.

NONA PARS.

Damnatio Christi à concilio sacerdotum.

53 Tunc abduxerunt Jesum ad Pontificem maximum: & convenerunt cum eo omnes principes Sacerdotum, & seniores, & Scribæ.

54 Petrus autem procul sequutus est eum intró usque in aulam Pontificis maximi: & erat confidens cum ministris, & calefaciens sese ad ignem.

55 Principes autem Sacerdotum & totus confessus quærebant testimonium adversus Jesum, ut eum morte mulctarent: sed non inveniabant.

56 Nam multi falsum testimonium dicebant adversus eum: sed non erant paria ipsorum testimonia.

57 Tunc quidam surrexerunt, & falsa testati sunt adversus eum, dicentes;

58 Nos audivimus eum dicentem; Ego destruam templum hoc quod est manib⁹ factum, & triduo aliud absque manibus factum ædificabo.

59 Sed ne sic quidem par erat testimonium eorum.

60 Tum Pontifex maximus quem assurrexisset in medium, interrogavit Jesum, dicens; Non respondes quicquam? quid est quod isti adversum te testificantur?

61 Ipse veró filebat, & nihil respondit. Rursum Pontifex maximus eum interrogavit, & dixit ei, *Túne es Christus Filius ille Benedicti?*

62 Jesus autem dixit, Ego sum. & videbitis Filium hominis sedentem ad dextram potentiae Dei, & venientem cum nubibus caeli.

63 Pontifex maximus veró diruptis vestibus suis dixit, *Quid adhuc nobis opus est testibus?*

64 Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Illi veró omnes condemnarunt eum dicentes, ipsum teneri mortis poenâ.

65 Et cœperunt quidam inspuere in eum, & obtegere faciem ejus, & colaphos ei infligere, & dicere ei, Vaticinare. ministri veró bacillorum ictibus eum cædebant.

Narrationis hujus *membra* principalia sunt tria: causa procreantes damnationis, adjunctus spectator seu testis, & forma seu modus agendi. *Causa procreantes seu authores* damnationis CHRISTI fuerunt, Pontifex maximus, omnes principes sacerdotum, & seniores & Scribæ, *v. 53.* *Adjunctus spectator & testis* (qui hæc suo tempore apud Ecclesiam debuit testari) fuit Petrus, *v. 54.* *Forma seu modus agendi*, nempe processus judicialis, continet partes quatuor. Primùm quæsiverunt falsos testes qui aliquid morte dignum de Jesu testarentur: deinde quum hæc non successisset, aliâ viâ rem aggressus pontifex maximus, quæsivit ex Jesu, an ipse sit Christus filius ille Dei: tum confessione Domini auditâ, damnarunt eum ad mortem: postremó damnatum permiserunt astantibus illudendum. Harum partium prima, videlicet conquisitio falsorum testimoniorum, primùm declaratur; deinde amplificatur. Declaratur partim ab eventu, quod nullum ex istis testimoniis compertum sit par, hoc est, testificans de facinore quod dignum esset morte: partim ab exemplo speciali de destructione templi. Amplificatur autem ab oc-

ab occasione Christum damnandi, saltem ad plagas: cō quod silebat: quod silentium illi poterant interpretari pro confessione. Sed quoniam non erant contenti damnare eum ad plagas: sed constituerant damnare ad mortem: idcirco occasionem hanc omittūt, & aliam ipsius damnandi causam quærunt. Secunda pars processus, videlicet quæstio Domino á Pontifice maximo proposita, declaratur ex eventu, videlicet responso Christi: quo se Christum esse apertè confitetur, atque illud insuper á signo probat. Tum responsum hoc declaratur é suo eventu in pontifice maximo, videl. diruptione vestium ad significandum dolorem quem percipiat ex audita blasphemia. Tertia pars, videl. damnatio ipsa, declaratur expositione causæ seu indicatione criminis propter quod sit damnandus, videl. propter blasphemiam. Quarta pars processus, permissio illusionis, amplificatur enumeratione diversarum contumeliarum.

DECIMA PARS.

Negatio Christi per Petrum.

66 Quum veró Petrus esset in aula inferiús, venit quædam ex ancillis Pontificis maximi:

67 Et quum videret Petrum se calefacere, intuita in eum, dixit; Et tu cum Nazareno Jesu eras.

68 Ipse veró negavit, dicens; Non novi, neq; scio quid tu dicas. Et exivit foras in vestibulum: & gallus cecinit.

69 Tunc ancilla quum rursus vidisset eum, cœpit dicere iis qui adstabant; Hic est unus ex ipsis.

70 Ipse veró rursus negavit. Et rursus paulo póst qui adstabant dixerunt Petro; Veré ex ipsis es: etenim Galilæus es, & loquutio tua similis est.

71 Ipse autem cœpit execrari se & jurare, dicens; Non novi hominem istum quem dicitis;

72 Tunc secundó gallus cecinit. & recordatus est Petrus verborum quæ dixerat ei Jesus; Priusquam gallus bis cecinerit, ter me abnegabis. Et quum se proripuisset, flevit.

Negatio Petri qua negavit sese Christi discipulum esse, narratur *trina*: prima ψ . 66. 67. 68. secunda ψ . 69. & initio septuagesimi: tertia, verbis reliquis ejusdem versus. *Prima* negatio declaratur ex loco, causa procatartica, & eventis. Locus fuit inferior pars aulae, ψ . 66. Causa procatartica fuit indicatio ancillae, ψ . 66. & 67. Eventa narrantur duo: unus, quód Petrus exiit in vestibulum: alter, quód gallus cecinit: parte posteriore ψ . 68. *Secunda* negatio declaratur é causa procatartica; quæ fuit iterum indicatio ancillae: sed alterius, ut testatur Matthæus. Ubi simul ex serie narrationis intelligendus est locus ubi ista negatio est facta, videl. in vestibulo: ex collatione versus præcedentis. *Tertia* negatio partim declaratur, partim amplificatur. Declaratur á tempore, causa procatartica, & eventis. Têpus significatur his verbis, ψ . 70. κατὰ μικρόν, paulo post, videlicet post negationem secundam: ex collatione sententiæ præcedentis. Causa procatartica fuit indicatio adstantium. Hæc amplificatur ex duobus adjunctis, videl. asseveratione & probatione, ψ . 70. Asseveratio continetur adverbio ἀληθώς, id est, *veré*. Probatio ducitur ex adjunctis duobus: patria & idiomate. Quæ utraque probatio verisimilis tantum erat, non autem certa. Poterat enim aliquis esse Galilæus, & idiomate Galilæorum uti, etsi non esset discipulus Christi. quo fit ut argumenta hæc non possint concludi nisi ἀσυλλογιστως, nempe sic:

Discipuli Jesusunt Galilæi & loquuntur Galilæicé.

Tu es Galilæus & loqueris Galilæicé.

Ergo tu es é discipulis Christi.

Ἀσυλλογισία est ex puris affirmantibus in secunda figura.

Eventa

Eventa, alia ex aliis consecuta, narrantur Ψ . ult. nume-
ro quatuor. 1. Gallus secundó cecinit. 2. Petrus recorda-
tus est verborum Domini. 3. Proripuit se. 4. Flevit. Por-
ró amplificatio hujus negationis continetur Ψ . 71. ab ad-
juncto jurejurando.

SCHOLIA IN CAP. XIV.

1 Duobus póst diebus. μετὰ δύο ἡμέρας. Ad verb.
Post duos dies: id est, post biduum: seu, biduó post: nempe
postquam Dominus sermonem illum de excidio urbis ac
templi in monte habuisset: qui sermo recitatus est capite
precedente.

2 Ne in festo. μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ. Scil.prehendamus
& trucidemus Jesum: ex collatione versus precedentis.
Et, In festo, scil. instante: nempe in Paschate: ex col-
latione versus 1. Id ipsum in Græco innuit articulus.
Sic Germanicé, Nicht auf das fest / vel, am fest. Ne
forte μὴ ποτε. Damit nicht villsleicht. Non exstat
(quod sciam) alia vox apud Latinos, qua istud ποτε sic
usurpatum, possit exprimi. Aliás præstaret ab ista voce
(forte scilicet) abstinere: quum apud Latinos Ethnicos
fuerit fictitia deæ nomen: qua nunc Fors, nunc Fortuna
ab illis appellata fuit. Sed licet nobis eâ voce uti, quate-
nus significamus eventum nobis incertum. Et sic Aposto-
li non abhorruerunt á verbo χηματίζεσθαι & nomine
χηματισμὸς: quibus vocibus Græci ethnici ad impia
sua & diabolica oracula significanda usi fuerunt. Va-
leat igitur hic quoque illud: Puris omnia pura. Fiat.
ἔσα. Pro, ἤνυσεν. vel, ἤνυσεν: quo verbo utitur
Mattheus.

3 Leprosi. τὸ λεπρῶν. Scil. cognomento: eó quód
fuisse leprosus. nam si tunc adhuc leprosus fuisset: Jesus,
utpote legis divinæ observantissimus, nequaquam cum

illo cepisset cibum: quum leprosis conversatione sanorum lege Dei esset interdictum. Venerat. ἡλθε. Scil. sexto die ante pascha: ut testatur Johannes cap. 12. v. 1. Igitur hic observatus est ordo non naturæ & temporis, sed prudentiæ: vult enim Evangelista exponere, qua occasione factum sit ut sacerdotes & scribe Jesum prehenderent, & trucidarent in festo pasche, contra quam decreverant, supra versu 2. Quia scilicet noluerunt dimittere occasionem sibi oblatam a proditore Juda: qui quidem occasionem Domini prodendi sumsit ex eo quod hic narratur. Mulier. γυνή. Videlicet Maria soror Lazari, Johan. 12. v. 3. Nardi liquidæ. νάρδι & πισικῆς. Quasi dicas, potabilis: si nomen πισικῆς, derivatum sit a verbo πίω, id est, bibo. Aliis magis placet deductum esse a nomine πίσις, id est, fides: ut significetur nardus quasi fidelis seu bonæ fidei, hoc est, minimè adulterata. Effuderat ei in caput. κατέχευεν αὐτῆς κατὰ τῆς κεφαλῆς. Pronomen αὐτῆς trajectum est. Potest etiam verti, & fortasse rectius: Effuderat secundum caput eius: ut significetur, mulierem accessisse a tergo, & unguentum illud Domino in occiput effudisse. Sicut ante id tempus fecerat mulier illa peccatrix, de qua Luc. 7. v. 36. & seqq.

7 Habebitis. ἔχετε. Ad verb. Habetis. Enallage temporis. Sic mox, Poteritis. δυνάθε: pro, δυνήσεθε. Et in fine versus iterum, ἔχετε.

8 Quod potuit. ὃ εἶχεν. Ad verb. Quod habuit. Gracismus. Ad funerationem, εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. Vide scholia in Matth. 26. 12.

9 In toto mundo. εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Pro, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Enallage, qualis supra 13. 16. ὃ εἰς τὸν ἀρξένον.

11 Pecuniam. ἀργύριον. Ad verb. Argentum. Metonymia

onymia materia. Polliciti sunt. ἐπιγγείλαντο. Atque etiam mox triginta argenteos nummos illi appende-
runt. Matth. 26. 15. quos haud dubiè apud certum homi-
nem deposuerunt, qui illos Judæ, proditione factâ, sta-
tim daret.

12 Primo die Azymorum. τῆ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆ
ἀζύμων. Videlicet die decimoquarto mensis Abib, qui
Martio nostro plurimùm respondet: Exod. 12. v. 18. Inci-
piebant autem Hebræi diem civilem (id est, 24. horis
constantem) à vespera seu prima vigilia noctis. Quare
hic more Romanorum nomine primi diei Azymorum
comprehenditur dies artificialis vesperam illam, unde
iste dies secundùm Hebræos incipiebat, proximè prece-
dens. Etenim quæ hic narrantur de præparatione pa-
schatis, ante illam vesperam facta esse oportuit. Et infra
v. 17. Dominus vesperâ factâ, dicitur accubuisse, scili-
cet ad pascha edendum. Intelligitur autem vespera diei
illius quo paratum fuerat pascha: ut planum est ex se-
rie narrationis. Quando pascha mactabant.
ἔτε τὸ πάσχα ἔθουον. Scilicet Judæi, ex præscripto legis
modò citatæ ex libro secundo Mosis. Quanquam illo an-
no Judæi hanc legem neglexerunt, proque illa observa-
runt traditionem Rabbiorum, transferentes scilicet
festum paschatis in diem sequentem, propterea quòd
dies ille sequens illo anno esset dies sabbathi. Solebant
enim festum paschatis, si in diem diei sabbathi con-
tinguum incideret, in ipsum diem sabbathi trans-
ferre: ne populus diuturnitate cessationis ab operibus
servilibus, ac imprimis à coquendis cibus, nimium grava-
retur. Hinc sabbatum istud appellatur magnum, pro-
pterea quòd duæ in illo sollemnitates concurrebant:
una scilicet sabbathi, altera paschatis. Judæos autem

illo anno pascha non eodem die celebrasse, quo Dominus illud celebravit ex præscripto Legis: planum est ex serie narrationis. Etenim die illo Jesum ceperunt, ad tribunal suum stiterunt, damnarunt, apud Pilatum accusarunt, & crucifixioni Domini spectatores astiterunt. Et dies ille à Johanne nominatur parasceve Judæorum. Et apud eundem dicuntur principes sacerdotum, Dominum ad Pilatum deductum accusantes, noluisse ingredi prætorium: ne polluerentur, sed ut possent edere pascha, nempe postridie: hoc est, in illius diei (secundùm morem Romanorum loquendo) vespera. nam à vespera (ut dictum est) Judei diem incipiebant: & in vespera agnus paschalis edendus erat. Vide scholia in Matth. 26. v. 17.

13 In urbem. εἰς τὴν πόλιν. Scil. Hierosolyman. Græcum expressius, propter articulum. Sic Germanicè, In die statt.

14 Quocunq; ὅπου. Id est, In quamcunq; domum. Synecdoche generis. Diversorium. τὸ κενὸν ἔσθια. Id est, cenaculum. ut declaratur versu sequente. Synecdoche integri.

19 Sigillatim. εἰς καὶ εἰς. Puto scribendum. εἰς καὶ εἰς: Id est, Unus & deinde unus, nam καὶ valet & εἰς: sicut καὶ γὰρ valet & ἐγὼ. Videtur esse repetitio ejusdem nominis Hebraica: cujus exempla recitavimus supra ad v. 27. cap. 13. in illa verba, ἀπὸ ἀκριβῶς ἕως ἀκριβῶς. Respondet fere phrasis Germanica, quum dicimus, Einer nach dem andern.

20 Qui intingit. ὁ ἐμβαπτόμενος. Scil. τὸ ἄκρον, id est, offulam seu buccellam: ut plenè ac propriè loquitur Johannes, Joh. 13. 26. Vel, τὴν χειρᾶ, id est, manum: ut metonymicè loquitur Matthæus, Matth. 26. 23.

21 Bonum erat illi, si natus non fuisset homo ille.

mo ille. καλὸν ἢ ἄνωγος εἰ ἐκ ἐξηρηνήθη ὁ ἀνθρώπος. Verba duo extrema redundant: aut redundat pronomen ἄνωγος. Nam alterutro horum expuncto, oratio nihilominus erit perfecta.

22 Hoc est corpus meum. τὸ τοῦτο ἔστι τὸ σῶμα μου. Id est, Hic panis est signum corporis mei: quatenus scilicet illud pro vobis datur in mortem: ut declaratur apud Lucam: hoc est, testificans, corpus meum pro vobis datum iri in mortem.

23 Accepto poculo. λαβὼν τὸ ποτήριον. Videlicet quod appositum erat in mensa: id quod notat articulus. Significat autem nomen Græcum non proprie id quod Germani appellant ein fesch: hoc enim apud Græcos est κύλιξ, & apud Latinos calix: sed in genere significat poculum, Germanicè ein trinckgeschir / es sey gleich ein becher oder schaal oder fesch. Erat autem in illo poculo vinum: ut percipitur ex verbis Domini, Non bibam amplius ex fructu vitis, v. 25. Biberunt ex eo omnes. ἐπιόντες ἄνωγος πάντες. Scilicet ut iussi erant à Domino, Matth. 26. 27. Idq; haud dubiè ordine καὶ κυκλοποσίαν, initio factò ab eo cui Dominus proximè assidenti poculum prabuerat.

24 Hoc. τὸ τοῦτο. Videlicet, hoc poculum: ex v. precedente. Id est, Vinum quod hoc poculo continetur. Metonymia subjecti: quam vulgo nominant synecdochen contentis pro contento. En tropum in verbis Domini manifestum: quem tamen in illis statuere, quidam hodie nefas ducunt. Sanguis ille novi federis. τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. Vide scholia in Mattheum. Pro multis. πρὸ πολλῶν. Id est, πρὸ πολλῶν. Videlicet pro OMNIBUS & SOLIS electis.

25 Nequaquam. ἐκείνη ἐμὴ. In Græco pro una

particula negante sunt tres: quæ vehementissimè negant. Aliàs solent esse duæ.

30 Hodie. σήμερον. Isto adverbio significatur dies quem Romani nominarunt civilem, spatium scilicet 24. horarum. Hac inquam nocte. ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. Particulam inquam supplevi perspicuitatis causâ. Coherent enim hæc verba cum præcedenti adverbio, Hodie, per appositionem ἐπεξηγητικῶν quo totum declaratur per partem. Nox enim diei civilis pars est, & quidem pars anterior: quippe à vespera, seu primavigilia noctis diem civilem incipiebant Hebræi. Romani verò à media nocte, ac proinde à vigilia tertia.

31 Etiam omnes. καὶ πάντες. Scil. reliqui discipuli qui cum Domino erant.

32 Confidete. καθίστατε. Sæset euch. at, Sedete, valet, Sisset/vel, Bleibet sitzen: Græcè καθίσθετε.

35 Abiret ab ipso. παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ. vel, Præteriret ipsum. Ad verb. Præteriret ab ipso: hoc est, præteriret abiens ab ipso. Hora illa. ἡ ὥρα. Id est, tempus illud instans passionis suæ in cruce: vel potius ipsa illa passio, per metonymiam adjuncti. Etenim passio Domini certum tempus per Dei providentiam adjunctum fuit, quod jam tum instabat. Articulus est emphaticus, innuens rem in Scriptura testatam & Domino notam.

36 Verum non quod ego volo. ἄλλ' ἢ ἃ ἐγὼ θέλω. Scil. fiat. ἢ pro ὅ, π. Si placeat vertere: Verum non, quid ego velim, sed quid tu: subaudire oportebit; Spectandum vel faciendum est.

37 Vel unam horam. μίαν ὥραν. Supplevi notam majoris, perspicuitatis causâ. Dico autem conjunctionem

tionem vel sic usurpatam, esse notam majoris: quia innuit ratiocinationem ἀπὸ τοῦ μᾶλλον, ab eo quod magis videtur. quasi dicat: Quanto minus posses vigilare horas plures? quum ne unam quidem horam vigilare mecum possis.

41 Hora illa ἡ ὥρα. Vide supra in v. 35. Filius hominis. ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Id est, Ego. αἰτίφρασις ἔστι causa procreante. Traditur. παραδίδοται. Id est, Jam jam tradetur. In manus peccatorum. εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν. Id est, ethnicorum, hominum profanorum & idololatrarum, videl. Romanorum. Synecdoche generis καὶ ἕξοχῶ. Sic Act. 2. v. 23. διὰ χειρῶν ἀνόμων προσήξαντες. vertendum: Manibus sceleratorum affixistis: potius quam, manibus sceleratis. Confer Galat. 2. 15.

43 A principibus sacerdotum &c. ἀρχιερέων &c. scil. μεμθέντες seu ἀπεσθέντες, id est, missi.

44 Is est. αὐτός ἐστι. Scil. Jesus ille Nazarenus quem debetis comprehendere. Comprehendite eum. κρατήσατε αὐτόν. Pro, κρατήσατε ἐν αὐτόν: Comprehendite igitur eum. Sermo concisus, serviens decoro, propter τὴν γοργότητα, celeritatem informantis & monentis.

47 Auriculam. τὸ ὠτίον. Luc. 22. v. 50. habetur τὸ ὤτιον, id est, aurem. Sed diminutiva ista pro primitivis etiam apud disertiores Græcæ & Latini scriptores usurpantur.

49 Sed hæc fiunt ut impleantur. &c. ἀλλὰ ἵνα πληρωθῶσιν &c. Pro, ἀλλὰ ταῦτα γίνονται ἵνα πληρωθῶσιν &c. Supplementum istud peto ex collatione Matth. 26. v. 56.

50 Omnes. πάντες. Scil. qui cum ipso erant, videl.

undecim discipuli. Fugerunt. εφυγον. Sicut eis prae-
dixerat Dominus, supra v. 27.

51 Juvenes. οι νεανισκοι. Nempe qui erant cum Judae
proditore.

53 Et convenerunt cum eo. και ους ερχονται αυ-
του. Vel ad eum: scil. pontificem maximum: nempe domi-
ni filius.

54 Calefaciens sese. εθμαινωμεν &c. Verbum vo-
cis media, significationem habens reciprocam.

55 Sed non inveniebant. και εχ &c. Copulativa
pro adversativa. Potest etiam verti: Et tamen non: vel,
attamen non.

56 Sed non erant &c. και ισου &c. Rursus copula-
tiva pro adversativa. Paria. ισου. scil. supplicio capitis.
hoc est, nihil tale de eo testabantur quod dignum videre-
tur supplicio capitis. Testimonia. οι μαρτυρια. Hoc
est, facta Jesu de quibus illi testimonium dicebant. Met-
onymia adjuncti. Ihr zeugnis war nicht genug-
sam: Testimonia eorum non sufficiebant ad damnan-
dam Jesum morte: quod supplicium iudices illi quere-
bant.

58 Nos audivimus. οτι ημεις ηκουσαμεν. Conjun-
ctio οτι servit mimesi seu prosopopœia. Sic mox, οτι εγω
&c.

59 Par. ιον. Ut versu 56.

60 Quid est quod isti &c. τι οτι &c. Ellipsis He-
braica: qualis Gen. 3. 13. Quid hoc est quod fecisti. Et
Exod. 4. 2. Quid hoc est quod in manu tua est.

61 Benedicti, τοις λαοις. Id est, Dei. Metonymia
adjuncti. Benedictus enim hic intelligitur is cui sancti
Angeli & homines benedicunt, hoc est, quem laudant &
prædicant.

62 Ego sum. ἐγὼ εἰμὶ. Scilicet Christus, Filius ille Benedicti: ex versu precedente. Germanicé, Ich bins: id est, Ich bin derselbig davon du mich fragest. Puto autem, verbum εἰμὶ hoc loco non pati ἐγκλισιν: quum in ipso sit emphasis, quam ἐγκλισις tolleret. Quare genuinum illi accentum tribuimus. At supra cap. 6. v. 50. diversa est ratio. Ibi enim emphasis est in pronomine ἐγὼ: ac proinde εἰμὶ patitur ἐγκλισιν. Quum enim discipuli videntes Dominum in ambulante mari, exterriti essent, eó quód putarent se videre spectrum: exclamat Dominus, ἐγὼ εἰμὶ: EGO sum. quasi dicat, Non est spectrum mentiens specie meam, id quod cernitis: sed EGO ipse sum. Sic Johan. 18. v. 5. quum ministri Pontificum, querentes illum adprehendendum, dixissent, se querere Jesum illum Nazarenum: respondit Dominus, ἐγὼ εἰμὶ, EGO sum: scilicet Jesus ille Nazarenus. Ubi iterum emphasis est in pronomine ἐγὼ: quasi dicat, EGO: & non alius quispiam ex iis qui mecum sunt. Et videbitis, καὶ ἔσθε. Quasi dicat: Et ut certó scias, nec ullatenus dubites, me illum esse: confirmabo hanc meam confessionem signo evidentissimo &c. Ad dextram potentiae Dei. ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως. Id est, Sedentem ad dextram Dei, ac proinde potenter dominantem in hostes suos: in quorum numero & vos estis. Sic Psal. 110. Sede ad dextram meam. Et mox: Dominare in medio inimicorum tuorum. Cum nubibus. μετὰ τῶν νεφελῶν. Quasi comitatum seu cinctum nubibus. Pro hoc Mattheus habet, ὅτι τῶν νεφελῶν, super nubes, auf dem wolcken: hoc est, vectum nubibus. At supra 13. 26. habetur, venturum ἐν νεφέλαις, in nubibus: id est, quasi indutum nubibus.

63 Quid adhuc nobis opus est testibus? *ἢ ἔτι
ῥεῖται ἔχομεν μάρτυρων*; Scil. Ad istum morte multan-
dum.

64 Condemnarunt eum dicentes, ipsum te-
neri &c. κατέκριναν αὐτὸν ἔτι &c. Ellipsis manifesta: pro
eo quod est, κατέκριναν αὐτὸν, λέγοντες αὐτὸν ἔτι ἐνοχόν
θανάτου. Confer Matth. 26. v. 66.

65 Vaticinare. προφήτευσον. Id est, Indica nobis
per arcanam revelationem (quandoquidem propheta
es) quisnam ille ex nobis sit qui te percusserit. Ex colla-
tione Matth. 26. 68. Synecdoche generis. Est autem sar-
casmus amarulentissimus.

66 In aula inferioris. ἐν τῇ ἀλλῇ κἀτω. Id est: In
eodem quidem atrio in quo stabat Jesus coram concilio
sacerdotum, sed in parte illius inferiore: quod nimirum
pars illa ubi patres isti confidebant, erat paulo altior par-
te reliqua.

67 Se calefacere. θερμαινόμενον. Pro, θερμαί-
νεσθαι. Gracismus. Est ἡ vox media, significationis reci-
proca. Eras. ἠδα. Id est, versabaris tanquam disci-
pulus.

68 Foras. ἔξω. Non quidem extra domum pon-
tificis maximi, sed extra aulam illam sive atrium
interius in quo habebatur confessus sacerdotum. Ut
manifestum evadit ex eo, quod sequitur, εἰς τὸ πρε-
σβυτηριον.

69 Tunc ancilla. καὶ ἡ παιδίσκη. Vide scholia in
Matth. 26. v. 71. Hic est. ἔπ' ἔτι &c. Conjunctio ἔπ'
servit mimesi seu prosopopœia.

70 Similis est. ὁμοιόζει. Scil. loquutioni Jesu. Vel,
loquutioni Galilaorum: id est, idiomati: ut vulgo appet-
lamus. Tunc autem vertendum erit: Nam loquutio tua
similis

similis est. ut scilicet intelligatur, argumentum subjun-
gi ad probandum, quod Petrus sit Galileus.

71 Exsecrari se. ἀνάθεμα τὸ ζῆν. Subauditur ἐνώπιον.
hoc est, diris se devovere, sibi extrema mala imprecari.
Non novi. ὅτι ἐκ οἴδα. Conjunctio ὅτι servit mimesi.
Sic mox, ὅτι ἔπι ἐστ.

72 Quin se proripuisset. ἐπιβελών. Scilicet ex
domo Pontificis maximi in locum alium. Matthæus ha-
bet: καὶ ἐβελών ἔξω: id est, Et egressus foras.

OBSERVATIONES EX CAP. XIV.

Ex parte prima, vide Matth. 26. primis quinque ver-
sibus.

Ex parte secunda, vide Matth. 26. á ψ. 6. usq; ad 14.

Ex parte tertia, vide Matth. 26. ψ. 14. 15. & 16.

Ex parte quarta, vide Matth. 26. á ψ. 17. usq; ad 26.

Ex parte quinta, vide Matth. 26. á ψ. 26. usq; ad 30.

Ex parte sexta, vide Matth. 26. á ψ. 30. usq; ad 36.

Ex parte septima, vide Matth. 26. á ψ. 36. usq; ad 47.

Ex parte octava, vide Matth. 26. á ψ. 47. usq; ad 57.

Ex parte nona, vide Matth. 26. á ψ. 57. usq; ad 69.

Ex parte decima, vide Matth. 26. á ψ. 69. usque ad fi-
nem capit.

ANALYSIS CAP. XV.

ARGUMENTUM.

Superiore capite narrata sunt ea quæ passus est Dominus
nosfer primùm in horto, deinde in domo sive aula pontificis
maximi: Deinceps narrantur ea quæ passus est apud Pilatum
judicem ac præsidem Judææ, usque ad versum 21. deinde in
via quum duceretur ad supplicium, versu 21. tum in ipso sup-
plicii loco, usque ad versum 42. Postremò narratur, quomo-
do sit sepultus, usq; ad finem capit. Ita sunt quatuor hujus
capitis partes.

Qua passus est apud Pilatum.

STatim autem diluculo, consilio inuito, summi sacerdotes cum senioribus & scribis, denique totus confessus, vinctum Jesum abduxerunt, tradideruntq; Pilato.

2 Tunc interrogavit eum Pilatus, Tunc ille rex Judæorum? Ipse veró respondens dixit ei, Tu dicis.

3 Et multum accusabant eum principes sacerdotum.

4 Pilatus autem rursus interrogavit eum dicens, Non respondes quicquam? ecce, quam multa adversus te testificantur!

5 Jesus autem nihil ampliús respondit, adeó ut miraretur Pilatus.

6 In festo autem dimittebat eis unum ex vinctis quemcunq; postulassent.

7 Erat veró quidam qui dicebatur Barabbas, vinctus cum seditionis sociis, qui cædem per seditionem fecerant.

8 Et vociferans turba cœpit petere ut faceret prout semper ipsis fecerat.

9 Pilatus autem respondit eis, dicens; Vultis dimittam vobis regem illum Judæorum?

10 (Noverat enim eum per invidiam traditum fuisse á principibus sacerdotum)

11 Principes veró sacerdotum concitarunt turbam ut potiús Barabbam ipsis dimitteret.

12 Tum Pilatus respondens, rursus dixit eis; Quid ergo vultis faciam *istq* quem dicitis regem Judæorum?

Ipsi

13 Ipsi veró rursus clamaverunt, Crucifige eum.

14 Pilatus autem dicebat eis, Nam quid mali fecit? Illi autem ampliús clamaverunt, Crucifige eum.

15 Pilatus autem volens turbæ satisfacere, dimisit eis Barabbam; & Jesum flagellatum tradidit ut crucifigeretur.

16 Milites veró abduxerunt eum intra aulam, (quod est pratorium) & convocarunt totam cohortem.

17 Et induerunt eum purpurâ, & plexâ coronâ spineâ, circumposuerunt ei *illam*.

18 Et cœperunt eum salutare, *dicentes*, Ave rex Judæorum.

19 Et verberabant ejus caput calamo, & inspuabant in eum, ac summissis genibus adorabant eum.

20 Quum autem illuissent ei, exuerunt eum purpurâ, & induerunt eum vestimentis ipsius: eduxeruntq; ut crucifigerent eum.

Istius narrationis *membra* sunt hæc *decem*. Primó, Jesus traditur Pilato, *ψ*. 1. Secundó, confitetur, se esse Christum, *ψ*. 2. Tertió, ad cætera crimina silet, *ψ*. 3. 4. & 5. Quartó, á Pilato judicatur & pronuntiatur innocens: unde is ipsum studet dimittere: sed frustrá: obstantibus principib⁹ sacerdotum & populo: á *ψ*. 6. usq; ad 15. Quintó, perfertur ei, tanquam minús nocens, Barabbas latro: iis ipsis versibus, ac præterea *ψ*. 15. Sextó, postulatur ad crucem, *ψ*. 13. & 14. Septimó, flagellatur, *ψ*. 14. Octavó, traditur crucifigendus, *ψ*. cod. Nonó, illuditur á militibus Pilati, *ψ*. 16. & deinceps. Decimó, educitur ad supplicium, in fine versus 20.

SECUNDA PARS.

Quid passus in via.

21 Præterea angariarunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenæum (venientem rure, patrem Alexandri & Rufi) ut portaret crucem ejus.

Narrationis hujus *scopus* est, significare, quod JESUS sub onere crucis defecerit. hæc enim causa milites qui eum ducebant, movit: ut Simonem istum ad crucem ejus portandam cogèrent.

TERTIA PARS.

Quæ passus in loco supplicii.

22 Duxeruntque eum in locum Golgothæ: quod est, si interpretaris, Calvariæ locus.

23 Et dederunt ei bibendum myrrhatum vinum: ipse verò non sumsit.

24 Quumque crucifixissent eum, partiti sunt vestimenta ejus, jactâ sorte super ea, quis quid tolleret.

25 Erat autem hora tertia quando crucifixerunt eum.

26 Eratque inscriptio criminis ipsius inscripta *his verbis*, REX ILLE JUDÆORUM.

27 Crucifixerunt etiam cum eo duos latrones: unum ad dextram, & alterum ad sinistram ejus.

28 Et impleta est Scriptura quæ dicit, Et cum sceleratis numeratus est.

29 Et qui præteribant, conviciabantur ei, moventes capita sua, ac dicentes; Vah, Tu qui destruis templum, & triduo ædificas!

30 Serva teipsum, & descende de cruce.

Simi-

31 Similiter autem & principes sacerdotum illudentes, dicebant alii ad alios cum scribis; Alios servavit, seipsum servare non potest?

32 Christus, rex ille Israël, descendat nunc de cruce, ut videamus & credamus. *Quin* & qui crucifixi erant cum eo, probris afficiebant eum.

33 Quum veró advenisset hora sexta, tenebræ factæ sunt super totam terram, usq; ad horam nonam.

34 Et horâ nonâ clamavit Jesus voce magnâ, dicens, Eloi, Eloi, lamma sabaçthani? quod est, si quis interpretetur, Deus mi, Deus mi, cur me deseruisti?

35 Et quidam adstantium quum audissent, dicebant; Ecce, Eliam vocat.

36 Cucurrit autem quidam, & impletâ spongiâ aceto, & circumpositâ calamo, dedit ei potum, dicens, Sinite: videamus an veniat Elias ad detrahendum eum.

37 Jesus autē emissâ voce magnâ, exspiravit.

38 Et aulæum templi fissum est in duas partes, á summo usque ad imum.

39 Quum vidisset autem Cēturio qui adstabat ipsi ex adverso, eum ita emisso clamore exspirasse, dixit; Veré homo iste, Filius erat Dei.

40 Erant autem etiam mulieres procul spectantes; inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi parvi & Jose mater, & Salome;

41 Quæ etiam, quum esset in Galilæa, sequutæ fuerant eum, & ministraverant ei; aliæq; multæ quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam.

Quæ Dominus in loco supplicii passus est, narratur hoc loco ista *novem*. Primó, datum est ei bibendum vinum myrrhatum, *ψ*. 23. Secundó, crucifixus est, *ψ*. 24. Tertió, partiti sunt vestimenta ejus, *ψ*. 24. Quartó, suspensus est inter duos latrones, *ψ*. 27. Quintó, convitiis impeditus ac proscissus est, *ψ*. 29. & deinceps. Sextó, clamavit, Eloi, Eloi, &c. *ψ*. 34. Septimó, quidam illa verba detorserunt in alienum sensum ad illudendum Domino, *ψ*. 35. Octavó, quidam præbuit ei bibendum acetum, additá irrisione, *ψ*. 36. Nonó, expiravit, *ψ*. 37. Primum membrum narrationis declaratur ex eventu: quód scilicet Dominus vinum illud recusárit. Secundum membrum ex adjuncto tempore, *ψ*. 25. ex adjuncto titulo crucis, *ψ*. 26. ex adjunctis sociis crucifixionis, *ψ*. 27. ex eventu, videlicet tenebris miraculosis, *ψ*. 33. & denique ex adjunctis testibus, videlicet sanctis mulieribus, *ψ*. 40. & 41. Tertium ex adjuncto modo agendi, videlicet iactatione sortis, *ψ*. 24. Quartum ex adjuncta impletione prophetiæ, *ψ*. 28. quæ exstat Esa. 53. *ψ*. 12. Quintum ex distributione: quód scilicet convitiis proscissus sit tum á populo, *ψ*. 29. & 30: tum á principibus sacerdotum, *ψ*. 31. & 32. tum veró etiam ab ipsis qui cum eo erant crucifixi, id est, ab illorum altero: in fine *ψ*. 32. Sextum membrum declaratur ab adjuncta vocis intentione; & verborum quibus exclamavit, interpretatione, *ψ*. 34. Septimum simpliciter narratur, *ψ*. 35. Octavum declaratur ab adjunctis instrumentis, spongia & calamo, *ψ*. 36. Nonum ab adjuncto clamore, *ψ*. 37. & eventis duobus: videlicet fissione veli in templo, *ψ*. 38. & testificatione centurionis de innocentia Jesu, *ψ*. 39.

QUARTA PARS.

De sepultura Jesu.

42 Quum autem serum diei jam esset, (quoniam erat parasceve, hoc est, antefabbathum)

43 Veniens Joseph ortus ex Arimathæa, honestus Senator, qui & ipse expectabat regnum Dei, fidenti animo introiit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu.

Pilatus

44 Pilatus autem miratus est, si jam mortuus esset: & advocato centurione, interrogavit eum an jamdudum mortuus fuisset.

45 Et re cognitâ ex Centurione, donavit corpus Josepho.

46 Is autem emit sindonem, & detractum eum involvit sindone: deposuitque in monumento quod erat excisum e petra: & advolvit saxum ad ostium monumenti.

47 Maria Magdalene veró & Maria Jose *ma-*
zer, spectabant ubi poneretur.

Sepultura Jesu describitur á tempore, ab efficiente, ab actionibus illius efficientis, & ab adjunctis testibus. *Tempus* indicatur *ψ. 42.* *Efficiens* in principio *ψ. 43.* Is fuit Joseph quidam: qui describitur á patria, ab adjuncta dignitate seu conditione vitæ honorata, & ab adjuncta pietate. *Actiones Josephi* narrantur dúplices: nempe quid egerit ut corpus Jesu impetraret, ejusque sepeliendi jus haberet: deinde quid egerit, illo impetrato. Ut corpus impetraret, petiit illud á Pilato. Hæc petitio amplificatur & illustratur. Amplificatur á modo agendi, quod scilicet petierit corám, quum introisset ad Pilatum: qui ipse introitus amplificatur ab adjuncta audacia, id est, animi magnitudine: quia scil. verendum erat, ne pateretur repulsam: *ψ. 43.* Illustratur autem petitio Josephi ex eventis duobus: admiratione Pilati ob mortem Jesu, *ψ. 44.* & donatione corporis Jesu, *ψ. 45.* Cæterum admiratio ista Pilati illustratur & ipsa e suis eventis, videl. inquisitione & cognitione veritatis, *ψ. 44. & 45.* Atque hæc de actione ad corpus impetrandum. *Actiones post corpus impetratum* narrantur *ψ. 46.* numero quinque. nam primó emit sindonem, secundó corpus Jesu detrahit de cruce, tertió involvit illud sindone, quartó deposuit in monumento, quintó advolvit saxum ad ostium monumenti. Ex his membrum quartum amplificatur ex adjuncta monumenti conditione, quod scil. fuerit ex-

cifum é petra. *Testes sepulturae indicantur* ψ. ult. videl. duæ sanctæ mulieres.

SCHOLIA IN CAP. XV.

1 Deniq; totus confessus. κ̄ δλον τὸ σωέσπιον. *Sive totum concilium. Conjunctionem autem κ̄ hinc servare præcisioni: planum evadit ex collatione incisi præcedentis, in quo pleriq; ordines ex quibus concilium sive confessus ille constabat, enumerantur: non tamen omnes: quia omisi sunt Pharisei & sacerdotes non summi.*

2 Tu dicis. σὺ λέγεις. *Id est, Ego sum. Vide scholia in Matth. 27. 11.*

6 In festo autem. κ̄ τ̄ δὲ ἑορτῶν. *Scilicet Paschatis. Pro, κ̄ τ̄ δὲ τῶν ἑορτῶν. Ellipsis articuli. Vide scholia in Matth. 27. 15.*

9 Vultis dimittam. θέλετε ἀπολύσω. *Pro, ἵνα ἀπολύσω: ut dimittam. Ellipsis conjunctionis causalis.*

11 Ut potius Barabbam ipsis dimitteret. ἵνα μάλλον τὸν βαρὰββᾶν ἀπολύσῃ αὐτοῖς. *Id est, ut peterent Barabbam potius sibi dimitti. Metonymia subiecti: eaq; non in nomine, sed in verbo, videl. in verbo ἀπολύσῃ. Erant igitur qui putant, Metonymiam locum tantum habere in nominibus.*

12 Vultis faciam. θέλετε ποιήσω. *Pro, ἵνα ποιήσω: ut faciam. Faciam isto quem dicitis. ποιήσω ὃν λέγετε. Pro, εὐεῖνον ὃν λέγετε. Ellipsis nominis (sive pro-nominis) antecedentis Græca. Id est: π̄ ἔν ποιήσω Ἰησοῦν; ut loquitur Matthæus. ἀεὶ φρασις ex adjuncto. Germanicé, Was sol ich dan mit Jesu machen/ oder ansfangen? Videtur autem in Græca phrasi ἐλλείπειν præpositio ἀεὶ: ut integra oratio sit, π̄ ἔν ποιήσω ἀεὶ Ἰησοῦν; In Latina autem phrasi videtur ἐλλείπειν præpositio DE, Græcῶ*

Græcæ illi respondens: ut integra oratio sit, *Quid igitur faciam de Jesu?* Caterum ad versionem illam Latinam illustrandam & confirmandam facit locus ille Ciceronis in tertia Verrina, quem Henr. Stephanus in suo Thesauro affert, videlicet: *Quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? Simulq; monet, quid inter illa verba Ciceronis & ista Pilati interesse videatur: nempe Pilatum non ita generaliter loqui: sed interrogare, quo supplicii genere Jesum afficiendum censeant Judæi. Et recte. Perinde enim est ac si dicat Pilatus: Quum igitur nolitis Jesum dimitti, sed eum velitis supplicio affici: quero ex vobis, quo genere supplicii illum afficiendum censeatis?* Est igitur in hac phrasi, *Quid faciam illo,* τὴ ποιήσω ἐκεῖνον, synecdoche generis. Unde liquet errare eos qui putant, tropum non habere locum in verbis conjunctis. Facit quoq; ad phrasin illam Latinam illustrandam & confirmandam illud Terentianum, *Quid te misero fiet, quem assidue excedent?* Potest tamen etiam verti: *Quid faciam isti &c. per casum scilicet dativum.* Sic enim & Cicero loquitur, pro Cecinna: *Quid tu huic homini facias? Was woltestu mit diesem menschen anfangen?* Similiter & Græcè dici potest, atque adeo solet: τὴ ποιήσω τὸν τῷ τῷ ἀνθρώπῳ; Sicut Henr. Stephanus exemplis ex Platone & Demosthene, atq; etiam ex Evangelista Mattheo prolatis docet: videlicet cap. 21. v. 40. ὅταν ἐνέλθῃ ὁ κύριος τῶ ἀμπελῶν, τὴ ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκεῖνοῖς.

14 Nam quid mali fecit? ἢ γὰρ κακὸν ἐποίησεν; Sic Germani, *Was hat er denn böses gethan?* Pro, τὴ ἐν κακὸν ἐποίησεν, *Quid igitur mali fecit?*

15 Flagellatum, φραγελλώσας. Postquam

eum flagellasset, scil. Pilatus. Id est, flagellari per milites curasset suo mandato. Metonymia subjecti in verbo flagellandi. nam circa flagellationem mandatum Pilati occupabatur.

16. Intra aulam. ἔσω τῆς ἀουλῆς. Scil. Pilati. Quod est prætorium. ὁ οὖτις πραιτώριον. Id est: Quæ aula nomine Romano appellabatur prætorium: eó quód ibi iudicaret prætor sive præfes.

17 Et plexâ coronâ spineâ, circumposuerunt ei illam. καὶ περιθέασιν αὐτῷ, πλέξαντες ἀνάθινον σέφανον. In Græco verba sunt trajecta. Apud Matthæum genuinus verborum ordo observatus est: cap. 27. v. 29.

25 Erat autem hora tertia, quando crucifixerunt eum. ὡς δὲ ὄρα τρίτη, καὶ ἔσούρωσαν αὐτόν. Copulativa pro relativa temporis. Intelligenda autem hic hora tertia pro more Judæorum, videlicet inde ab ortu solis. Nam diem unumquemq; artificialem (hoc est, quo sol super hemispharium lucet) dividerunt in duodecim horas æquales, Joh. 11. 9. incipientes numerare ab ortu solis. Cæterum ex collatione hujus versiculi cum 34. & seqq. usq; ad 38. colligitur, Jesum in cruce pependisse vivum quidem per sex horas, deinde mortuum adhuc aliquamdiu: quippe exspiravit horâ nonâ, & pauló post de cruce depositus est, v. 42. & deinceps.

31 Scipsum servare non potest. ἑαυτὸν εἰς δούλωσαι. Hac sententia videtur legenda cum interrogatione, ut sit exclamatio σαρραξικὴ, quasi dicant: Miræ res est, quód quum alios servarit, seipsum servare tamen non possit. Si veró alios servasset, utiq; seipsum quoque servare posset. At heus vos blasphemî, poterat quidem ille se servare, atque etiam triduo post seipsum servavit.

vavit surgendo á mortuis: sed nolebat tunc se servare é morte, quia volebat mori pro electis suis.

32 *Quin & κ̄* Pro ἀλλὰ κ̄. Nam κ̄ hic est nota maioris. quasi dicat: Non solum hostes Jesu probris eum asserunt: sed & socii supplicii: id quod indignissimé comparatum erat: quum isti illum potius debuissent consolari. Qui crucifixi erant cum eo. οἱ σὺν ἑσσοῦρω μένοι ἀντιπῶ. Id est, alter eorum: ut declarat Lucas 23. v. 39. & seqq. Synecdoche integri.

33 Quum veró advenisset hora sexta, tenebræ factæ sunt. Ἰσομένους δὲ ὥρας ἕκτης, σκοτόσ̄ ἐγένετο. Sed quomodo hoc convenit cum narratione Johannis: qui cap. 19. v. 14. & seqq. narrat, horá sextá Jesum á Pilato esse productum in conspectum populi, & cum populo actum de illo dimittendo, tandem veró ad populí clamores illis traditum ad crucifigendum? Si horá sextá traditus fuit ad crucifigendum: quomodo igitur horá sextá jam per tres horas (nempe inde ab hora tertia. sup. v. 25.) in cruce pependerit? Nempe Johannes loquitur more Romanorum, horam sextam intelligens eam quæ sexta est á media nocte, unde Romani diem civilem inchoabant. Si ponamus, solem tunc Hierosolyma fuisse ortum quartá circiter post mediam noctem horá; tum diei artificialis, seu ab ortu solis, hora secunda ista fuerit. Hora igitur spatium fuerit elapsum inter traditionem Pilati qua Jesum tradidit ad crucifigendum, & ipsam illius crucifixionem: Etenim horá tertiá crucifixus fuit, sup. v. 25. Super totam terram. ἐφ' ὅλην τὴν γῆν. Vide scholia in Matth. 27. v. 45.

34 Elöí. ἠλωί. Expressum videtur ex Hebræa voce אֱלֹהִי Elohi, vel potius ex Syra אֱלָבִי Elabi: quæ in Syriaca interpretatione habetur, nullo interim exstante

vestigio literæ Ϟ, id est, spiritus densi: eo quod Græci spiritus illius notam in media voce non adhibent, nisi quum concurrant duo Rhó: ut ῥήπηνμα. Est autem ἡλὴρ nomen ἡλὴρ cum affixo Ϟ ex pronomine ἡβρ, id est, Ego. Veruntamen in Hebræo textu psalmi 22. unde ista verba deprompta sunt, habetur ἡלִי Eli: quod est nomen ἡל cum affixo illo jod. Et istam vocem retinuit Mattheus. Sabactani. σαβακθωνι. Vide scholia in Mattheum. Deus mi. ὁ θεός μου. Pro, ὁ θεός μου: ut habet Mattheus. Enallage casus Attica.

39 Filius erat Dei. υἱὸς ᾧ θεῶ. Vide scholia in Matth.

42 Erat parasceve. ἡ παρασκευὴ. Scil. ex consuetudine Judæorum. nam ex Lege Dei tum erat primus dies Azymorum seu dies Paschatis. Vide supra scholia in v. 12. capitis 14.

43 Ortus ex Arimathæa. ὁ ἀπὸ Αριμαθαίας. Scil. ὄν, vel γερωνός.

OBSERVATIONES EX CAP. XV.

Ex parte prima, vide Matth. 27. à principio usq; ad v. 32.

Ex parte secunda vide Matth. 27. v. 32.

Ex parte tertia, vide Matth. 27. à v. 33. usq; ad 57.

Ex parte quarta vide Matth. 27. à v. 57. usq; ad finem capitis.

ANALYSIS CAP. XVI.

ARGUMENTUM.

In hoc capite narratur de Domini resurrectione, legatione apostolorum, ascensione in calum, & sessione ad dextram Dei: qua actiones omnes ad administrationem muneris regni pertinent. Nam resurrectione demonstravit se victorem ac dominum mortis & peccati & diaboli, hostium scilicet nostrorum spiritualium: legatione apostolorum ostendit se potestatem regiam in universum mundum à Patre accepisse: ascensione trium-

triumphum de illis hostibus egit: sessione ad dextram Dei exercere cœpit regiam suam potestatem in mundo secundum humanam quoque naturam gubernando. Distingui autem potest hoc caput in tres partes: in quarum prima narrantur aliquot testimonia resurrectionis Domini, usque ad v. 15. In secunda narratur legatio apostolorum, usque ad v. 19. In tertia narratur ascensio eius sessione ad dextram Dei, duobus versibus ultimis.

PRIMA PARS.

Testimonia resurrectionis Domini.

ET quum exactum esset Sabbathum; Maria Magdalene, & Maria Jacobi mater & Salome, emerant aromata, ut venientes ungerent eum.

2 Itaque valde mane, primo die hebdomadis veniunt ad monumentum, exorto sole.

3 Dicebantque inter se, Quis devolvit nobis lapidem ab ostio monumenti?

4 Post quum suspexissent, conspiciunt lapidem esse devolutum: nam erat magnus valde.

5 Ingressæ igitur in monumentum, viderunt juvenem sedentem ad dextram, amictum stolâ candidâ; & expaverunt.

6 Ipse verò dixit eis, Ne expavescite: Jesum illum quæritis Nazarenum qui fuit crucifixus: resurrexit, non est hic: ecce locus ubi posuerant eum.

7 Sed abite, dicite discipulis ejus & Petro ipsum præire vobis in Galilæam: illic eum videbitis, prout dixit vobis.

8 Tunc abeuntes citò, fugerunt à monumento. tenebat enim eas tremor & stupor. neque cuiquam quicquam dicebant: timebant enim.

9 Quum autem resurrexisset Jesus, mane primo die hebdomadis: apparuit primùm Mariæ Magdalena, ex qua egerat septē demonia.

10 Illa profecta annuntiavit iis qui cum ipso fuerant, lugentibus ac flentibus.

11 Illi verò quum audissent eum vivere, & conspectum fuisse ab ea, non crediderunt.

12 Postea autem duobus ex ipsis ambulantibus apparuit aliâ formâ, quum rus proficiscerentur.

13 Et illi abierunt, & annuntiaverunt reliquis: qui nec illis crediderunt.

14 Postea accumbentibus ipsis, nempe illis undecim, exhibuit sese, & exprobravit incredulitatem eorum, & cordis duritiem: quòd iis qui ipsum conspexerant excitatum, non credidissent.

TEstimonia resurrectionis Domini hic narrantur sex: primum angeli apud tres mulieres, usq; ad v. 9. secundum ipsius Domini apud Mariam Magdalenam, v. 9. tertium Mariæ Magdalena apud discipulos Domini, v. 10, & 11. & quartum rursus Domini, apud duos ex discipulis, v. 12. quintum duorum illorum discipulorum apud reliquos, v. 15. postremum iterum ipsius Domini apud apostolos unâ congregatos, v. 14. *Testimonium angeli apud mulieres* illustratur, probatur & amplificatur. Illustratur à circumstantia temporis quo pronuntiatum fuit, à speciali nominatione mulierum apud quas fuit pronuntiatum, & ab occasione angelo ad id pronuntiatum oblata. Tempus, fuit tempus matutinum primo die hebdomadis (qui tertius erat à Domini sepulture) paulo post solis exortum: ut percipitur ex collatione versus primi & secundi cum quatuor sequentibus. Nomina mulierum habentur v. 1. Occasio fuit adventus mulierum ad sepulchrum, & pavor ex aspectu angeli. Adventus

ventus mulierum describitur ex adjuncta præparatione, videl. coëmtione aromatum, *ŷ. 1.* ex fine seu proposito, videl. ut ungerent Jesum, *ibid.* ex circumstantia temporis, videl. exacto sabbatho, primo die hebdomadis: quum egressa essent valde mane, venerunt ad sepulchrum orto jam sole, *ŷ. 1. & 2.* Præterea ex adjuncta sollicitudine lapidis à sepulchro devolvendi, *ŷ. 3.* Ex inopinato eventu, videl. conspectu lapidis jam devoluti, *ŷ. 4.* Ex subsequito ingressu in monumentum, in principio versus quinti. Et sic describitur mulierum ad sepulchrum adventus. Pavor autem illis ex aspectu angeli obortus, describitur è causa procreante, videl. splendore cælesti angeli: qui angelus describitur à forma, quòd fuerit juvenis: à gestu, quòd sederit: à situ, quòd federit ad dextram sepulchri: & denique ab amictu, quòd amictus fuerit stola candida, *ŷ. 5.* Atque sic testimonium angeli illustratur. Idem verò probatur testimonio sensus seu demonstratione oculari, nam ostendit mulieribus locum monumenti vacuum, ubi corpus Domini fuerat positum, in fine versus sexti. Denique idem testimonium amplificatur primùm corollario seu deductione consolationis ad illas mulieres, ne expavescant, hoc est, ut pavorem deponant: in principio versus sexti. Deinde significatione suæ notitiæ de mulierum illarum proposito: qua nimirum significavit, se non esse hominem, sed angelum à Deo missum ad testandum illis mulieribus de Domini resurrectione: *ibid.* Tum appendicæ mandatorum perferendorum ad discipulos Domini, *ŷ. 7.* Postremò expositione eventus duplicis: nempe quòd mulieres illæ tremore ac stupore correptæ sint: deinde quòd citò abierint, nimirum ad mandata illa Apostoli referenda, quod propositum amplificatur antithesi rei diversæ, quòd nemini quicquam dixerint: hoc est (ut ego quidem exponendum puto) quòd nemini in via sibi occurrenti quicquam eorum dixerint quæ modo viderant & audierant in sepulchro. *Secundum testimonium* illustratur indicatione temporis & ordinis, & descriptione Mariæ ex proprio quodam adjuncto, ut patet in *ŷ. 9.* *Tertium testimonium* illustratur ex causa impulsiva, videl. mandato Domini, ut percipitur ex collatione cum versu

præcedente: deinde periphrasi discipulorum é subjecto recipiente ad se: tum ex proprio quodam adjuncto: ut patet in ψ . 10. postremó ex eventu, videl. incredulitate discipulorum, ψ . 11. *Quartum testimonium* illustratur á subjecto loco ubi Dominus apparuit discipulis illis, videl. in via: deinde ab adjuncto apparentis, videl. aliâ formâ (hoc est, alio vestitu quám antea apparuerat Mariæ Magdalena, cui apparuerat in forma hortulani, Johan. 20. 15.) postremó ab adjuncto proposito discipulorum quibus apparebat, videl. proficiscendi rus, ψ . 12. *Quintum testimonium* (ψ . 13.) illustratur primúm significatione causæ impulsivæ, videl. cupiditatis exhilarandi fratres lugentes: ut percipitur ex ferie narrationis, quód scil. Dominó conspecto, statim abierint ad reliquos discipulos, ad hoc illis annuntiaandum. quód ipsum expressiús declarat Lucas, qui ait, illos surrexisse eo ipso momento quo Dominus ex eorum conspectu fuerat ablatu, & reversos esse Hierosolymam: Luc. 24. ψ . 33. Deinde illustratur hoc testimoniú ab eventu, videl. incredulitate reliquorum discipulorum. *Sextum testimonium* (quæ fuit tertia Domini apparitio) illustratur (ψ . 14.) á gestu eorum quibus apparuit, quód videl. unâ sederint seu discubuerint: & amplificatur appendice exprobrationis qua illis Dominus exprobravit incredulitatem.

SECUNDA PARS.

Legatio Apostolorum.

15 Et dixit eis, Profecti in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.

16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, feruabitur: qui veró non crediderit, condemnabitur.

17 Signa autem eos qui crediderint, hæc subsequuntur. Per nomen meum demonia ejicient: linguis loquentur novis:

18 Serpentes tollent: & si quid lethale biberint, nequaquam nocebit eis: ægrotis manus imponent, & bene habebunt.

Legatio

Legatio apostolorum declaratur é subjectis locis. in quæ fuit proficiscendum : é subjecto occupante seu objecto annuntiationis legatorum : é subjectis personis, quibus objectum illud fuit annuntiandum : & denique ex eventis. *Loca* significantur his verbis, *Profecti in mundum univrsam.* *Objectum* istis, *Prædicate Evangelium.* *Persona* illis, *Omni creatura:* quo nomine videtur significari omne hominum genus, cujuscunque sit conditionis aut status. *Eventa* prædicuntur tum ordinaria & plurium communia, tum extraordinaria & certorum propria. Ordinaria atque communia indicantur (v. 16.) duo inter se contraria: videl. fides quorûdam, & aliorum incredulitas. quæ utraque illustratur é suo effectû, salute scil. & condemnatione. Cujus illustrationis, id est, tum promissionis, tum comminationis, scopus est, ut in legatione sua constanter fungenda apostoli confirmentur, spe scil. illorum effectuum: quorum uterq; ad gloriam Dei, alter verò etiam ad utilitatem hominum electorum facit. Extraordinaria eventa & certorum (videl. doctorum Evangelii primorum) propria, sunt signa: id est, miracula ad confirmationem Evangelii tanquam doctrinæ tunc novæ pertinentia: quorum enumerantur quinque genera, v. 17. & 18. ut patet.

TERTIA PARS.

Ascensio Domini & sessio ad dextram Dei.

19. Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis: sursum receptus est in cælum, & confedit ad dextram Dei.

20. Illi verò egressi, prædicarunt ubiq;: Domino unâ operante, & sermonem confirmante per signa subsequentsia.

Ascensio Domini illustratur ab adjunctis testibus seu spectatoribus, videl. apostolis: ubi dicitur, *Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis* v. 19. *Sessio ad dextram Dei*, (id est, regia gubernatio Ecclesiæ) declaratur *exemplis duobus*: cooperatione cum apostolis prædicantibus Evangelium, videl. illuminatione cordium electorum:

& confirmatione sermonis illorum per subsequentiā signa, id est, editione miraculorum per manus apostolorum ad Evangelium confirmandum.

SCHOLIA IN CAP. XVI.

1 Emerant aromata. ἠρόρασαν ἀρώματα. Scilicet biduo antē, nempe die parasceves finiente; ut testatur Johannes cap. 19. v. 56. Itaque aoristus hoc loco habet significationem præteriti plusquamperfecti: ac proinde non vertendum, Emerunt: quasi scilicet emerint exacto die sabbatho. Venientes. ἐλθέσαι. Nempe quum primū liceret & commodē fieri posset. Non licebat autem nisi sabbatho exacto, ut percipitur ex loco Johannis modo-citato: nec commodē fieri poterat, nisi exorto sole in primo die civili hebdomadis. Itaque mox sequitur, quod ad monumentum venerint valde manē, exorto sole.

2 Itaque. ἔ. Copulativa pro illativa. Itaque: scilicet quia jam biduo antē emerant aromata, ut quum primū liceret & commodē possent, Jesum ungerent. Primo die hebdomadis. τῆς μιᾶς σαββάτου. Pro, τῆς πρώτης (scilicet ἡμέρας) τῆς ἑβδομάδος. Hebraismus geminus. Vide scholia in Matthæum. Caterū τῆς μιᾶς dicitur per ellipsin Græcam nominis ἑβδόμη, quomodo loquuntur Lucas & Johannes. Et Marcus ipse infra v. 9. dicit, Jesum surrexisse πρώτη σαββάτη. Ad monumentum. ἐπὶ τὸ μνημεῖον. Ad sepulchrum ubi positum fuerat corpus Jesu. Id quod notat articulus. Exorto sole. ἀνατείλει & τὸ ἡλίον. Lucas ait eas venisse ὄσπρυσθῆς, diluculo profundo: Johannes autem ait, eas venisse manē quum adhuc essent tenebræ. Quæ non videntur convenire cum eo quod hic ait Marcus, venisse illas exorto jam sole. Sed statuendam

tuendum, Lucam & Johannem loqui de itineris ad sepulchrum suscepti initio, quod scil. summo mane sub solis ortum urbe exierint: Marcum veró de itineris illius fine, quod sole modo exorto ad sepulchrum venerint. Et sane ipse quoq; Marcus initium itineris significat, quum ait eas venisse λίαν ὄρωι, valde mane: hoc est, valde mane exivisse.

3 Dicebantque. καὶ ἔλεγον. Scil. quum adhuc essent in itinere, necdum venissent ad sepulchrum.

4 Pósť. καὶ. Pro, μετὰ τούτοις. Copulativa pro relativa temporis. Pósť. Scil. quám inter se sollicité quasi-
vissent, quomodo lapidem á sepulchro devolverent: ex collatione versus precedentis. Quum suspexissent. ἀναβλέψασα. Als sie vber sich sahen. Significatur, antea inter colloquendú oculos terram versus dejectos habuisse, aut ad sese mutuó convertisse, ut inter colloquendum fieri solet. Esse devolutum. ὅτι ἀποκεκύλισται. Id autem factum erat per Angelum, Matth. 28. 2. Nam erat magnus valde. ὡς δὲ μέγας σφόδρα. Hac sententia coheret non cum proxime-precedente, sed cum remotiore qua habetur v. 3. Exponit enim Evangelista causam istius sollicitudinis mulierum de lapide devolvendo. Talis inversio ordinis fuit supra cap. 12. v. 12.

5 Juvenem, νεανίσκον. Id est, Angelum specie juvenili in corpore assumpto ministerii hujus fungendi causá. Metaphora. Confer Matth. 28. v. 2.

7 Et Petro. καὶ τῷ Πέτρῳ. Id est, ac inprimis Petro. Nam alioquin esset ἀδόλεξια: quum constet, Petrum quoque in discipulorum numero fuisse. Sic generi species per copulativam conjunctionem subjicitur Esa. 1. vers. 1. Visio Jesaie quam vidit de Jehuda & Jerusalemo. Item sap. 2. v. 1. Ceterúm Petro inprimis, ac pra ceteris di-

ex collatione vers. 33. & duorum sequentium cum v. 36. Unde perspicitur, duos illos discipulos á cæna quam in propinquo vico Emmaus fuerant exorsi, confestim post Dominum in fractione panis agnitum rediisse in urbem ad discipulos: quibus dum narrarent quomodo Dominum vidissent, ipse ex improvise medius inter ipsos assitit. Probabile est autem, discipulos eodem tempore cenam cepisse. Iplis, nempe illis undecim. $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma$, $\tau\omicron\iota\varsigma$ $\epsilon\upsilon\delta\epsilon\chi\alpha$. Appositio: qualis Matth. 3. 4. $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma$ $\delta\epsilon$ δ $\omicron$ $\iota\omega\alpha\nu\upsilon\varsigma$: Ipse vero, nempe Johannes. Illis undecim. $\tau\omicron\iota\varsigma$ $\epsilon\upsilon\delta\epsilon\chi\alpha$: Scilicet discipulis: ut plenè loquitur Matth. 28. v. 16. Den elsen. Videt. undecim Apostolis. pro; Apostolis, in genere & indefinitè. nam Thomas tunc aberat, ut constat ex narratione Johannis. unde relinquitur, congregatos tunc fuisse tantum decem. Est $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma$ $\phi\omicron\sigma\epsilon\tau\omicron\iota\varsigma$ ex adjuncto. nam post interitum Juda Iscariotæ, Apostoli á numero appellabatur $\omicron\iota$ $\epsilon\upsilon\delta\epsilon\chi\alpha$: ut præter hunc locum liquet ex Matth. 28. v. 16. Luc. 24. v. 9. & 33.

15 Et dixit eis. $\chi\epsilon$ $\epsilon\iota\pi\epsilon\iota$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma$. Non statim post apparitionem proximè narratam: quæ facta fuit in urbe Hierosolyma: sed tum demum quum undecim discipuli profecti essent in Galileam, in montem ubi Dominus eis constituerat: ut manifestum est ex verbis Matthæi, cap. 28. v. 16. & sequentibus. Omni creaturæ. $\pi\iota\omicron\eta$ $\tau\eta$ $\chi\tau\iota\sigma\tau\epsilon$. Id est, omnibus gentibus: ut loquitur Matthæus. Est igitur synecdoche generis hyperbolica.

16 Qui crediderit, δ $\pi\iota\varsigma$ $\delta\omicron\sigma\alpha\varsigma$. Scilicet Evangelio, seu in Christum. Et baptizatus fuerit. $\chi\epsilon$ $\beta\alpha\pi\tau\iota\delta\epsilon\iota\varsigma$. Scilicet si copiam Baptismi habuerit. Secus enim non ita præcisè Baptismum ad salutem esse necessarium: patet ex sententia sequenti, huic opposita, ubi Baptismus omittitur. Si autem Baptismus aquè ac fides ad salu-

tem requiretetur: dicendum fuisset in antithesi, ὃ δὲ ἀπισήσας ἢ μὴ βαπτισθεὶς, κατακριθήσεται: id est, Qui verò non crediderit aut non fuerit baptizatus, condemnabitur. Hinc illud axioma in Ecclesia receptum: Non privatio Baptismi, sed contemptus, damnat. Servabitur. σωθήσεται. Salute scilicet aeternâ. Qui verò non crediderit. ὃ δὲ ἀπισήσας. Scilicet etiamsi fuerit baptizatus: ut patet ex dictis. Condemnabitur. κατακριθήσεται. Scilicet morte aeternâ, seu ad cruciatus aeternos.

17. Signa. σημεῖα. Id est, miracula quibus significabitur divinitus testatumque reddetur spectantibus omnibus, Fidem seu Religionem quam ipsi profitentur ac docent, esse veram & à Deo profectam. Synecdoche generis. Eos qui crediderint. τοῖς πισδύσωσι. Inprimis doctores Evangelii. Per nomen meum. ἐν τῷ ὀνόματί μου. Id est invocato nomine meo. ut Petrus Act. 3. v. 6. dicebat ad claudum: In nomine Jesu Christi Nazareni surge & ambula. Vel, Per nomen meum: id est, per potentiam meam. Hac enim duo tanquam idem significantia usurpantur Act. 4. v. 7. ubi Pontifices Hierosolymitani dicunt Petro & Johanni: Quâ potentiam aut quo nomine fecistis hoc: id est, sanavistis claudum: ἐν ποίῳ δυνάμει ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι. Dæmonia ejicient. δαίμόνια ἐκβαλέσσι. Exemplum vide Act. 16. v. 18. ubi Paulus ejicit spiritum Pythonis ē quadam ancillula. Linguis loquentur novis. γλώσσαις λαλήσοισι κενναῖς. Exempla vide Act. 2. v. 4. ubi Apostoli accepto Spiritu sancto in die Pentecostes, subito loqui cœperunt aliis linguis. Et cap. 10. v. 46. ubi domestici Cornelii centurionis, auditâ concione Petri, loquebantur linguis, scilicet novis.

18 Serpentes tollent. ὄφεις ἀρῶσι. Scilicet illesi. Exemplum vide Act. 28. v. 5. ubi Paulus in insula Melita viperam

peram quæ ex pyra accensa prorepens, manum ejus invaserat, excussit in ignem, nihil mali passus. Ægrotis manus imponent, & bene habebunt. ὅτι ἀπρώσυσ χεῖρας ὁτι θήσους, καὶ καλῶς ἔξουσιν. Id est, Et mox post illum manuum impositionem ægroti illi convalescent. Exemplum vide Act. 28. v. 8. ubi Paulus patri Publii, primarii insule Melitæ, febricitanti & dysenteria laboranti manus imposuit, atq; ita eum sanavit. Sic Petrus AENEAM paralyticum sanavit verbo, Act. 9. v. 34.

19 Sursum receptus est. ἀνελήφθη. I.e. ἀνω ἐλήφθη. Nam præpositio ἀνὰ hic non notat iterationem: quum certum sit, Dominum suo corpore antea non fuisse in celo, nec inde illo descendisse, ut possit dici iterum illo esse in celum receptus. In cælum. εἰς τὸν οὐρανόν. Nempe in celum illud supremum quod Paulus nominat tertium, 2. Cor. 12. v. 2. Etenim in Scriptura triplicis cali mentio fit: supremi illius, quod hic intelligitur: & medii, in quo herent stelle; & infimi, in quo volant aves: quod alias nominatur aër. Hinc jam potest intelligi, non repugnare huic narrationi verba Apostoli Hebr. 4. v. 14. ubi dicit, Habemus Pontificem magnum, qui penetravit celos, ἡεληλυθὸτα τοῖς οὐρανοῖς. Loquitur enim illit de duobus calis inferioribus. Nam ad summum celum quod attingit, ait idem in eadem epistola, Christum ingressum esse in ipsum celum, εἰς ἂν τὸν οὐρανόν. Similiter non pugnat quod idem Apostolus scribit Eph. 4. v. 10. Christum ascendisse supra omnes celos, ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, quod intelligendum est de calis hisce aspectabilibus ubi herent stelle, quorum octo ab Astronomis statuantur. Confedit. ἐκάθισεν Hat sich gesetzt. At, Sedit: significat, Er ist gesessen. quod huc non quadrat, nec voci Græca responderet.

20 Ubique. πανταχῶς. Scil. ubique locorum quò
singuli duce Spiritu sancto pervenerunt : unus huc, alter
illuc. Sermonem. τὸν λόγον. Scil. ipsorum, & qui-
dem sermonem de regno Dei seu Evangelium. Hoc notat
articulus. Per signa. διὰ σημεῖων. Vide supra in ver-
sum 17.

OBSERVATIONES EX CAP. XVI.

Ex parte prima, vide Matth. 28. á principio usq; ad ψ. 11.

Ex parte secunda, vide Matth. 28. á ψ. 16. usq; ad finem.

Item ex ψ. 17. & 18. Doctrina Evangelii non potest jure
repudiari: quia signis seu miraculis divinis abunde est
confirmata.

Ex parte tertia. Confirmantur duo articuli Fidei: videlicet
Ascendit in cælum: &, Confedit ad dexteram Dei.

F I N I S.

